

90 J. V. SNELLMAN – J. P. PALMÉN

HUB, J. P. Palméns brevsamling

K(äre) B(roder).

Om Du tror, att Din förklaring på något vis kan skada saken, såsom jag förstår det: inskränka den lära om Finlands politiska eller statliga förhållanden, jag anmärkningsvis uppställt – så är det visst betänkligt att offentliggöra den. Ty mycket beror på den häfd vi för en sålunda uppfattad politisk ställning kunna vinna; och man kan med Nordström säga: allt hänger på ensidiga löften och försäkningar, hvilka när som helst kunna återtagas.

Men jag skulle tro, att någon polemik icke behöfver uppstå. Mina anmärkningar äro gjorda med skyldig grannlagenhet, utan någon gissning hvarföre För(attaren) omfattat sin åsigt eller någon förebräelse derför, att För(attaren) så gjort. »Orätt uttryck» – »icke tillfredsställande» framställning – är det enda, som blifvit sagdt. Om Du vill visa att uttrycket är rätt, framställningen, sådan den bör vara, ämnar jag visst icke säga något deremot. Men jag inser visst, att Du har svårt att yrka detta ur annan synpunkt, än bokens ändamål, nödig korrthet eller något dylikt – emedan eljest hvad i sak är riktigt eller origtigt måste komma i fråga. Dock äfven om så skulle ske, blir mitt enda svar att repetera det redan sagda – ingalunda af Rechthaberey, utan för den allmänna opinionens skull i frågan, och vederbörande till påminnelse, att förhållandet så förstås – af denna opinion.

Skulle Du anse Dig kunna medgifva, att senare Kejs(erliga) förklaringar böra anses som sådane med afseende på inkorporations manifestet betydelse, och att deras innehåll derföre *kanske bordt* upptagas, skulle Du visst göra saken en god tjenst. – Det vore också önskvärdt, om Du enkigt yttrad afsigt ville utlägga petitionsrättens betydelse. Vill Du visa, att den i Din bok är nämnd och yrkad, kan det icke falla mig in att säga något deremot. – Hvarje anmärkning å min sida vore då öfverflödig.

Tuus
J. V. S:n

91 FÖRELÄSNINGAR I PSYKOLOGI. VÅRTERMINEN 1860

HUB, JVS handskriftssamling

Psykologi 1 & 2,

Den vetenskap, hvars framställning vid dessa sammankomster utgör vårt föremål, Psykologin, har i all tid gällt för den synnerligast vigtiga och mest lockande af filosofins discipliner.

Det lockande hos det psykologiska vetandet beror utan tvifvel främst af det intresse, hvar och en intelligent uppväckt menniska måste hysa för kunskapen om menniskoanden, om dess väsende. Men man har också under tidernas lopp samlat ett nog rikt material af erfarenheter angående yttringarne i andens lif hvars sammanställning kan gifva vettgirigheten och eftertanken en angenäm sysselsättning.

I synnerhet detta senare slags psykologiska betraktelse måste vara populär. Det hörer icke mycken tankeanstängning dertill, att förstå

t. ex. en skildring af de skilda temperamenterna och den kroppskons-
titution, till hvarje af dem hörer. Emellertid har det intresse, att lära
känna, denna indelning och efter den klassificera de personer, man ser
och känner. Hvem finner icke lätt i sin omgifning på sangviniska och
flegmatiska personer? Man kan visst icke säga, om icke äfven andra
temperamenter, än de tre eller fyra uppgifna finnas – men man kan
alltid på dem fördela sina erfarenheter och i det ena eller andra fallet
medgifva en blandning af tvenne temperament hos samma person –
sangvinisk->kolerisk – kolerisk-flegmatisk o. s. v.. Härtill kommer, att
en psykologisk framställning af denna art erbjuder tillfälle till åbero- 10
pande af en mängd anekdotiskt vetande. Man tager till exempel
historiska personligheter, deras lefnadsöden och handlingar dock
vanligen icke de historiska, utan deras beteende i det enskilda – eller,
hvad som ofta är än intressantare, genomgår brottmålsdomstolarnes
förhandlingar och öfverhufvud ger obskura men s. k. »psykologiskt
intressanta» individers lefvernesbeskrifningar. En hufvudsaklig upp-
märksamhet tilldrager sig härvid själens samband med kroppen – i
vakna tillståndet och i sömnen – under helsa och sjukdom – hvarvid
åter, förhållandet under galenskap och vansinne visar sig vara mera
lockande för betraktelsen, än under det förnuftiga tänkandet och 20
handlingen. Öfverhufvud finner man, att vid detta slags psykologiska
forskning det tillfälliga får ett högre värde, än det sedvanliga och
förnuftiga. Ytterligare bevis härför lemna Gall's ██████, som i hufvud-
sak lemna intelligens och moral åt tillfälliga naturbildningar och
animala magnetismen, som i det sjukliga tillståndet söker människans
högsta andliga verksamhet.

Hvad, såsom nyss sades, främst borde fästa intresset, vetandet om
andens väsende, är i sjelfva verket mindre lockande för det stora
flertalet äfven bland de litterärt bildade och behandlas också i ett antal
psykologiska skrifter vida knapphändigare. Likasom det dock för 30
människan borde vara det viktigaste, att lära känna, hvad som är
förnuftigt vetande och sedlig handling, så borde det viktigaste i det
psykologiska studium vara, att lära inse: hvarföre just människan är
detta väsende, som tänkar och handlar och förnuftigt. Äfven det
vulgära menandet öfverensstämmer dock deri, att det är genom
förnuftet människan skiljer sig från allt skapadt – i den mening
nemligen, att väl allt skapadt *är* förnuftigt, men människan ensam vet
och *gör* det förnuftiga, frambringar det förnuftiga, som förut icke varit.
En närmare eftertanke lärar dertill, att äfven det förnuftiga, som är, är
detta blott för menniskoanden, hvilken alltså i sjelfva verket deri 40
inlägger sitt förnuft. Häri borde väl nu det väsentliga hos människans
själ eller anden sökas; och begripandet af denna process, som kallas
förnuftigt tänkande och viljande borde utgöra psykologins högsta
intresse. Men det är begripandets möda mängden gerna flyr; och det är
dock den, hvarpå det i filosofin beror.

Äfven för våra blifvande psykologiska undersökningar kräfvdes den-
na tankens, begripandets möda. Vi måste främst söka vårt intresse i
insigten, hvad förnuftet, anden såsom förnuftig är; Ty detta är för oss
liktydigt med att begripa, hvad mennisko själen? hvad Anden är?

Endast ur denna synpunkt kan i följd häraf det material, som man
vanligen finner i psykologiska läroböcker sammanställt af oss begagna
och för oss ega värde. Så, för att hålla oss till de åberopade
exemplen: läran om temperamenterna, om passionerna o. s. v. skola vi
icke lemna åsido; men den måste få sin betydelse icke genom uppräkn-
andet och beskrifvandet af temperament och passioner, utan genom 50

uppfattningen af dessas betydelse i andens förnuftiga verksamhet. Jag kunde säga: vi skola icke hafva vår glädje i betraktandet af passionerna såsom oförnuft – hvilken glädje är den i psykologierna vanliga – utan i passionernas uppfattande såsom förnuftiga, andens väsende, förnuftet tillhöriga. Meningen är naturligtvis icke den, att vi skulle söka rättfärdiga immoraliska passioner. Men det är verkligen förhållandet, att psykologin som sådan icke vet något af moralitet eller immoralitet. För psykologin är all andens verksamhet i moraliskt hänseende indifferent. Sitt värde har den här blott såsom ingående i andens förnuftiga verksamhet såsom moment i denna – och det är en lätt slutsats att ingen andens verksamhet kan finnas, som icke utgör ett sådant moment.

Herrarne finna alltså, att mycket af detta psykologiska material, hvars utbredande plägar väcka de flestas intresse vid en psykologisk undersökning, af oss skall begagnas. Det är likväl fara värdt, att dervid en del af intresset kommer att bortfalla. Ty reflexionerna öfver temperamenternas inbördes företräden, öfver de skilda passionernas förstörande makt måste vid vårt betraktelsesätt försvinna. Och ehuru exempel äfven för den filosofiska undersökningen äro upplysande och isynnerhet i psykologin till stort gagn kunna anföras, måste de dock för oss förlora sin betydelse af bevisningsmedel. Vi kunna begagna dem endast för att »visa» (monstrare) icke för att »bevisa» (för demonstration). De upplysande psykologiska exemplen äro också icke de, som tagas ur enskildas lif – ur stora mäns eller ur de smås – utan de, hvilka allmänt följas – således åter en förminskning i intresse, ty det ovanliga icke det vanliga är det lockande, ja man gapar hellre tanklöst på det ovanliga, än man söker begripa det vanliga. Denna håg måste vi lemna otillfredsstäld.

Jag vill dock icke neka: att det icke har sitt gagn med sig att lära känna äfven det mera anekdotiska af det psykologiska materialet – för den nemligen, som redan vunnit någon kunskap om, hvad som i psykologin är det väsentliga. Jag vill därför för dem af Herrarne, som läsit t. ex. Rosenkrantz rekommendera *Beneke's »Erfahrungsseelenlehre»* eller *Carus Psychologi* såsom här bäst tillgängliga. Bland nyare, på naturvetenskapliga insigter stödda undersökningar isynnerhet *Lotze's Mikrokosmos*. Det är nemligen af gagn att pröfva den vunna systematiska insigten, som nödvändigtvis rör sig i det allmänna, på det detaljerade historiska materialets uppfattning – emedan man sålunda säkrast ledes från en ensidig dogmatism. Men i allt filosofiskt studium är systemet det första – emedan man eljest icke begriper, hvarom i hvarje disciplin fråga är. För den, som först börjar sitt studium vill jag därför rekommendera Rosenkrantzs eller Hegel's framställning i Encyklopedin eller min egen i Elementarkursen – emedan närvarande framställning närmast anslutar sig till dessa.

Illm. Kant Anthropologie in pragmatischer Hinsicht.

F. E. Benecke Erfahrungsseelenlehre als Grundlage alles Wissens in ihren Hauptzügen dargestellt 1820. N. B. D:o Lehrbuch der Psychologie ny upplaga 1845.

E. G. Carus N. B. Vorlesungen über Psychologie 1831.

D:o Psychologie herausgegeben. v. F. Hand 1808.

R. H. Lotze Medicinische psychologie oder Physiologie der Seele 1852.

D:o Mikrokosmos Versuch einer Anthropologie 1856.

K. Fortlage System der Psychologie als empirische Wissenschaft 1855.

P. Jessen »Versuch einer wissenschaftlichen Begründung der

Psychologie 1855.

I. E. Erdmann Psychologische Briefe 2:e Auflage 1826

K. Rosenkranz Psychologie oder die Wissenschaft der subjektiven Geiste. 2:a upplagan 1843.//

Om nyttan af psykologi's studium behöfver jag ingenting nämna. För allt filosofiskt studium visar sig snart behöfvet deraf. Utan att veta hvad man med en åskådning, en föreställning, en tanke, en drift, ett begär, ett förnuftigt viljande bör förstå, kan man icke i någon del af filosofin reda sig. Och huru många misstag vore icke i allt vetande undvikna, om man alltid lärt sig skilja mellan känslans vittnesbörd och det tänkande förståndets, mellan fantasins förespeglingar och förnuftets bestämningar,

Anaximenes: ἄτηρ

Pythagoras: ἀποσπασμα αἰτέρος

Parmenides: πνεῦμα

Stoikerna: =

Plato: negativt – αειδες – beherrskande – αἰτιον μονοειδές απλοον.

Aristoteles: Ἐντελεχεια. Περὶ ψυχῆς 3 BBB. 1:a historisk kritisk. 2:a fysiologi. 3:e psykologi.

N. B. Senast framställda: Exempel Vilja = fri vilja = vilja sitt eget objekt = Rätt hvarunder drift, begär, godtycke, såsom nödvändiga öfvergångsmomenter.

Skilnaden blir: att empiriskt ett antal själsförmögenheter bredvid hvarandra – särskildt verksamma.

Spekulativt = momenter i samma verksamhet. T. ex. sinnlig åskådning ej medveten utan föreställning, uppfattning i bild, derföre i allmänna karakterer, derföre i abstrakta begrepp. Tvärtom: begripandet ej utan bild – och åskådning. N. B. I en *actus*,

Jag får om planen för dessa föreläsningar tillägga – att ehuru den förnämligast stöder sig på Hegel's lära om den subjektiva anden, jag likväl sett mig tvungen i en väsentlig del från den afvika. På sitt ställe skall jag framlägga de skäl, hvarföre jag icke anser, hvad Hegel kallar Phänomenologi tillhöra Psykologin allmänare fattad öfverhufvud vara en filosofisk disciplin.

Jag bekänner, att jag genom denna afvikelse bragt mig i bekymmer för framgången af denna undersökning. Det hade varit lättare, att endast söka tolka en gifven uppfattning af ämnet. Och då jag icke heller förut egnat mig speciellt åt en grundligare och mera omfattande forskning i ämnet, har det blifvit mig desto svårare att tränga igenom och så kort, som tiden det fordrar, framställa ämnet. Jag får derföre bedja Hærrarne anse denna kurs som ett första försök,

Likasom förut skall jag söka att i korta §§ sammanfatta hufvudmomenterna – och hoppas att Hærrarne med samma trägenhet, jag hittills mätt, vilja anteckna åtminstone denna del af framställningen. Det fordras ganska liten öfverläggning dertill, för att medgifva, att en akademisk föreläsning i hvarje fall är för åhöraren bortkastad möda, om intet af det framställda skriftligen bevaras. Jag måste derföre anse, att den, som intet antecknar, intet intresse för det ifrågavarande studium eger. Men äfven afskrifvandet af ett färdigt koncept är blott halfva vägen till ett fruktbringande eget arbete. Anteckning af det endast förelästa måste komma dertill – och dessa anteckningar ordnas och på sitt ställe införas i det afskrifna häftet – om åhöraren genom egen verksamhet vill göra blotta åhörandet till ett studium. Jag får

bedja H(errarne) genom ett sådant arbete komma mitt bemödande till mötes,

M(ina) H(errar). Jag hade haft för afsigt att börja denna kurs med en historik öfver Psykologins behandling, – öfver denna disciplins utveckling. Men detta skulle taga för mycken tid från, hvad som närmast är vårt föremål. Vi skola under fortgången af vår undersökning ofta nog ega anledning att skåda tillbaka på den historiska utvecklingen.

- 10 Låt oss derföre utan vidare försätta oss in i vårt ämne genom ett anticiperadt bestämmande af, hvad med Psykologi bör förstås.

Det är naturligt, att äfven på en lägre bildningsgrad menniskan snart föres att från sin kropp, såsom denna förstörelse och förvandling underkastade materie, särskilja den makt, hvilken lifvar och rörer densamma. I alla folkslags religiösa föreställningar, i deras myther, ingår derföre äfven någon någon föreställning om själens upprinnelse och dess förhållande till kroppen i lifvet och döden.

- 20 Men det har fordrats föreställningen om en immateriel världssjäl och om Gud såsom en ande, för att kunna fatta människosjälens såsom något immaterielt. Likväl har äfven vid denna åsigt – såsom hos Judarne – föreställningen om själen varit den om en finare materie – ande i betydelsen af ande. Öfverhufvud har, emedan andedräkten är ett lifvets – man kan säga äfven vextlifvets – nödvändiga vilkor, och emedan luften var den tidigast kända osynliga materie, själen fått detta namn af ande luftflägt i de flesta språk; och äfven ψυχη, hvaraf vår vetenskaps benämning, har denna grundbemärkelse.

- 30 Vetenskapen har, också då den sökt att fasthålla själens spiritualitet, likväl oftast lika litet som folktron kunnat värja sig från att betrakta själen såsom ett ting jemte andra ting, huru abstrakt och sublimeradt hon än fattat dess entitet. Antikens filosofi icke mindre, än skolastikernas är full af detta betraktelsesätt. Kanske kan man bland antikens filosofer frisäga Sokrates och Plato från denna uppfattning. Vål har Hegel sökt att äfven hos Aristoteles uppvisa en idealistisk betraktelse, hvarom vi längre fram,

till 3:e Föreläsningen.

Senast om: huru allmänt föreställningen om anden, föreställning om det immateriela, ännu blott är en imagination om en finare, sublimerad materie.

- 40 Har också icke saknats dem, som helt enkelt yrkat, att anden är en tom föreställning, att intet annat finnes eller kan finnas, än materien och naturkraften, som uppenbarar sig i materiens vexling.

Nyaste tid i Tyskland har åter uppvärmt striden.

Moleschott »Kreislauf des Lebens»

Louis Büchner »Kraft u(nd) Stoff» 6:e upplagan 1859

Carl Vogt Physiologi. Physiologische Briefe. Yttranden i fysiologin föranledde angrepp. Försvar i företal till en ny upplaga – särskildt och i flera repriser aftryckt och utvidgadt under titel »Köhlerglaube u(nd) Wissenschaft.

- 50 Vogt, utmärkt som naturforskare, påstår intet positivt, antager blott möjligheten, att tanken vore en naturprodukt af hjernan såsom organ förmedlad. Andra, dilettanter, mera positiva; *afv* Büchner.

Det har intresse att finna, att hvad som häri andrages, är en repetition af tidigare anföranden. Man kan redan finna dem i forntiden hos en del Eleatiker och Epikureer – öfverhufvud i läran om själen

såsom en finare materie. I nyare tiden utgick denna uppfattning från Engelsmannen Locke (1704). Sensualism. Påstår ej, men anser möjligt, att tänkandet &c. = naturprocess. Upptogs af en del Franska Encyklopedister. Koncentreradt i »Systeme de la nature» (1770). *Jos. Priestley* (1804) »Disquisitions» 1777.

Häri väl intet motbevis. Naturforskningen har kommit vida längre. Hjernans och nervernas anatomi. Fysiologiska experimenter. Vissa nerver för sensationen – andra motoriska. Vissa delar af hjernan för den ena eller andra funktion. Själsförmögenheterna kunna styckevis borttagas med knifven. Men i frågan ingen skilnad. Hela hufvudet eller en hjernhalfva: det är detsamma. Fast är blott, att ingen erfarenhet finnes af en andlig verksamhet, oberoende af en lefvande organism,

Men vigten ligger derpå: att materien »Stoff» är en föreställning, tanke, abstraktion såsom »kraft». Man tycker: materien är gifven »för sinnena». Men det är två materiela existenser. Bådadera kunna upplösas i elementer – enkla kroppar. Har man då materien? Nej endast vissa egenskaper (kemiska), eller vissa aritmetiska förhållanden, i hvilka det ena elementet förenas med andra (equivallenter) dervid förutsatt atomer, molekyler – en tom abstraktion.

Man må fatta saken hur som helst. Ingen undflykt finnes från denna konsekvens, att materien Stoff et är en abstraktion, att man *har* vetandet om materien gifvet, vet att *det* är till, men icke materiens tillvaro som sådan. Äfven Büchner börjar med citation ur Moleschott, »Går man till grunden, så inses snart, att hvarken materie eller kraft finnes till. Båda äro abstraktioner af *tingen*, sådana de äro» o. s. v. Men Büchner och andra med honom fatta saken härvid sålunda, att dock »tingen» finnes till, såsom oupplöslig förening af materie och kraft. D. ä: tinget en sammansättning af abstraktioner! Slutsatsen ligger nära: att tingets tillvaro är en tänkandets abstraherandets produkt. Ty det är ju intet annat, än materie och kraft.

Meningen här icke den att säga, hela den materiela världen är en tom inbillning. Endast påpekas, att materiens begripande ej lättare än andens, och att, om man sätter den förra i stället för den senare, dermed ingenting vunnit. 2:o att sjelfva vetandet såsom akt för hvarje individ är det omedelbart vissaste. Att jag vet materien, detta är visst; att materien är, detta beroende af denna visshet.

Herrarne begära förklaring. Svår att gifva utom filosofins system. Men med eftertanke inses: att materien är det förutsatta, *i vetandet* förutsatta. Detta dess betydelse. Vetandet är visst; men det är icke, utan att göra denna förutsättning. I vetandet är materien det negerade = det som varit. Vetandet sjelft = negationsprocessen. Anden åter icke *den*, som förutsätter och negerar. Så åter en förutsättning. Anden sjelfva processen vetandets, negerandets process,

Senast om den materialistiska åsigten. Kritiken att det icke kan sägas: hvad materien är. Stoff och Kraft abstraktioner Tinget skall vara deras enhet. D. ä. tinget såsom substrat, det till grunden liggande = materie; tinget i förhållande till andra, i processen = kraft. Dialektiken: att när alla krafter (qualiteter egenskaper) borttagas, tinget försvinner. Fåfångt att invända: det är kvar för de yttre sinnena. Ty det är kvar såsom en materie jemte en annan (kroppen och dess organer), men såsom medvetet är det kvar endast såsom sammanfattning af egenskaper. När alla dessa borta, är det icke mera. Det materiela substratet för desamma = 0. Å andra sidan: krafterna (egenskaperna m. m.) icke fängslade vid tinget, utan tingen genomgående sjelfständiga existenser. Men som sådana immateriela. Verkande krafter, manifes-

terande sig i tinget – d. ä. i en sammanfattning af krafter, ur hvilken sammanfattning den ena elker) andra kan särskildt utplockas, men för hvilken intet substrat ligger till grund, ingen från krafter särskild materie, Stoff,

De säga (Moleschott, Büchner o. s. v.): materien är evig, oförstörbar, kraften likaså, d. ä. materien vexlar form, men blir kvar, den ena kraften öfvergår i den andra. Men då den ena och andra är abstraktion, vill detta blott säga: att det materiela tinget är nödvändig förutsättning för allt medvetande.

10

Dervid låta bestå. Det materiela är det förutsatta. Den medvetna anden, det immateriela, är icke det motsatta, dess negation såsom ett annat tillvarande jemte det förra förutsatt. Ty sålunda en annan materie. Det är dock vanligt, att tänka sig saken så: Anden är detta oförgängliga substrat, det oförstörbara individuella jaget, = materie, och åter denna förmåga, alla andar, = kraften.

Men sjelfva förutsättningen såsom actus är icke förutsatt, icke fästad vid ett substrat, d. ä. icke kraft, än mindre sjelf substrat för en kraft. Vi tala om denna akt att förutsätta. Materie och) kraft äro eviga, d. ä. förnuftet förutsätter dem evigt.

20

Således sjelfva förutsättningen är. Vi tala icke om menliga förnuftet. Det kan sägas: materien var, förrän människan var. Man tänker sig då likväl vanligen, att det gudomliga förnuftet var. Men materialisten erkänner det ej. Likväl då hon säger: det är förnuftigt, att materien är och kraften, innebär detta, att förnuftet är och förutsätter materiens vara, att sjelfva denna akt är. Det är den vi kalla anden i dess allmännaste betydelse. Den erkännes också i det sagda vara vilkor för materiens vara, nemligen) den senare det evigt förutsatta, således sjelfva förutsättandet såsom) akt absolut nödvändigt. – Det är gammalt, att det är likgiltigt, om man vill förneka denna konsekvens. Ty förnekandet är samma akt; om det är det förnuftiga att förneka den, så är förnuftet acta. Med ett ord: förutsättningen såsom akt, förutsättandet måste skiljas från det förutsatta: anden från) materien,

30

Häri innebäres det redan anförda, att sjelfva medvetandet är det omedelbart vissa – d. v. s. för sig sjelf vissa. Det är dock detta genom att i denna akt, som utgör dess vara, från sig särskilja, i den förutsatta det medvetlösas materiela. Det senare är i medvetandet det, som varit, som negeras och såsom det negerade är.

40

Såsom sades, kunde de gamle icke komma till någon fast föreställning om det rent andliga. Plato, som mest närmar sig dertill, bestämmer själens väsende negativt, genom att om den negera materiens bestämningar, karakterer. I sin ideelära fattar han redan själen såsom gifven å ena sidan, gudomen å den andra, och ideerna såsom innehåll elker) tillstånd, manifesterande sig i det menliga medvetandet. Aristoteles åter, hvars lära tjenade till grund för hela medeltidens, fattade själen såsom) εἰρήληχεια – betydelsen obestämd – kraft formbildande – N. B. skilnaden melkan) oförnuftig och förnuftig. Redan hos Plato ἐπισυμια och) λογος såsom) egenskaper – ||N. B. 1 / 2 ||

50

skola komma att tala; men man har skäl anse det icke hafva skett utan god grund att skolastikerna, åberopande Aristoteles sysselsatte sig med att utreda frågorna om själens substantialitet, enhet elker) enkelhet, odödlighet o. s. v. Ända till nyaste tid har detta betraktelsesätt fortfarit, så att själen betraktat såsom ett substrat, i hvilket vissa förmögenheter elker) verksamheter såsom dess egenskaper inherera, eller såsom

komplexen af desamma. *N. B.* Metaphysik) rationel psykologi.

N. B. 1 Redan Aristoteles skilde dock mellan själ och ande – rättare mellan – själen såsom det vegetativa lifvet, såsom medvetande djursjäl, och såsom tänkande ande – förnuftet *vovs*. *N. B.* Den nyare filosofin har vidhållit denna skilnad mellan själ och förnuftig ande i den mening, att anden såsom med kroppen förenad och i den verksam är själ, såsom själfmedveten, medveten om sig såsom från kroppen särskild är förnuftig ande. Sålunda har Psykologin fått denna vidsträcktare betydelse, att vara vetenskap om den själfmedvetna menniskoanden härunder inbegripen äfven anden såsom själ.

10

N. B. 2 Skolastikerna. Själen såsom) lifskraft materielt – såsom) förnuftig spirituelt, men kunde ej skilja sig från tanken på ett substrat,

Skolastiken blott delvis förändrad behöll sin makt ännu långt in i 17:e seklet, i Tyskland nära dess slut – vid universiteterna. Men samtidigt fortgick äfven reformen. Det traditionela betviflades och forskningen frigjordes. Filosofins egentliga reform var, att söka en fast grund för allt vetandes sanning.

Cartesius uttalade det först, att denna grund var medvetandets egen visshet om sig. Formen i hvilken det skedde hörde tiden till. I *cogito* förutsattes det tänkande Jaget. Det är icke blott medvetandets akt, utan en medvetandes visshet om sitt vara, utsträckt till allas – reflexions allmänhet.

20

Det blef dock från denna tid hufvudsak att begripa sammanhanget mellan) natur och) ande – i begreppet *extensio – cogitatio – naturordningen* – andens värld. Dervid blef psykologin lemnad åsido. Den behandlades derbredvid, ännu med fashållande af skilnaden mellan själ och) förnuftig ande, icke blott som momenter, utan såsom) naturkraft och ande egentligen),

Den historiska grunden för nämnda åtskilnad kunna vi anse vara den, som redan Aristoteles' uppfattning angifver: att man nemligen tillerkänt djuret själ men endast människan en förnuftig ande. Och då man velat skilja mellan båda, har man ansett det af erfarenheten tillräckligt bevitnad, att endast människan har medvetande om det öfversinnliga, kan veta sitt jag såsom något öfversinnligt – det rena själfmedvetandet – och fatta det öfversinnliga, tänka: *N. B.* (sanning – rätt – Gud); medan det åter visar sig lika visst, att hon lefver djurens lif, så att hennes själfmedvetande afficieras af kroppen och genom den af den yttre materiela världen – och ur sitt själfmedvetande på dem återverkar. Hos djuret säger man finnes denna receptivitet och aktivitet i förhållande till kroppen och den yttre världen, men utan själfmedvetande. Djursjälen är medvetande om dessa intryck och denna verksamhet men skiljer sig icke ifrån dessa bestämningar, är detta medvetande men har det icke, såsom ifrån dem frigjordt själfmedvetande. Menniskan deremot lefver detta dubbla lif, djursjälen och den förnuftiga andens.

30

40

Härom ungefär komma alla skilda läror öfverens. Man vill icke gerna göra människan till ett djur, icke heller neka, att det icke är genom sitt förnuft hon skiljer sig från allt skapadt.

Vi antaga också denna betydelse för Psykologin, att den nemligen bör vara en vetenskap, som framställer icke blott arten af den förnuftiga menniskoandens verksamhet, utan tillika uppvisar denna verksamhets samband med andens förhållande såsom med kroppen förenad själ.

50

Herrarne) skola vid en blick på den nyaste filosofins hithörande produkter finna, att öfverensstämmelse ingalunda herrskar rörande

denna psykologins betydelse. Man har dels af läran om själen som sådan, i dess förening med kroppen gjort en särskild disciplin Anthropologin, hvars innehåll vi lättast kunna uppfatta sålunda, att den framställer allt det, som människan i sin andliga verksamhet har gemensamt med djuren likväl sådant detta speciellt i människans lif framträder *N. B. Hegel* har såsom *Herrarne* känna underordnat denna disciplin Läran om den subjektiva anden – hvilken vetenskaps öfriga delar han benämner *Phenomenologi* och *Psykologi*. Sagda disciplin, Anthropologin har först sedan *Kant's* tid fått en större vikt och blifvit mera odlad. Åsigtorna af dess omfattning hafva dock varit olika och man har äfven utsträckt den öfver hela psykologins omfång – benämnt psykologin latiori sensu Anthropologii. Andra, som fattat disciplin inskränkare, hafva i stället i den infört äfven ett icke ringa material af människans fysiologi.]

Att tvista om namnet gagnar föga. Psykologi har häfden för sig. Och Anthropologi borde såsom lära om människan omfatta icke blott hvad *Hegel* kallar läran om den subjektiva Anden utan äfven den om den Objektiva. Psykologin åter i den mening den af *Hegel* användes, såsom namn på läran om den förnuftiga anden, är föga lämpligt antingen man afser ordets härledning eller häfdvunna betydelse. För det hela är läran om den subjektiva Anden utan tvifvel den mest träffande benämningen. Den är dock så litet använd, att vi hellre bibehålla det häfdvunna *Psykologi*.

Men om man äfven något så när öfverensstämmer deri, att Psykologin eller Anthropologin eller båda gemensamt böra framställa andens lif och verksamhet såsom själ och förnuftig ande afvika deremot åsigtorna om bådads förhållande till hvarandra.

Den lära, som pretenderar att vara materialism, har i sjelfva verket ingen annan uppfattning af andens verksamhet än den toma förmodan, att der i människokroppen kunde förefinnas någon materiel process, som innebure medvetande och sjelfmedvetande. Det är en supposition, hvilken lika litet som någon annan kan vederläggas, emedan möjligheternas – d. ä. fantasins rike är oändligt och står utom all bevisning. För denna lära är tänkandet en ytterligare sublimation af det endast medvetna sjäslifvet, beroende på en supponerad än finare organisk process.

De flesta psykologer deremot, som anse både sjäslifvet och den förnuftiga andens lif såsom immateriela processer, fatta båda helt enkelt såsom varande bredvid hvarandra, såsom tvenne skilda processer hos samma väsende menniskoanden. Deras åsigt är egentligen den historiska, att menniskoanden är ett substrat för vissa verksamheter – och en grupp af dessa är sjäslifvet, en annan den förnuftiga andens. Båda äro lika gifna – endast att det senare genom sin art står högre än det förra.

Hvad den nyaste tiden i denna uppfattning haft framför en förfluten, består deri, att anden såsom detta substrat fattats vara den verkande kraften, hvilken i de skilda processerna framträder. Det har mångfaldigt bevisats, att kraften är en abstraktion – den toma möjligheten hvarföre äfven naturforskarna, som en tid trodde sig förklara genom kraften, numera allmänt anse kraft betyda blott sammanfattning af verkningarne – tyngdkraft – magnetisk &c. Men i Psykologin ser man ännu denna uppfattning här och der gälla – emedan det synes mera försvarligt, att antaga andliga krafter än materiela. Menniskoanden framstår i denna uppfattning såsom en summa af förmögenheter – af hvilka en del äro genom föreningen med kroppen af denna beroende,

ofria, – en annan del från föreningen frigjorda.

Det faller sig för reflexionen svårt att antaga en verksamhet som icke inhärrer i något substrat, som i och för sig är det tillvarande. I själfva verket bidrager dock antagandet af en kraft eller förmåga bakom verksamheten, processen ingenting till sakens förklarande. Såsom naturforskarn i kraften antager en ny materie utom den i verkan stadda, så psykologen i förmågan en ande utom anden. Spekulativt är, att fatta verksamheten i och för sig såsom det tillvarande – utan allt substrat. Detta är det andligas väsen. I verksamheten sålunda fattad äro de särskilda verksamheterna momenter i samma process,

10

Psykologin 3 & 4,

M(ina) H(errar) Jag slutade senast med ett försök, att gifva H(errarne) en föreställning om den uppfattning af menniskoandens förhållande såsom själ och ande, hvilken vi måste anse för den rätta. Det erinrade att ingen psykolog anser själen för ett väsende, den själfmedvetna anden för ett annat, hvilkas sammanfattning skulle konstituera menniskoanden; utan att man under namnet själ sammanfattar en grupp af verksamheter, under namnet förnuftig ande en annan, hvilka båda grupper man anser tillkomma ett och samma väsende, såsom egande särskilda förmågor, själsförmögenheter, som i dessa verksamheter yttra sig.

20

Olägenheten af en sådan uppfattning är den, att förmögenheterna komma att stå utom och bredvid hvarandra utan något annat samband än ett tillfälligt. Man säger: själen är medvetlös, det organismen utvecklande och uppehållande lifvet; men själen är också medveten djursjäl, mottagande intryck genom kroppens organer och åter bestämmande dessas verksamhet, den fria rörelsen; själen är slutligen själfmedveten, förnuftigt tänkande och viljande ande. Man säger vidare den själfmedvetna anden åskådar, fantiserar, tänker, gör slutsatser, begär, har förnuftiga ändamål. Det står allt så bredvid hvartannat. Väl inser man att lifvet är äfven det förnuftiga vetandets och viljandets vilkor – men man kan äfven utelemna detta vilkor och sätta vetandet och viljandet bortom lifvets gräns. Ja det är en vanlig åsigt att anse lifvet och det djuriska medvetandet – föreningen mellan kropp och själ såsom ett band, ett tvång, ett hinder för förnuftigt vetande och viljande. I detta nu åskådar människan i ett annat öfverlemnar sig åt fantasin, i ett tredje tänker o. s. v. Det ena utesluter det andra. Denna sammanhangslöshet och tillfällighet i andens varande är det, vi lägga sagde uppfattningssätt till last.

30

40

Vi anmärka deremot vidare, att, då anden icke kan fattas som summan, komplexen af alla dessa förhållanden och förmögenheter emedan, såsom man insett, dess enhet derigenom upphäfves, utan då han göres till substrat för desamma äfven i mening af den allmänna förmågan eller kraften, som i dem yttrar sig, denna enhet är abstrakt; en, tom abstraktion. Ty anden är dock såsom verklig endast den ena eller andra eller alla dessa verksamheter – såsom den allmänna förmågan till dem deremot endast sin egen möjlighet.

Hvad vi nu önskade sätta i stället för denna uppfattning är följande:

50

Att fatta hvarje själsverksamhet, allmänt förhållande, förmögenhet i dess förnuftiga sammanhang med alla öfriga verksamheter, så att den ena utgör grunden för den andra, men i denna såsom i sitt resultat upptages och innefattas. Om vi således säga, att t. ex. det förnuftiga tänkandet och viljandet är det, som egentligast utmärker menniskoan-

den, bara vi kunna uppvisa, att all öfrig själsverksamhet i den innefattas, så att t. ex. äfven det djuriska sjäslifvet, kroppens inverkan på själen och sjäslens återverkan på den ingår i det förnuftiga tänkandet och viljandet såsom process.

Vi skola vidare och just i följd af en sådan uppfattning betrakta anden icke såsom något utom eller bakom processen, såsom dess substrat, förmåga allmänna möjlighet, utan helt enkelt såsom sjäslverksamen processen. Detta betraktelsesätt är gifven följd af en sjäslverksamenheternas uppfattning sådan som den antydd; ty enligt den är en verksamhet all verksamhet, anden alltså i hvarje verksamhet totalt närvarande. Vi kunna säga verksamheten är icke blott andens görande utan dess varande.

Men till en sådan uppfattning kunna vi komma endast derigenom, att vi för att så säga ur den ena sjäslverksamenhetens betydelse utveckla den andras förnuftiga nödvändighet: t. ex. ur den betydelse, vi må kunna gifva människans sjäslif bevisa, att detta förnuftigtvis skall utgöra ett moment i den sjäslmedvetna andens verksamhet, och sålunda ur sagde betydelse utveckla begreppet om den sjäslmedvetna anden. En sådan metod, hvars art vi på förhand endast kunna antyda, kallar Hegel den spekulativa, spekulation. Det väsentliga i densamma är, att ur en saks begrepp utveckla dess konsekvenser och sålunda öfvergå till nya bestämningar (begrepp).

Denna metod har man allraminst närmat sig i psykologin. Skolastikerna sysselsatte sig väl uteslutande med begreppsutredningar. Men de upptogo traditionelt den ena och andra bestämningen och undersökte dem hvar för sig, såsom de exempelvis anförde sjäslens substantialitet, enhet, odödlighet. Nyare filosofin från Cartesius har under bemödandet att lägga en fast grund för det filosofiska vetandet öfverhufvud fortgått till en mera sammanhängande undersökning af menskliga vetandets natur – och i fråga härom fasthållit en mer eller mindre konsekvent begreppsutveckling. Såsom H(errarne) känna var för Kant filosofin förnuftskritik (»Kritik &c.»); och hos Engelsmän och Fransmän utgör detta ännu (efter Locke's föredöme) filosofins kärna. Men psykologin såsom disciplin, omfattande icke blott vetandet tänkandet, utan all sjäslverksamhet har hufvudsakligen varit hvad man kallar Empirisk Psykologi. Det ligger likväl i all tänkande undersöknings natur att icke blott det empiriska faktum som sådant kan framställas, utan att deröfver reflekteras och resonneras; och den vetenskapliga formen, systematiserandet kräfvär ett sådant resonnement äfven för det mest ytliga ordnande af det empiriskt gifna materialet. Äfven psykologin måste sålunda blifva en sammanfattning af empiri och resonnement. Wolff (N. B. † 1754), som hade förtjensten att formelt särskilja och indela alla filosofins discipliner, sökte afhjelpa detta onda genom att skilja mellan en empirisk och en rationel psykologi. Den förra endast relaterande och beskrifvande, den senare upptagande detta material till betraktelse och på grund deraf ingående i den anförda skolastiska undersökningen. (Wallerius.) De simplicitate sew immaterialitate – De essentia – De corporis exist(entia) – De commercio vitæ De spiritualitate – De immortalitate – De spiritibus – animo brutorum) – dessa egentligen för att bevisa dels nödvändigheten dels möjligheten. En sådan tudelning har den nyare psykologin lemnat – och den behandlas vanligast empiriskt.

M(ina) H(errar) Vi böra göra oss reda för hvilken erfarenhet man kan hafva om Anden. Vi finna att uttrycket för andra människors före-

ställningar och tankar (i åtbörd ord) och det yttre förloppet af deras handlingar utgör föremål för erfarenhet. Likväl icke såsom naturföremålen för blott sinnlig varseblifning. Skilnaden är, att vi i det skådade hörda o. s. v. inlägga en betydelse. Man kan deraf bedöma huru klokt en människa tänker, huru moraliskt hon handlar o. s. v. (med mer eller mindre säkerhet). Men klart är, att denna erfarenhet för sig icke ger vetande om, hvarti t. ex. tänkandet och viljandet såsom process. Det är också icke den psykologerna åberopa, utan sjelferfarenheten – observationen på det egna sjäslifvets och sjelfmedvetna själsverksamhetens förlopp. Man har för sjelfva denna observation antagit en egen själsförmögenhet, det inre sinnet – i motsats mot det yttre (de fem) som ger medvetande om det sinnliga objektet.

10

Vi behöfva icke inlåta oss på något resonnement öfver detta Inre sinne. Sådane förmögenheter kunna hopas snart sagdt i oändlighet. Hvad vi lätt inse är, att dessas verksamhet icke kan särskiljas från den bestämda sjelfkänslan eller sjelfmedvetandet – andens konkreta medvetande om sig i hvarje nu – individens medvetande om sina känslor, begär, tankar o. s. v. Att kalla detta för åskådning i likhet med det yttre sinnets af *organerna* förmedlade iakttagelser har intet skäl för sig. Observation på känslornas och begärens uppkomst och försvinnande, på tänkandets förlopp o. s. v. är i sjelfva verket en tankens uppfattning af det gifna konkreta sjelfmedvetandet i hvarje nu.

20

Individen, Jaget, icke blott har denna känsla, detta begär, utan är i detta nu känslan och begäret, har deri sitt sjelfmedvetande. Att skilja känslan från begäret, i den ena eller det andra uppfatta dess allmänna form – detta är en tänkande betraktelse öfver detta sjelfmedvetandets innehåll. Dylika betraktelser i minnet bevarade och lagda den ena till den andra konstituera visserligen en erfarenhet – men denna är icke sinnlig empiri.

Att en sådan observation i och för sig icke ger några säkra vetenskapliga resultat, inses lätt. Det utgör ingen vetenskaplig bevisning, att en psykolog försäkrar sig hafva uppfattat förhållandet på det ena eller andra sättet. En naturforskare kan för andra framlägga det materiela objektet. Psykologen icke sin observations föremål. Den senare kan blott appellera till andras observationer – d. ä. till deras tänkande uppfattning af det konkreta sjelfmedvetandet. Derigenom uppstår en consensus gentium i afseende å själsverksamhetens förhållande – men vi böra icke glömma det en eftertankens, den tänkande betraktelsens consensus.

30

I ett hänseende kan psykologen åberopa sinnlig erfarenhet – nemligen i afseende å själsverksamhetens sätt att yttra sig i kroppen och genom den i förhållande till de yttre tingen. Stricte hörer detta till fysiologin – Nervverksamheten – muskelrörelsen – sinnesorganernas bygnad och verksamhet – anletsuttrycket åtbörden – &c. Det är dock detta, som lemnar det mesta anekdotiska materialet åt Psykologin.

40

Vid frågan om, huru den spekulativa uppfattningen förhåller sig till psykologins s. k. empiriska material böra vi nu icke förglömma, att detta material, såvidt det rörer själen och anden, sjäslifvet och andens verksamhet, är resultatet af en tänkande betraktelse. Vi polemisera mot det obevisade antagandet af ett inre sinne, förkasta detta, enkom för att fasthålla, att ifrågavarande erfarenhet i sjelfva verket är en tänkande uppfattning af processen, verksamheten. Känslan begäret, tanken är icke ett objekt för åskådningen, de äro sjelfkänsla eller sjelfmedvetande olika bestämda. Känslan (lusten, olusten) är icke blott det kända utan

50

är kännandet, denna form detta moment af andens medvetande om sig sjelf. Tanken är tänkandet, denna verksamhet, som utgör en form, ett moment af andens vara. Anden är denna tanke, detta görande, denna verksamhet *N. B.* Iakttagandet af tankens förlopp, af fortgången i denna process, är en förståndig utredning af, hvad den innebär, enkelt ett utsägende af dess predikater, dess definierande.

Det, hvari denna s. k. observation och erfarenhet skiljer sig från den spekulativa uppfattningen, kunna vi derföre bestämma derhän, att den förra är en tänkande utredning, än af den ena, än af den andra processen, hvarigenom skilnaden dem emellan bestämmes och sålunda deras förhållande till likhet eller olikhet. Beträktaren lär sig, hvad känsla vill säga, icke blott ur andras beskrifningar, utan utreder, definierar, hvilket hans egen andes varande är i detta känslans nu. Likaså med tänkandet. Äfven Skolastikerna förforo på samma sätt, men de inskränkte sin undersökning till några traditionela de mest allmänna och abstrakta bestämningar för andens vara, till hvad man kallat grundbegreppen. Deras utredning föll derföre inom metafysikens område. Den nyare psykologin har lemnat denna metafysiska undersökning, de allmänna kategorierna, och genom att rigta undersökningen på andens verklighet, dess vara i hvarje nu för vetenskapen vunnit ett öfverrikt innehåll. Andens Vara är ett historiskt gifvet faktum, och det är detta faktum den s. k. empiriska psykologin söker att begripa. Dess fel är, att, på måfå upptaga det faktiska till betraktande; dess förtjenst, att dock härigenom särskilja det faktiskt gifnas mångfaldiga momenter och i dem hafva gifvit psykologin dess rika innehåll.

Jag ber H<errarne> tillåta mig i det följande tala i första person.

Jag vill för H<errarne> söka framställa Psykologin, läran om menniskoanden. Jag söker naturligtvis ur särskilda författares skrifter vinna någon kunskap i ämnet. Jag lär mig sålunda att särskilja ett antal momenter – att lära känna till namn och betydelse ett antal sjäslifvets förhållanden och andens verksamhetsätt. Jag kan dock icke vid denna uppfattning och indelning vara bunden. Ty den är ett förståndets och eftertankens verk; och jag finner att den ena sonderdelar och särskiljer, hvad den andra sammanfattar under en rubrik – en föreställning, ett begrepp. T. ex. Det inre sinnet. Jag kan söka att bestämma min öfvertygelse här uti genom egen iakttagelse, gifva akt på min egen sjäslverksamhet. Men detta sker då redan med förutsättande af att vissa sjäslstillstånd och sjäslverksamheter finnas. Jag vill gifva akt på känslans förlopp, på tänkandets o. s. v. – d. ä. jag vill observera den ena eller, andra processen. Jag utgår alltså från ett resonnement. Och min observation är en fortsättning deraf, såsom ofvan visats. T. ex. Inre sinnet. Detta resonnement kan föra till ett mer eller mindre approbabelt resultat; men någon bevisning kan derigenom icke åstadkommas.

Jag vänder mig derföre till en annan metod – ett annat sätt att profva och undersöka: Jag söker fatta sammanhanget mellan alla dessa tillstånd och verksamheter – och gör sjäslva sammanhanget till prøfvosten för den enas eller andras antaglighet. Jag inser, att emedan allt beror af tankens skärpa och konsekvens – icke af något sinnes erfarenhet – sammanhang kan vinnas endast genom en konsekvent begreppsutveckling, derigenom att den ena definitionen härledes ur den andra och detta i en oafbruten serie. De bestämningar till hvilka jag i detta sammanhang kommer, de, som visa sig utgöra förnuftigt nödvändiga momenter i utvecklingen, dem erkänner jag för verksamhetsätt, som verkligen tillhöra menniskoanden.

Lemnar man nu vid en sådan metod det historiska materialet och

den egna iakttagelsen ur sigte. Ingalunda. Men man gör Begreppssammanhanget till det afgörande i stället för det obundna resonnerandet.

Det är vidare klart, att vid ett sådant förfarande hvarje moment får en annan betydelse, än den s. k. empiriska metoden kan gifva deråt. Man må nemligen huru noga som helst beskrifva den förmögenhets verksamhetssätt, som man kallar fantasi, inbillningskraft. Men fattas denna verksamhet t. ex. såsom förmedlande mellan åskådandet och tänkandet, så att det förras åskådandets betydelse visas kunna uppfattas endast sålunda att det öfvergår till fantasins föreställningar och dennas, fantasins, betydelse åter derigenom, att dess verksamhet öfvergår i tänkandet – så blir denna betydelse i sjelfva verket en annan än vid blotta beskrifvandet. Vi säga: den ena verksamheten öfvergår till den andra, d. ä. den enas begrepp innebär den andras. 10

Hvad borgar då för denna begreppsutvecklings rigtighet. Stricte intet annat än dess egen förnuftighet, det förnuftiga sammanhanget deri. Men obestrifligt är att det historiska materialet och iakttagelsen alltid måste utgöra en negativ kontroll – ehuru obestämd. En utveckling, som skulle föra till resultater stridande mot allt, hvartill resonnementet kommit, kan icke vara förnuftigt sammanhängande. Den gifna historiska uppfattningen ger icke positivt någon lag för utvecklingen – men den utgör i mer eller mindre grad dess negativa prøfvosten. Grunden är: förnuftet är icke någon naturprodukt utan en frukt af bildningen. I sitt förnuftiga tänkande kan icke människan lösslita sig från traditionen. Den är en fastare makt än någon naturmakt. Det ligger derföre i det förnuftiga tänkandets väsende, att begripa det, som är. 20

Detta om den s. k. empiriska psykologins förhållande till den spekulativa.

Men vid den förnuftiga begreppsutvecklingen, blir första frågan den, hvarifrån undersökningen skall utgå? hvar utvecklingen skall börja. Härom härnäst, 30

(Mina) Herrar) När Cartesius uttalade sitt »cogito ergo», väckte detta tal den lifligaste rörelse i hela den dåvarande lärda världen. Den, som icke känner den mödosama gången i den menkliga utvecklingen öfverhufvud, särskildt i menklighetens bemödande att fatta sin egen andes väsende, finner i sagda ord intet öfverraskande. Men insigten deri, att tänkandet i och för sig är varande, uttalar ingenting mindre än medvetandet derom, att andens vara utgöres af sjelfva den andliga verksamheten. Kristendomens lära, att Gud är en ande och menniskoanden oförgänglig, hade ännu genom hela medeltiden förblivit ofattlig. Tänkte man sig också den högsta anden utan all lekamlig omklädnad, så fattades han dock såsom ett Jag med de högsta egenskaper – d. ä. dessa predikater fattades såsom inhererande i detta subjekt, hvilket utgjorde deras substrat. Så äfven den menkliga anden, hvarje menniskas såsom en oförgänglig substans, såsom materialisten säger det om materien, hvars krafter äro detsamma, som själsförmögenheterna med hänsende till själen såsom substans. 40

Men sagda insigt hade äfven hos Cartesius denna faran, att det är ett Jag, som tänker, och i och derigenom är, Frågan gällde för honom icke direkt andens väsende, utan allt vetandes yttersta grund, en fast utgångspunkt för detta. Men satsen var ett utkastadt frö, som småningom utvecklades. 50

Närmast gällde det att begripa sambandet mellan ande och natur öfver hufvud – icke blott melkan> själ och kropp – cogitatio, extensio. Själens, andens väsende i och för sig kom icke till undersökning.

||Derföre ser vi ännu Cartesius, matematiker och fysiker, inom psykologin, såvidt den i hans forskning ingår, stanna vid undersökning om föremålets intryck på hjernan och själens säte.|| Orsaken var, att filosofins reform näst frigörelsen från den traditionella gick ut på att finna en fast grund för vetandet. Undersökningen rörde sig på det fält, man kallar metafysikens, i de allmänna begreppen. Först med Locke tog filosofin öfverhufvud den vändning, att fråga blef om begreppens uppkomst, deras berättigande såsom uttryck för sanningen. Derom nämndt. Det, hvarpå intryck skedde i sensationen var ett obekant x. Huru skulle man föreställa sig, att materien gjorde intryck på något som icke var materie? ||I den Tyska filosofin fortsattes den Cartesianska undersökningen genom Leibnitz. Först Kant gaf den en ny vändning genom att upptaga frågan om vetandets berättigande.|| Kant höll sig såtillvida till Cartesii sats, att han sökte visa, hvori tänkandets vara bestod – nemligen i förståndets kategorier förnuftideer. Ur dessa kategorier, ursprungliga begrepp framgår allt vetande, tänkandet öfverhufvud, men blott formelt – så att vetandet i dem har sin egen form, medan innehållet är genom sensationen gifvet. Men äfven han förutsatte Jag'et = själfmedvetandets enhet som yttersta grund. Det är denna ståndpunkt, som ofvan karakteriserades. På ena sidan materien på den andra anden, vetandets process det förmedlande, i den innehållet = sensationens (från) materien), formen förståndets. Äfven för honom gällde det vetandets grunder, nemligen huru sanning, apodiktiskt, förnuftigt) nödvändigt vetande kan finnas – och undersökningen hade detta mål i utredandet af, hvad vetande och viljande är – således) psychologiskt).

Kant kom ifrån den hittills fortgående undersökningen om själens substantialitet, enhet, odödlighet, emedan han förnekade förståndets berättigande på det öfversinnligas gebit öfverhufvud. Förut i metafysiken utom Ontologi Kosmologi – Psychologi, Teologi allt allmänbegreppen. Kant förnekade dessa discipliner.

Men han antog af praktisk grund, för sedlighetens möjlighet, andens, själens, absoluta frihet och odödlighet, straff och belöning, fullkommande. Detta dock ej i hans lära det för psykologin viktiga – blott appell till tron. Men, att han fattade Jag'et, som utgör grunden för allt vetande, den nämnda själfmedvetandets enhet icke såsom enheten och oföränderligheten hos en gifven substans, utan såsom) akt, synthesis. Häri åter uppfattning af Cartesii princip.

Utvecklades vidare af Fichte. Denna akt, i hvilken Jaget fattar sig, identisk med den, i hvilken den från sig såsom) sin negation utesluter den yttre världen, naturen. Hvad i denna lära var ensidigt, nemligen att det subjektiva Jag'et framstår såsom objektiviteten skapande – detta äfven vårt ämne.

Men hufvudsak, att andligheten häri uppfattades befriad från föreställningen om ett substrat, en substans med inherenta krafter förångor verksamheter. Likväl ännu ingen afgörande tillämpning på psykologin – som hufvudsakligen numera behandlades blott empiriskt. I den riktning Locke representerar (i England och Frankrike) låg det i forskningens natur, att all undersökning rörande) andens väsende utblef. Bacon – denna riktningens upphofsman, att all vetenskap skulle hvilat blott på observation och induktion, hade redan förklarat vetandet om anden för omöjligt. Locke såsom nämndes lemnade det derhän, hvad detta x var, på hvilket de yttre föremålen göra intryck. Endast materialisterna drogo den konsekvens, att själen är hjernan, medvetandet yttring af en naturprocess deri, hvilken process stimuleras elker)

näres af intrycken genom sinnena. Sedan Kant blef det äfven i Tyskland det allmänna, att, emedan vetandet om anden såsom det osinnliga elker> öfversinnliga icke kunde finnas annorlunda, än såsom<om> tro, lemna andens själens väsende derhän och genom observation och reflexion blott särskilja själsförmögenheterna samt deras verksamhets-sätt.

Först Hegel fortsatte den spekulativa betraktelsen från Cartesius och tillämpade den – ehuru korrri i sin Encyklopedi – på psykologin.

Den nämnda i korrthet den historiska utveckling, på hvilken Hegel's lära om anden grundar sig. Den är en konsekvens af de stora tänkarenas undersökningar från Cartesius. Kant's lära, den kritiska filosofin, emedan den stod i närmare sammanhang med den Engelska filosofin, vände sig mot denna, följde den senare äfven i metoden, så att undersökningen gällde vetandets berättigande och viljans, denna frihet. Hela denna filosofi rörde sig således i en psykologisk undersökning. I sitt resultat förnekade den vetandet om det öfversinnliga dettas begripande. Men häremot vände sig den Tyska spekulationen redan med Fichte. Och Hegel vindicerade isynnerhet åter detta filosofins högsta intresse. Kant sjelf förfor äfven i Psykologin deremot: han nekade vetande om själens väsende substantialitet, enhet m. m., men han ville dock visa, att tänkandet, dettas former kategorierna, och sjelfmedvetandets akt utgjorde andens Vara. Häri var hans lära spekulativ, och det var ur denna uppfattning den vidare utvecklingen genom Fichte och Hegel utgick. Undersökningen om substantialitet m. m. (om andens materiatur och krafter likasom) förblef afvisad; men sjelfva denna sjelfmedvetandets akt, hvilken Kant fattat såsom all medvetandes grund, dess närmare bestämmande och utredandet af processen, akten, verksamheten i andens Vara öfverhufvud.

//N. B. Tyska filosofiska litteraturen har, sedan Hegel, haft till hufvudföremål en fortsatt kritik – och försök att bygga nytt, under mer eller mindre begagnande af Hegel's läror. Äfven materialismen ren följd af återgången till uppfattning af väsendet.//

Nämnda akt utgör för oss andens allmänna begrepp, sådant detta kan utom vetenskapens system fattas. Det är det tidigare anförda, att i medvetandet om den gifna objektiviteten, naturen, materien, denna som sådan negeras. Exempel det materiela tinget upplöses i abstraktioner: materie och kraft – d. ä. som sådant försvinner och endast det återstår, att i medvetandets akt denna förutsättning innebäres såsom moment – samt att i samma akt, emedan medvetandets innehåll är det abstrakta, dess egna abstraktioner, eget innehåll, skildt från den förutsatta objektiviteten *sjelfmedvetandet framgår*.

Ty det konkreta sjelfmedvetandet är detta, att vi i hvarje Nu veta oss vara en föreställning, en tanke, ett beslut, afsigt o. s. v.. I sitt praktiska förhållande, såsom viljande, gör anden samma förutsättning och är process att negera den – N. B. förutsätter naturprocessen och sätter i dess produkters ställe sina egna verk.

Närmast är anden samma process såsom animaliskt lif, djursjäl. Själén förutsätter kroppen såsom gifven, sjelfbestående naturprodukt, men är sjelf process att negera förutsättning i organismen veta sig, sin tillvaro och underkasta den sina bestämningar, beherrska den i hvarje dess del. Det är ur denna förutsättnings och negations process vår psykologiska betraktelse skall utgå.

I hvarje filosofisk disciplin svårt att finna en utgångspunkt, emedan den särskilda disciplinen, såsom länk i filosofins system, i en föregåen-

de har sin rot, och det begrepp, ur hvilket den följande utgår redan måste vara gifvet såsom betraktelsens resultat i det senare.

Vi skola icke försöka att ens uppvisa huru andens begrepp i filosofins system framgår, emedan detta skulle erfordra en lång undersökning för sig.

Jag antager, att vi alla deri öfverensstämman, att andens värld, öfverhufvud historien, är något annat än naturen. Om vi kalla den ena nödvändighetens värld den andra frihetens, förstå vi härmed till vidare blott: att alla företeelser i naturen ske i en ständig kretsång, att den är, och blir, hvad den varit; hvaremot historien i hvarje nu företer en nyskapelse, fortgår i en serie.

Äfven i denna skilnad mellan båda såsom objektiva processer visar sig det förhållande, att naturen är liksom historiens grund och botten. Det är på denna jord historien fortgår – det är naturens krafter, människan använder. Ur naturtillståndet civiliseras folken. Ur naturen framgår individens lif. Men i alla dessa hänseenden visar det sig äfven, att det redan antyddas förhållandet, att naturen förutsättes för att i i historiens tjänst negeras – jorden kultiveras, naturkraften fångslas; naturtillståndet viker för kulturens, den naturliga födseln är redan beroende af mänsklig vilja, och uppfostran skapar i individen en annan natur.

I allt detta visar sig från historiens sida betraktadt, att anden såsom verksam att skapa densamma i denna sin verksamhet förutsätter det naturliga, för att upphäfva (negera) det. Man föreställer det sig så – att naturprocessen är der färdig, och att menniskoanden sedan kommer dertill. Men för menniskoanden är naturen just derigenom att han i historiens frambringande vänder sig mot densamma. I hela detta förhållande förutsättes vetandet om naturen; men själfva detta vetande uppgår i och med verksamheten – att sätta historiens ordning i naturordningens ställe. Hvad särskildt vetandet om naturen angår, hafva vi derom talat; naturen är för vetandet abstraktion, det allmänna – det hvartill anden gör densamma – den förnuftiga ordning, mänskliga förnuftet i den inlägger.

I alla dessa förhållanden kunna vi ännu finna, att i historien mänskligheten föres till medvetande om sig själf – menniskoanden öfverhufvud lär känna sig – D. ä. att äfven i denna mänsklighetens verksamhet medvetandets akt är själfmedvetandets.

Detta om andens värld. Den objektiva anden. Att det mänskliga subjektet öfverhufvud skapar den, är en nära liggande reflexion. Men om vi dertill fråga: hvar finnes den? – så blir svaret i subjektets vetande och handling. Hvar är historien – det förflutna? I det närvarande medvetande. Hvar allt det kommande? Äfven der i sitt frö. Den subjektiva anden alltså icke blott likasom redskapet för objektivitetens skapande – utan dennas bärare, i annan mening den jord hvarpå historien föregår – rättare det rum likasom inom hvilket denna process från natur till historie fortgår, Den subjektiva anden har dertill denna förmedlande ställning mellan naturen och historien, den objektiva anden – såhunda, att naturen af den förutsättes i samma akt, i hvilken historien framgår, och förblir lemnad; men att historien är den subjektiva andens egen objektivitet, dess själfmedvetandes objekt.

Det är såsom denna akt, denna akt, i denna verksamhet, att förutsätta naturen och objektivera sig själf, vi skola betrakta anden. Det är den som är föremål för Psykologin.

Vår utgångspunkt måste blifva den första akt, hvori anden sålunda särskiljer naturen från sig – sig från naturen. Denna punkt är det

animaliska lifvet – som är känsla af lif och tillvaro – och såsom sådan ett Annat, än den medvetlösa naturprocessen.

Vi säga nu anden är icke ett något, som så förhåller sig till naturen. Anden är sjelfva detta förhållande. Denna begreppets process att öfvergå till ett varande för sig.

Men vi fasthålla. Att anden häri icke är produkt – utan att denna process är det till grunden liggande, i och genom hvilken begreppet såsom blott *varande* är.

Härom och om den subjektiva andens, menniskoandens själens betydelse härnäst.

10

M(ina) H(errar) Vid den metod vi anse för den rätta i psykologin och i filosofin öfverhufvud, beror, såsom nämndt, allt på en sträng begrepps-utveckling.

Det inses lätt, att, om vi t. ex. vilja undersöka förhållandet mellan inbillningskraftens verksamhet och tankens, under antagande att dessa momenter i andens verksamhet öfverhufvud icke af något annat förmedlas, vi, antingen vår betraktelse utgår från den ena eller andra af dem, måste på god tro upptaga den traditionela betydelsen på den af dem, som utgör utgångspunkten, dess traditionela definition. Låt vara, att utredandet af, hvad inbillning är, skulle föra oss till (begreppet om) tänkandet, såsom den förras i dennas begrepp innehållna förutsättning – (d. v. s. att Inbillning) icke kan begripas utan att af tänkandet förklaras), så måste vi dock vid den förras begripande utgå från en gifven (traditionel) uppfattning af densamma.

20

Men ett sådant förfarande är icke det af metoden fordrade. Det vore halfva vägen af den s. k. empiriska metoden, enligt hvilken man förfar sålunda, att man upptager den traditionela betydelsen af både inbillningskraft och förstånd (tankeförmåga), efter behag söker närmare utreda denna, och först derefter öfvergår till betraktande af förhållandet mellan båda. Vi skulle vid det anförda förfarandet icke blott utgå från ett obevisadt antagande, att en sådan andens verksamhet som inbillningskraften finnes, utan hufvudsakligen fela deri, att vi göra detta antagande till undersökningens utgångspunkt. Skulle vi utgå från tänkandet, hvilket äfven kunde hafva större skäl för sig, emedan denna verksamhet traditionelt är den för menniskoanden utmärkande, skulle undersökningens resultat och äfven vår uppfattning af inbillningskraftens betydelse bestämdt blifva en annan.

30

Det är derföre en oeftergiflig fordran, att undersökningen skall utgå från en bestämning, som hvarken är godtyckligt vald eller till sin betydelse utan undersökning och bevisning antagen för sann. I denna fordrans uppfyllande består en af de största svårigheter vid allt studium af någon speciel filosofisk disciplin. I filosofins system gör sig denna fordran blott engång gällande, vid bestämmandet af systemet utgångspunkt. En sådan uppfattning af hvad filosofin bör vara tillhör endast den nyare Tyska spekulationen. Äfven de gamla sökte uppmäta filosofins hela innehåll och bestämma dess särskilda discipliner, och detta utifrån skeende ordnande har genom hela filosofins historia haft sina bearbetare. Men man har derunder i hvarje särskild disciplin, så att säga börjat ånyo, bestämt densamma enligt dess antagna allmänna innehåll och likaså inom densamma fördelat detta innehåll efter den ena eller andra antagna indelningsgrunden. I särskilda discipliner hade redan Cartesius och Spinoza försökt komma till en bestämd fortgång, dock för ändamålet lånande sin metod af matematiken. Fichte var den första som sökte att ur en grundidé utveckla ett filosofiskt system,

40

50

hvars metod med denna idee var gifven. Han utgick, som känt från det rena Jagets (sjelfmedvetandets begrepp). Men äfven i hans spekulation blef metoden för ytterligare innehåll en yttre form, så att denna form icke gaf innehållet icke sjelfnödvändigt förde till detta. Hegel, hvars metod utan tvifvel i dess allmänna form är lånad af Fichte, skiljer sig från honom väsentligen deri, att han visar formen vara innehållets egen utveckling. N. B. T. ex. Fichte Thesis, Antithesis, Synthesis. Han har icke speciellt behandlat Psykologin utan Kantianskt – Kunskapsförmågan Åskådning Inbillning förstånd &c. Men skulle han fattat Psykologin enkligt sin metod, hade hans uppfattning varit denna: Anden är omedelbart med sig identisk – särskiljer sig såsom subjekt från objektet – sammansluter sig med sig såsom förmedlad identitet. Detta ur hans grundprincip härledd metod. Vi skulle således enkligt den kunna hafva Hegelska indelningen ungefär af Läran om subjektiva Anden i dess tredelning. 1:o Själén med kroppen ett i sjäslifvet försjunken = Anthropokogie. 2:o Från det objektiva skildt medvetande och sjelfmedvetande = Phænomenokogie. 3:o I objektiviteten vetande det förnuftiga, sitt förnuft, och tänkande och viljande det objektiva allmängiltiga förnuftiga. Men det bestämda innehållet – sjäslifvets förhållanden naturliga bestämmningar. N. B. Exempel Sensationen Sjelfkänslan – vidare Medvetandets och Sjelfmedvetandets utvecklingsstadier. Den förnuftiga andens verksamheter – tänka vilja – och derunder Åskådning – föreställning – begär – godtycke o. s. v. Allt detta skulle icke genom den Fichteska metoden framgått ur sjelfva utvecklingen såsom förnuftigt nödvändiga momenter, utan på sin höjd kunnat visas att den ena verksamheten motsvarar thesis, den andra antithesis o. s. v. Hegel deremot söker att ur det ena momentet genom uppfattande af dess positiva konkreta betydelse utveckla det andra Exempel öfver Inbillningen Tanke och metoden framstår dervid såsom sjelfva denna innehållets förnuftigt nödvändiga utvecklingsgång).

Sådan är utvecklingen i hela Hegels system. Dess första del är Logiken, dess andra Naturens filosofi, den tredje Andens. Logiken är hvad man eljest benämnt Metafysik eller Ontologi undersökning öfver tänkandets kategorier, allt vetandes grundbegrepp – men i helt annat omfång. Quantitet, Qualitet, substantialitet, Kausalitet – Modalitet – Subjektivitet Objektivitet Idee. N. B. Dessas bestämmningar. Metoden är fortgång från Kategori till kategori så att den ena framgår ur den andras definition. Utgångspunkten är det rena tänkandet. Det är denna början, som i systemet är den enda. Ty såsom kategori ur kategori framgår det rena tänkandets begrepp ur Naturens – med alla dess i samma ordning deducerade konkreta bestämmningar tid och rum, materie, tyngd, värme m. m. slutligen organism vegetation djurlif. Likaså sker från Naturens sålunda utvecklade begrepp öfvergången till Andens – och dess filosofi börjande med den Subjektiva Andens – med Psykologi. N. B. Vidare Vi säga: dessa öfvergångar deduceras – lemnande derhän frågan om deduktionens obestriddighet. Utgångspunktens berättigande och öfvergångens till Naturfilosofin har isynnerhet blifvit bestridd äfvensom den senares otillräcklighet. Men vi vidhålla, att endast ett filosofiskt system af denna art förtjenar namn af system – ett inom sig slutet helt. Det är Vetenskapernas system i de begrepp, som utgöra deras föremål.

Antaget att systemet bör vara af denna art, är det gifvet, att på hvarje särskild filosofisk disciplins gebit – med undantag af logikens metafysikens – undersökningen måste utgå från en förutsättning, början

måste göras med en bestämning som i föregående delar af systemet – icke inom den i frågavarande disciplinen sjelf.

Så äfven i Psykologin. Det kan visserligen vara H \langle errarne \rangle likgiltigt, om jag säger: emedan vi dock måste börja vår undersökning med någon notion t. ex. göra oss reda för, hvad som i allmänhet bör förstås med själ – om jag säger: vi måste låna vår definition på själen ur den allmänna föreställningen eller ur de flesta psykologers uppfattning – eller om jag säger, vi måste antaga själens begrepp såsom gifvet i och genom filosofins system. Men skilnaden är den, att vi i förra fallet bekänna oss grunda undersökningen på en på måfå antagen sats: själen är detta och detta, i det senare deremot medgifva, att, om filosofins system icke kan rättfärdiga vår utgångspunkt, de resultat vi ur densamma utveckla äro osäkra, medan vi tillika uppställa fordran på ett sådant rättfärdigande. Härtill kommer ännu, att hvarmed vi än må göra början, vi i förra fallet erkänna oss börja härmed utan alla grunder – i det senare åtminstone fordra en grund för vårt förfarande i filosofins system. Ja hela vår vetenskap om själen är i förra fallet ett grundlöst antagande – ty vi hafva intet bevis för, att något sådant som själ eller ande skall finnas in rerum natura.

Till något skäl för detta antagande kan väl den s. k. empiriska metoden förhjelpa oss. Ty vi kunna trygga oss vid consensus gentium, att menniskan känner, tänker, vill – och att, emedan materien icke bevisligen har dessa egenskaper, något icke materielt väsende måste hafva dem, verka så som känslan, tanken, viljan verkar, hvilket väsende vi då i öfverensstämmelse med allmänna språkbruket må kalla själ eller ande. Men för att gå vidare, hafva vi intet annat än samma consensus att åberopa till svar på frågorna: hvad själ elker \rangle ande, hvad känsla, tanke vilja är? – Och vi behöfva icke i saken känna mycket, för att veta, att någon consensus i dessa hänseenden icke finnes – hellre quot capita tot sensus – antingen vi rådfråga folkens öfvertygelser eller utgå vi deremot från en sats, hvilken vi säga grunda sig i filosofins system – är det blott denna första sats, hvars rigtighet vi ännu kunna draga i tvifvel. Ty vår antydda utvecklingsmetod bör vara sådan, att allt det följande nödvändigt härflyter ur denna sats. Äfven med fara, att utgångspunkten är oriktig hafva vi dock vunnit insigt i, hvad en sammanhängande uppfattning af Psykologin har att betyda.

Men vi äro i sjelfva verket icke lemnade i sagda osäkerhet. Den bestämning, hvarifrån vi skola utgå är Andens begrepp. Det är detta begrepp, vi säga vara slutpunkten af den föregående utvecklingen i filosofins system. Förmå vi ur detta begrepp härleda hela rikedom af de bestämningar hvilka äfven den empiriska psykologin uppräknar såsom betecknande andens mångfaldiga verksamheter (själsförmögenheterna), och hvad som är hufvudsak, i detta sammanhang lära begripa dessa verksamheters art – så utgör sjelfva utvecklingen ett bevis för utgångspunktens berättigande, för rigtigheten af vår uppfattning af andens begrepp. Vi medgifva dock att detta bevis icke är tillräckligt. Ty det kan sägas: äfven med en annan uppfattning af begreppet kunde kanske hela andens verksamhet \rangle derur deduceras – ehuru i annan ordning och annorlunda uppfattad. Möjligt nog. Men vi hafva åtminstone ett fast sammanhang i vårt vetande om anden – tills det kan utbytas mot ett annat; och detta är mera, än den empiriska psykologin kan skänka oss.

Hvilket andens begrepp för oss är? – härnäst.

Måna» H«errarna» Psykologins utgångspunkt måste vara Andens begrepp. Vi kunna som sagdt icke inom psykologin rättfärdiga detta »måste», i den mening, att anden är förnuftigtigt nödvändigt moment i verldsordningen, att anden icke blott materien skall finnas, att således en lära om anden och en psykologi tillhör filosofins system. Men vi kunna väl inse det, att en lära om anden icke kan hafva någon annan utgångspunkt, än andens begrepp.

10 Likaså kunna vi icke bevisa, att det begrepp vi antaga för det rigtiga, i sanning är detta. Men då utvecklingen af detta begrepp och bestämmandet af andens konkreta verksamhet, såsom anfördt blifvit, genom sitt sam«manhang» måste rättfärdiga den antagna utgångspunkten, kunna vi genom en anticipation af denna utveckling på en gång förtydliga begreppet och gifva något skäl för dess antagande.

En saks begrepp äro H«errarna» vana att anse såsom en tankens bestämning af det i saken allmänna, slaget, arten, slägtet, väsendet – Ex«empel». Vi måste likväl fatta förhållandet något annorlunda. I 20 sjelfva verket anse vi icke saken genom en sådan begreppsbestämning vara begripen. Vi förutsätta alltid att detta det allmänna begreppet har en bestämd tillvaro i det enskilda, i detta är verkligt, och att det är denna verklighet genom att antaga en bestämd, en särskild form. Ex«empel». Denna förutsättning få vi derföre vid begreppets uppfattning icke lemna derhän. Vi måste erkänna, att begreppet är det allmänna, icke såsom abstraktion, utan såsom verklighet, det i det enskilda tillvarande verkliga allmänna, genom hvars bestämda form det enskilda är, hvad det är, öfverhufvud är.

Med andra ord begreppet bör icke fattas såsom vår abstrakta föreställning om saken, såsom en sammanfattning af vissa allmänna karakterer hos densamma utan såsom *sakens begrepp*, det allmänna, 30 som i saken är till, lefver och verkar i denna bestämda form.

För att ytterligare förklara detta: Allt tillvarande har sin bestämda form, vi medgifva det vanligen icke en tillfällig form, utan beroende af en lag och regel. (Ex«empelvis» Verldskropparne – kristallen – vexten – djuret – menckliga tanken, öfverhufvud» karakteren handlingen.) Vi äro vana att säga: allt gestaltar sig efter sin inneboende idee. Det är denna inneboende idee vi förstå med sakens begrepp. När nemligen den fattas för sig, hafva vi deri icke blott en föreställning om det i saken allmänna, utan det allmänna såsom lefvande och gestaltande lag, regel, 40 norm.

När vi derföre tala om Andens begrepp, förstå vi dermed denna det andliga lifvet – andelivets verksamma, gestaltande lag, hvilken i all andlig verksamhet är närvarande och i denna bestämda form konstituerar anden såsom individualitet, subjekt, *en* ande.

Nu till vårt antagande. Vi förutsätta, att andens begrepp i filosofins system framgår ur den naturfilosofin i den spekulativa uppfattningen af naturprocessen öfverhufvud. Skulle denna vara också endast naturvetenskapen, sådan den idkas och för sannt vetande erkännes, så bevisar den ett förnuftigt sammanhang i naturföreteelserna, förnuftets 50 tillvaro i naturen. Men detta förnuft i naturen är medvetslöst, utan medvetande om sig sjelf. Det verkar och gestaltar också blindt: Först i djuret, i den animaliska organismen, naturens yttersta produkt, kommer den gestaltande ideen till medvetande om sig, om sin tillvaro (*N. B.* Hos djuret sker också gestaltandet, producerandet medvetet i slägtets propagation – i fostrets uppfödande och vård. Det är den gestaltan-

tande ideen, lifvet som sig sjelf.

Det kommer derpå an, att uppvisa, att denna utveckling förnuftigtvis tillhör naturprocessen; för att i den öfvergången till andens lif skall visa sig vara en konsekvens af denna process.

Men denna öfvergång har med afseende på naturprocessen öfverhufvud, såsom det medvetslöst förnuftiga, betydelsen icke af produkt utan af förutsättning emedan förnuftet icke är ett varande för något annat, utan ett varande för sig. Blotta erkännandet att förnuft finnes i naturen – erkännandet af en förnuftig naturordning – innebär erkännandet af ett förnuft för hvilket detta förnuftiga är – erkännandet således att sjelfva detta förnuftets varande för sig utgör den förnuftiga naturordningens förutsättning.

Då vi säga, att i naturen finnes förnuftig ordning förnuftigt sammanhang, sammanhänger detta med, hvad vi anført om begreppet. Vi hafva sagt: begreppet är det allmänna, sakens idé begrepp, såsom dess immanenta gestaltande lag. (N. B. själ). Det är begreppet, som har denna omedelbara tillvaro i naturen. Men begreppet är der såsom ett blott varande endast *är*. Denna rörelse, denna utveckling, hvarigenom begreppet öfvergår till ett varande för sig, den är filosofiskt fattad begreppets egen. Vi säga, vi kunna finna, att så sker, att naturprocessen fortgår till denna gestaltning i djurlifvet, i hvilket det gestaltande är till för sig sjelf – lifvet det organismen bildande och uppehållande är till för sig. Filosofin säger begreppet utvecklar sig, fortgår härtill och denna utveckling, denna fortgång kallas natur. Men begreppet är icke detta vara, utan det begripna vara, att varandet begripes – och det, hvartill detsamma i naturen utvecklar sig, till ett varande för sig – detta utgör icke produkt, utan förnuftigt nödvändig förutsättning – begreppets egen – att begreppet såsom varande för sig förutsätter sig såsom sitt blotta Varandes grund.

Detta är dertföre för oss Andens begrepp. Att Anden är det för sig varande begreppet är denna *process* för sig varandets. N. B. Men vi förbinda dermed den betydelse, att begreppets för sig varande framgår ur dess blotta varande såsom dettas grund.

Vi kunde i stället för begreppet säga förnuftet. Förnuftet i naturen endast är. Anden är förnuftet för sig. Men förnuftet har en mera konkret betydelse, hvilken det återstår oss att här i psykologin bestämma och uppfatta.

Till förtydligande af det sagda anticipera vi – såsom förut antyddes – på vår följande framställning.

Såsom det utmärkande för menniskoanden framställer man förnuftet – att människan förnuftigt vet och vill. I båda dessa verksamheter förutsätter hon naturen – men är process att upphäfva denna förutsättning. I vetandet negerar hon naturen såsom detta gifna varande och gör den till ett varande för sig i sina föreställningar och tankar – och naturen är för henne utom detta henne vetande endast denna förutsättning, hvad som varit, förrän hon förbytte det till sitt vetande. N. B.

Likaså i viljandet går människans verksamhet derpå ut, att omskapa och förändra naturen, att i dess ställe sätta sina skapelser. Hela hennes praktiska verksamhet består deri – att göra naturen till medel för sina ändamål. N. B. icke blott i jordens kultur – i alla konstfärdighets utöfvande i konsten. Redan i kroppens beherskande – så vidare i språket i det förnuftiga meddelandet – i samhällslifvet öfverhufvud N. B.,

§ 26 b)

De yttre sinnena äro sensationens former; men emedan vi kalla sensation endast den sjelfkänslans bestämning, hvori själen särskiljer organismen från öfriga naturföremål, dess processer från öfriga naturföreteelser, komma der sinnenas åtskilnad icke i betraktande. Ty genom blotta sensationsformen, genom att tillhöra ett visst yttre sinne, innebär sensationen redan bestämdt medvetande om sitt föremål, d. ä. om hvad föremålet är.

10 Åskådningen är detta medvetande i dess omedelbara form. I Åskådningen förhåller sig icke mera sjelfkänslan till det yttre intrycket i organet, på organismen, utan Själen till sensationen, förändringen i sjelfkänslan. Här kan derföre icke vara fråga om en förklaring: huru Själen åskådar t. ex. bilden på ||ögonnervens utbredning|| ögats retina, eller tryckningen på den sensibla nervförgreningen i huden. Sensationen vore icke bestämning, bestämd vexling, förändring i sjelfkänslan, om den ena sensationen icke vore skild från den andra genom sin beskaffenhet. Frågan är derföre endast den, huru denna bestämda åtskilnad kommer till medvetande, blir medveten.

20 I åskådningen är åtskilnaden gifven. Men den är i åskådningen oändligen bestämd; d. ä. åskådningen är medvetande om den oändligen individuella bestämdheten hos sensationen. Denna innehållets oändliga individualitet är i åskådningen förutsatt, eller åskådningen är medvetandets akt att förutsätta densamma. Till bestämdt medvetande kommer detta innehåll icke som sådan, d. ä. det kan aldrig i bild föreställas eller i ord uttalas. Men det är nödvändig förutsättning i allt medvetande.

Medvetandet är derföre i sjelfva verket ett vetande om ett gifvet innehåll, som har åskådningen till sin förutsättning. Såsom sådant är medvetandet Föreställning.

30 ||Anmärkningar I & 2 till § 13 utgå.||

Anmärkning I Naturprocessen som sådan: ljusreflexionens förlopp i bildens afspegling i ögat, den mekaniska processen i tryckningen på den sensibla nerven, den kemiska i smakandet ingår icke i åskådningen eller i medvetandet om intrycket på sinnesorganen öfverhufvud. Den är föremål för särskild observation.

Likasålitet ingår i åskådningen medvetande om bildens tillvaro i ögat, vibreringen i hörselorganet (örhinnan o. s. v.), sammantryckningen af huden och nerven i fingerspetsen.

40 Menniskan ser, hör, känner m. m. såsom om organet icke funnes. D. ä. hennes medvetande förhåller sig endast till sig sjelf, till sin egen bestämning, sitt eget innehåll. ||Seendet, hörandet o. s. v. är icke ljuset och tonen; och det är seendet m. m., som utgör åskådningens innehåll.|| Men hvad den medvetande anden vet, det förlägger han direkt i föremålet såsom dettas bestämda Vara. I sensationen har nemligen Sjelfkänslan särskilt de yttre tingen från organismen och denna från dem, gjort båda till ett Yttre, ett Varande i rummet. Såsom verklig själ, i affekten, har sjelfkänslan, sitt egna från detta Yttre afskilda Varande, i sig upptagande sensationen deraf, processen att särskilja dess gestalter från hvarandra. Derföre förhåller sig anden såsom medvetande endast till denna process, är fortgång att i bestämdt vetande fatta det särskiljande mellan tingen, densamma i sig innebär, och vet derföre sina bestämningar, sitt bestämda vetande såsom tingens Vara.

50 *Anmärkning II* Vid intrycket på det sinnesorganet afficeras den till detsamma hörande nerven. Experimenter bevisa, att dess ostörda

förbindelse med centralorganet, hjernan (för de sensuella nerv(erna)) och ryggmärgen (samt hjernan, delvis medelbart, för de sensibla nerverna), är för sensationen nödvändig. Det må vara antagligt, att intrycket fortplantar sig längsät nerven från periferin till centrum. Men icke löper t. ex. bilden från retinan längs nerven till hjernan. Troligare synes derföre, att nervprocess vid sensationen är reaktion, d. v. s. att den är en yttring af sjelfkänslans reaktion, förändringen i densamma, i förhållande till intrycket, att således bildvis rättare säges, själen är i organismen præsens äfven i nervernas yttersta periferiska utgrening, än att själen har sitt säte i centrum och mottager der telegrafnotiser genom nerven som telegrafråd. Men huru än dermed förhåller sig. Skulle fysiologin äfven lyckas uppvisa, att bilden i ögat längsät nerven förflyttar sig till hjernan, vore detta en för psykologin i så måtta likgiltig upptäckt, att bilden derigenom icke kommit själen det minsta närmare. Afsedt derifrån, att själen icke ser bilden utan föremålet, skulle derigenom medvetandets akt icke vinna den minsta förklaring. Exempel: det ur Bonnet's arbete anförda.

10

Anmärkning III Om de yttre sinnena. Hvarföre de äro fem? Derpå finnes intet svar. Hos vissa djurklasser färre.

Det mekaniska = känseln.

20

Den kemiska process(en) = smak och lukt.

Ögat = ljus. Örat = ton.

Färgerna vextverld – tonerna djurverld. Allt Qvalitet och Qvantitet och bådas begränsning.

Känseln Materiatur öfverhufvud. Aggregationsform – Värme – Yttre form – Yta – Tal.

Smak och lukt Qualitativ sammanfattning specifik kvalitet.

Syn. Ljus, färg. (Eterörelse) Form – Tal.

Hörsel. Ljud, ton vägbara materiens rörelse – luftens.

||Vid allt detta observeras, att kvaliteten och kvantiteten väl är tingens, såsom materie och dess vaxling (utsträckning = skilda materier), t. ex. ljusmaterie; men att de såsom Åskådningens innehåll äro Andens t. ex. lysandet, ljudet, det smakande, ogenomträngligheten, formen, antalet (Qvadrat, Kub, en, tusen).||

30

För den sinnliga uppfattningen fordras öfning. Intrycket förefinnes af sig sjelf; men sinnet bedrager.

Också är uppfattningen olika hos skilda individer, beroende delvis af organets fullkomlighet, men än mera af uppfostran och uppmärksamheten och organets öfning.

Blindfödda skilja till viss grad färg – ehuru ej såsom färg utan såsom yta, möjligen värme.

40

Döfstumma åskåda, hafva affekter fantasi, föreställning i bilder; icke ton, icke ord, derföre icke tanke, icke heller den känslans innerlighet, som i röstens modulation har sitt uttryck.

Öfverhufvud således åskådningens innehåll obestämdt, individuelt. Äfven hvad deraf i bilden upptages tillfälligt, godtyckligt.

Först i ord uttaladt – egentligen förestäldt och tänkt är det allmängiltigt, af individuel uppfattning oberoende medvetandets innehåll.

Anmärkning IV. Driften sensation af naturtvånget i organismen. Dess bestämda innehåll åskådas, men såsom behof, d. ä. i förhållande till det för organismen yttre, hvilket förhållande ger driften dess bestämda innehåll. Derom derföre i läran om praktiska Sjelfmedvetandet,

50

Psykologi 7 & 8,

Mina Herrar! Vi hafva sökt att komma till en uppfattning af andens begrepp, sådant det framgår i filosofins system. Denna uppfattning är ännu abstrakt. Vi skola söka gifva den ett mera konkret innehåll.

Det är ur den spekulativa uppfattningen af naturen andens begrepp framgår. Denna uppfattning borde ådagalägga, att den animaliska organismen är den form, hvari naturens begrepp är förverkligadt, framstår i en företeelse, fulländad och utan inre motsägelse; att det allmänna, begreppet, som i denna form är immanent verkliggjordt är det animaliska lifvet, och att detta icke kan tänkas såsom blott varande, utan såsom varande för sig, icke såsom endast natur, utan såsom förutsättande ett varande öfver naturens, försigvarandet, Anden. Hvarföre vi säga: Anden är det för sig varande begreppet.

Men vi hafva härvid anmärkt och böra noga fasthålla detta: Hvad som sålunda ur Naturens uppfattning framgår har icke betydelsen af en produkt, utan af det förutsatta, den i den spekulativa uppfattningen förnuftigt nödvändiga förutsättningen, hvilken utgör grunden, förklaringsgrunden för det, hvarur den i betraktelsen framgår. Vi säga t. ex. icke att den utvecklade vexten är en produkt af fröet – ehuru denna är den historiska fortgången – utan att det är detta i den utvecklade vexten förverkligade begrepp – dess idé, lag, typ, norm sådan den först i vexten framgår och blir uppenbar – , som drifvit sig fram ur fröet – hvarföre detta äfven historiskt, i släktprocessen är produkt. Detsamma om djurorganismen. Om verldsbyggnaden – icke produkt af ett verlds- ägg, eller af supponerade krafter, utan sitt begrepps verklighet, den förverkligade idén, hvilken styrt och bestämdt utvecklingsprocessen.

Vi säga sålunda äfven, att begreppets varande i naturen har sin grund i dess försigvarande i anden, i hvilket försigvarande dess omedelbara varande blir moment. *N. B.* Lifvet såsom blott varande, naturprocess, moment i lifvets försigvarande, Anden. Anden är begreppets försigvarande såsom denna process. Anden icke ett bestående ting, en oföränderlig sak – icke ens något naturligt ting oföränderligt – utan denna process, att begreppet från varande öfvergår till försigvarande.

Sålunda är den spekulativa uppfattningen det omvända af den historiska processen. Hvad denna ger såsom sitt facit, ett factum, det fattar spekulationen såsom process, det verkande, sig sjelf frambringande. Så är äfven i vår uppfattning anden icke det verkade, utan processen, den sig frambringande anden. Vi böra derföre omvänt säga: anden är denna process att förverkliga sig sjelf, hvilken såsom sitt moment förutsätter naturen, icke för vår uppfattning förutsätter, utan sjelf förutsätter den såsom moment i processen. (*N. B.* Anförde exempel: verldsbyggnaden, vexten, djuret.)

Vidare exempel: Historiskt utvecklar sig individen till förnuftig insigt och förnuftigt viljande från barnets beroende och oförstånd. Men vi säga: det är förnuftet, som utvecklar sig sjelf, som i sig innefattar denna process och är processen och dess resultat, i hvilket processen – alla föregående stadier såsom momenter ingå. En tidsande, en bestämd tids verldsåsigt utvecklar sig ur en föregående ofullkomligare; men det är icke den föregående, som utvecklar sig, utan denna utvecklade tidsanda, som arbetar sig fram till medvetande om sig sjelf och i sig såsom sitt moment upptager den föregående. Detta den spekulativa uppfattningen af historien. Exempel: Den kristna – den antika. Den moderna – revolutionen.

I stället därför för att säga: i den spekulativa utvecklingen framgår denna begreppets försigvarandes process såsom en förutsättning för dess blotta varande – får i och genom denna öfvergång förhållandet följande betydelse: Anden är begreppet såsom denna process att förutsätta sig såsom varande före sitt försigvarande – göra det förra till ett moment i det senare.

Detta är, hvad Hegel benämner, negation af negation. Naturen är i sig begreppets omedelbara Vara. Men i förhållande till anden är den negation – andens, det för anden »andra» – hvars negation (negation af negation) anden såsom process är. D. Ä. Anden är denna process, att förutsätta naturen såsom sin negation och åter negera den.

10

Anden är denna process, och naturen, begreppets omedelbara varande ingår såsom moment i processen med denna betydelse af negation, en negation, hvars upphäfvande processen är.

Bevisningen – derom här icke fråga; endast om en riktig uppfattning. Bevisning inom psykologins system, icke för utgångspunkten början. «Herrarne» skola snart komma i erfarenhet af, huru viktigt det är, att rätt uppfatta denna början.

Det är här vi kunna anticipera för att förtydliga: Menskliga individens utvecklingshistoria är den, att hafva denna organism, detta naturliga lif såsom något omedelbart gifvet, men att taga makt dermed, förneka dess sjelfbestånd, blifva herre deröfver, fritt använda det såsom medel – göra det till endast ett moment i sitt andliga lif – ja för detta bortkasta det naturliga lifvet. Det är allt negation af det omedelbara.

20

Menniskan står likaså i sitt vetande i förhållande till den för kroppen yttre världen. Den är för henne något omedelbart gifvet. Men i vetandet gör hon detta yttre till sitt inre. Det är såsom omedelbart endast, hvad det varit, förrän det af vetandet uppfattats. Denna värld är för människan ingenting annat, än hvad hon om den vet – och dertill det omedelbara före vetandet. N. B. Vetandet är således process att förutsätta den materiela världens omedelbarhet och negera den göra den till något förmedladt vetandets innehåll. Hit hörer, hvad vi förut sagt om förnuftet i naturen. Det finnes der såsom naturprocessens ordning, lag, sammanhang. Men det finnes först för det menskliga vetandet för förnuftet den förnuftiga uppfattningen, och äro dåmera icke det omedelbara Vara, utan det menskliga förnuftet inlagdt i naturen – det af anden förutsatta omedelbara vara, hvars omedelbarhet i sjelfva förutsättningen åter negeras. N. B. Härom närmare.

30

Äfvenså i viljandet förutsattes naturen; men här redan med medvetandet om dess förnuftighet – med förutsättning af vetandets process. I viljandet förhåller sig dock människan äfvenså negerande till denna yttre värld, förutsätter densamma såsom sjelfbestående men negerar dess sjelfbestånd och begagnar den som medel för att skapa sin egen värld. Ex(empel). I jordens kultur – i all konstfärdighet – i konsten men äfven i språket, i allt förhållande till andra människor i samhällslifvet öfverhufvud. Hon inlägger i naturalsterna en annan betydelse än den naturliga, inlägger i naturprocessen sina ändamål. Det är all samma negationsprocess såsom negation af negation = negation af det förutsatta för anden Andra, Fremmande. Icke Anden.

40

Detta är icke bevis – endast förtydligande. Vi anticipera och säga: Den psykologiska utvecklingen skall bekräfta detta huru all andens verksamhet är denna process, att förutsätta en för sig yttre värld och negera den – rättare genom sjelfva negationen förutsätta den.

50

Detta är den process, som andens begrepp innebär. Vi antaga icke att Något bortom eller bakom processen, som vore ande. Vi kunna säga,

vi hålla oss dervid strängare till erfarenheten än den s. k. empiriska psykologin, som äfven erkänner processen, en andens verksamhet i vetandet och viljandet – men dertill diktar en Ande, hvilken verkar. Vi säga blott: processen är och denna process är anden.

Men såsom vi redan sökt visa: Processens positiva betydelse är begreppets försigvarande. Detta Begreppet för Begreppet (= Förnuftet för förnuftet) är *Sjelfmedvetande*. Anden är sjelfmedvetandets process. Denna är den positiva betydelsen af vår definition på anden – icke ett sjelfmedvetande Något, utan processen.

10 Men ur naturfilosofin framgår detta andens begrepp med den bestämda betydelsen af lifvets medvetande om sig – d. ä. detta en animalisk organism gestaltande och upprätthållande lifvet. Andens begrepp är derföre omedelbart d. ä. vid utgångspunkten af läran om anden den subjektiva andens begrepp = det den djuriska organismen gestaltande begreppets försigvarande – ett sjelfmedvetande – en Ande,

20 M(ina) H(errar) Då vi säga Begreppets försigvarande, att begreppet är för begreppet, detta är sjelfmedvetandets process – hafva vi icke gifvit någon definition på sjelfmedvetandet utan endast ett namn åt denna process, hvilken för oss är Andens begrepp.

Jag anmärker att då vi så fatta andens begrepp, såsom process, vi icke förlora oss i en tom abstraktion såsom den empiriska psykologin tvärtemot sin afsigt det gör, då den fattar anden såsom ett något utom processen, verksamheten förmögenheterna.

30 Med begrepp förstå vi, såsom anfördt, den allmänna norm, lag, den idé, enligt hvilken det tillvarande gestaltar sig. I begreppet innehålls derföre förutsättningen af dess tillvaro, dess verklighet. Begreppet uttalar fordran derpå, hvad verkligheten skall vara. Så äfven vår uppfattning af andens begrepp fordran derpå hvad anden skall vara. Det är så till vida abstrakt, att det endast uttalar detta. Först genom sin utveckling erhåller det de bestämningar, som motsvara denna fordran. Vi hafva till förklaring för begreppets betydelse begagnat »idé», emedan detta är språkbruk, att man säger en saks idé i stället för dess begrepp. Hegel kallar Idé, det till sin verklighet utvecklade begreppet. Nu är andens begrepp icke blott den subjektiva andens, själens, utan andens öfverhufvud, således andens verlds i motsats mot naturens. Hegel indelar, såsom flera af H(errarne) känna, och alla hafva ett lätt tillfälle att lära känna, andens filosofi i den subjektiva Andens, 40 hvad man vanligen kallar Psykologi, den objektiva Andens, rätts- och samhällsläran (Sedeläran) och den spekulativa uppfattningen af historien, samt den Absoluta Andens, öfverhufvud den filosofiska religionsläran. Det är nu denna sistnämnda, som enligt Hegel framställer Andens Idé. Således hänför sig uppfattningen af Andens begrepp till hela denna utveckling. Men inom den hafva vi att i den Hegel'ska filosofin åter särskilja den subjektiva Andens begrepp och Idé – den objektiva – den absoluta Andens.

50 Endast historiskt återopande denna indelning, böra vi dock betrakta andens begrepp, sådant det här blifvit fattadt såsom utgörande utgångspunkten för utvecklingen i Andens filosofi öfverhufvud – hvilken bör ådagalägga att anden såsom verklig, i historien i mensklighetens utvecklingshistoria manifesterad, motsvarar detta sitt begrepp,

Men i öfvergången från naturens filosofi framgår detta andens begrepp såsom det animaliska lifvets försigvarande. Detta utgör derföre andens omedelbara tillvaro, en omedelbar verklighet, i hvilken andens begreppet manifesterar sig, är immanent såsom denna begrep-

pets försigvarande process. Vi hafva betraktat andens begrepp som sådant. Men begreppet är icke abstrakt vårt begripande, utan andens begrepp, i anden verkligt. Dess verklighet är omedelbart såsom resultat af utvecklingen i filosofins system detta livvets försigvarande. Livvet är icke något allmänt utan en organisms lifsprocess; Anden därför omedelbart en ande, det i en organism medvetna livvet, Själens. Den subjektiva Anden. Psykologins föremål.

Vi kunna säga Andens begrepp framgår ur naturfilosofins öfverhufvud, är andens begripen i dess förhållande till naturprocessen. Men i naturfilosofins system är slutmomentet det animaliska livvet och be- 10
nyttelsemomentet i Andens filosofi livvets försigvarande.

I denna omedelbarhet kalla vi försigvarandet icke Sjelfmedvetande utan såsom omedelbart, oförmedlat sjelfmedvetande, Sjelfkänsla. Sjelfkänslan har i denna omedelbarhet ingen bestämning. Livvet sär-
skiljer sig deri icke såsom en lefvande från andra lefvande, icke ens som en tillvarande från andra tillvarande – utan är omedelbart vetande om sig. Det är den allmänna bestämningslösa känslan af livvet, ur hvilken den bestämda sjelfkänslan såsom känsla af livvets vexlande lust och olust framgår, och kan endast fattas såsom det, som före denna bestämning varit. Verstanden. *N. B. Exempel*. 20

Vid denna uppfattning har säkert den anmärkning icke undgått H(errarne) – att vi sålunda börja psykologin, utan att bestämma, att det är om menniskoanden vi tala – om människans själ. Men förhållandet är verkligen detta, att på naturfilosofins ståndpunkt ingen skilnad kan göras mellan människan och djuren – lika litet som ur naturvetenskapens synpunkt någon annan skilnad kan göras mellan människan och djuren, än den allmänna mellan ett djurslägte och ett annat. I naturfilosofin måste äfven denna skilnad bortfalla; ty den anatomiserar icke. Den betraktar djuret som sådant under kategorin af det animaliska livvet, såsom denna naturprocess. Hvarje skilnad, man vill statuera mellan människan och öfriga djur, lånar nödvändigtvis sina bestämningar ur läran om anden. Det är därför inom psykologin denna skilnad kan göras, icke så, att vi skulle afdela den i en djurpsykologi och en människans psykologi, utan sålunda att vi kunna inse på hvilken punkt gemensamheten upphör och fråga blir endast om menniskoanden. I sjelfva verket gäller därför äfven, hvad vi nyss sagt om sjelfkänslan om djuret allt animaliskt lif öfverhufvud. Vi kunna icke hafva något annat bevis härför, än utvecklingens – det negativa att så länge der ingen skilnad statuerar, de föregående momenterna äro gemensama för människa och djur. 30
40

De af H(errarne), som känna Hegel's framställning i Antropologin hafva likaså anmärkt, att denna början är afvikande. Hvad Hegel kallar Sjelfkänsla såsom moment hos »die träumende Seele» – är Sjelfkänslan såsom själens känsla af sin Identitet i de vexlande bestämningarne af lust och olust »des Empfindens». Elem(entar) Kursen. Vi skola icke bestrida denna uppfattning. Den är förmedlad sjelfkänsla, negation af bestämningarne. Men vi säga bestämningen framgår ur det bestämningslösa och det är från denna bestämningslöshet vi utgå. Detta sker, emedan jag icke eljest finner någon början ur Andens allmänna begrepp. Hegels naturliche seyende Seele börjar med de naturliga kvaliteterna. Det är icke bevisning. Det är också det begrepps- 50
enliga, att bestämningen förutsätter och framgår ur det bestämningslösa. Sålunda blir bestämningen nödvändigt moment,

Psykologi 9 & 10,

Måna Herrar Jag har att göra ett försummadt tillägg till, hvad som blifvit anfördt angående metoden, utvecklingsgången i Psykologin.

Emedan i filosofins system naturfilosofin måste föregå andens filosofi, då andens begrepp ur den spekulativa uppfattningen af naturen framgår, synes det icke vara något obefogadt, att i psykologin återopa naturprocessen såsom redan känd och utredd. Sjelfva utgångspunkten för psykologin, andens uppfattande såsom själ, lifvets medvetande om sig, innebär lifvets och själens tillvaro i organismen, i kroppen.

Men det blir också allt mera, ju mera det blir fråga om de rent andliga, människan allena tillhörande förmögenheterna, om andens verksamhet som sådan, omöjligt att tala härom utan att förutsätta denna verksamhets produkt, denna forms innehåll. Huru vill man t. ex. tala om tänkandet, utan att tala om den bestämda tanken om tänkandets innehåll, då tänkandet i sjelfva verket såsom förnuftigt är icke ett godtyckligt, subjektivt, resonnerande öfver saken, innehållet, utan bör vara en utveckling af detta innehålls egna objektiva bestämningar. Exempel. Likaså är all själsförmögenhet såvidt den rör människan, och all rent andlig verksamhet af bildningen beroende, af mensklighetens historiska utveckling öfverhufvud och särskildt af individens mottagna kultur. Den civiliserade människans känslor och böjelser äro helt andra än vildens. Det är icke blott ett olika innehåll, utan en annan känslighet – kärlekens, vänskapens, den estetiska, glädje och sorg o. s. v. Kärlek och Vänskap såsom böjelser, böjelsen för den ena eller andra verksamheten i samhällslifvet, fosterlandskärleken o. s. v. Det är därför i psykologin nödvändigt, att förutsätta allt detta såsom känt – Andens filosofi, hela filosofins system öfverhufvud.

Men detta innehåll skall i psykologin tjena till att visa – till ett fäste för att göra verksamhetens förlopp begripligt, icke till att bevisa utvecklingens förnuftiga nödvändighet. Den objektiva anden, dess begrepp, framgår icke blott vid slutet af läran om den subjektiva anden såsom dennes förutsättning, utan den träder småningom fram under hela utvecklingens förlopp, såsom det moment i andens lif, förutan hvilket anden såsom verksamhetens allmänna form icke kan begripas. N. B.,

Efter denna anmärkning gå vi till utvecklingen. För att särskilja dess närmaste momenter indela vi: *Läran om Anden: Om Begreppets försigvarande* såsom *Idee*

I Själen

Anden / såsom lifvets medvetande om sig. / såsom i kroppen tillvarande Ande. /

A. Sjelfkänslan. (Lifvets känsla)

Lifvets omedelbara medvetande om sig.

- a) Omedelbar, bestämningslös sjelfkänsla.
- b) Den bestämda sjelfkänslan.
- c) Den erinrade sjelfkänslan.

Lifvets medvetande om sig är såsom insedt vilkor för den animaliska lifsprocessen den slutpunkt i naturens filosofi, ur hvilken Andens begrepp framgår. Detta begynnelse, utgångspunkten i andens filosofi.

Vi kalla detta medvetande känsla emedan det har denna omedelbara form, Det vore i vår tanke rättare, att i Tyskan kalla denna sjelfkänsla *Selbstempfindung* än *Selbstgefühl*. Ty man använder der *Gefühl* för, hvad i Svenskan kallas känslor – deltagandets, sorgens glädjens, o. s. v. hvilka icke beteckna någon känsla af lifvet, hvaremot för känslan af kroppens affektioner nyttjas *empfinden* och *Empfindungen*. Och sjelfkänslan är detta kroppens lifs, det organiska lifvets medvetande om sig.

Men den omedelbara, bestämningslösa Sjelfkänslan kan icke fattas annorlunda, än såsom den genom bestämningen negerade. Vi kunna tänka oss den bestämningslösa såsom negation af allt bestämdt sätt och vis, allt bestämdt sjelfkänslans innehåll. Ex(empel) känsla af lifvet i kroppen – af hunger, törst, af dessas tillfredsställande. Af hjertats oroliga eller lugna slag. Af affektioner i särskilda kroppens organer behagliga eller obehagliga. Öfverhufvud känsla af bestämd lust eller olust.

10

Tänka vi oss all sådan bestämning borta och endast den allmänna bestämningslösa, känslan af lifvet, *kern* så hafva vi begrepp om en bestämningslöshet. Men den är förmedlad – genom bestämningens negation.

Den omedelbara Sjelfkänslan bör deremot fattas såsom föregående all bestämning. Emedan den likväl icke kan fattas annorlunda än i motsats mot bestämningen, såsom dennas förutsättande är den i sig bestämd – det bestämningslösa mot det bestämda, d. ä. ett bestämdt mot ett annat. Vi säga derföre icke: Vi måste från uppfattningen af den bestämningslösa Sjelfkänslan öfvergå till betraktande af den bestämda utan den bestämningslösa är i sig denna negativitet, denna negation af bestämningen – och således i sig bestämd, X – icke a, b, c, &c. derföre en i serien ett d, e.

20

Om den omedelbara sjelfkänslan kan i och för denna dess omedelbarhet intet annat sägas, än att den öfvergår i en bestämd känsla af lifvet. All bestämd känsla framgår ur denna bestämningslöshet, hvilken derföre är endast såsom försvunnet moment före den bestämda Sjelfkänslan.

30

Den bestämda Sjelfkänslan är lifvets lust – denna sjelfkänslans, hvila och tillfredsställelse i en bestämning, i en bestämd känsla af tillvaro. Vi kalla den lifvets lust, såvidt den ger Sjelfkänsla. Vi kunna föreställa oss detta såsom den allmänna känslan af tillvaro i detta Nu – i hvarje Nu. Men den bestämda känslan af tillvaro är bestämd genom sitt negativa förhållande till andra bestämningar, genom att negera utesluta dessa. Detta kalla vi lifvets olust. Derföre den bestämda Sjelfkänslan vexling af lifvets lust och olust.

40

Vi betrakta här Sjelfkänslan den bestämningslösa och bestämda i sig i dess dialektiska rörelse. Men den är lifvets sjelfkänsla, lifvets i organismen i kroppen – sjelfkänsla. Den bestämda sjelfkänslan lifvets lust är derföre känsla af tillvaro i kroppen i dess organer, i den ena eller andra. Dess olust är öfvergång från denna känsla af tillvaro i en organ till den i en annan.

Ex(empel),

50

M(ina) H(errar) Den deduktion, vi gjort af Sjelfkänslans momenter, var kort denna.

Sjelfkänslan är i Andens filosofi omedelbar, oförmedlad början. Naturfilosofin må med dess deducerande hjälpa sig bäst den gitter.

Men det är klart att andens filosofi måste utgå från det gifna: att anden är. detta har betydelsen Lifvets försigvarande = Sjelfkänslan är; ty ande är = sjelfkänsla, intet annat.

Sjelfkänslan är derföre omedelbar – d. ä. bestämningslös. *N. B.* Men bestämningslösheten innebär detta: att den skiljer ifrån sig bestämningen.

10 För vår eftertanke förhåller sig detta så, att vi förutsätta bestämningen och genom att negera den abstrahera komma till det Bestämningslösa. Men detta blir så icke det omedelbara, utan förmedlade, medelst och genom bestämningen framgångna. Det förmedlade är egentligen = bestämning.

Det omedelbara, verkligen bestämningslösa är det första, men kan icke begripas annorlunda än i motsats mot bestämningen, d. ä. i dess begrepp innehålles det, att det särskiljer sig från bestämningen. – Bestämningen såsom bestämd sjelfkänsla, serie af bestämningar på ena sidan >> den omedelbara sjelfkänslan på den andra. Denna är sjelf en bestämning, en bestämd känsla af lifvet.

20 Den bestämda sjelfkänslan är sjelfkänslans tillvaro i ett nu, på ett bestämdt sätt och vis. Lifvets lust, emedan den ger verklighet, förverkligar denna fordran, som innehålles i sjelfkänslans begrepp, Men den är bestämd genom sin negativitet, genom att från sig utesluta andra bestämda känslor af lifvet. Denna negativitet är en sjelfkänslans brist – olust. *N. B.* Dessa framgå i hvarje nu ur Bestämningslösheten.

30 Vi hafva fattat sjelfkänslan såsom lifvets medvetande om sig. Lifvet är åter icke ett Något utom den organiska processen, utan sjelfva denna process. Naturvetenskapen upptäcker i den mekaniska och kemiska processen. Men den skiljer ifrån dessa lifsprocessen, såsom det mekaniken och kemismen i organismen bestämmande – som t. ex. gör att samma grundämnen i olika organer ingå olika föreningar o. s. v. Sjelfva denna process vet såsom Sjelfkänsla sin egen tillvaro – känner sig. Dess bestämningar, de bestämda känslorna äro derföre känsla af lifsprocessen, af lifvets tillvaro i olika delar af organismen.

Exempel senast. Det är här icke fråga om något medvetande om kroppens förhållande till den yttre världen. Än mindre om någon insigt i de organiska förrättningarnes art. Här talas endast om Känslan af tillvaro af lif – om alla kroppens organiska funktioner, om organernas affektioner utifrån och om deras användande såvidt allt detta ger 40 känsla af lif och tillvaro – lifvets lust – eller en saknad af denna känsla olust,

Vi kunna till upplysning anmärka: att känslan af lif antagligen är starkare i de högre organismerna – såsom erfarenheten lärer, att den är starkare hos barnet och ungdomen, än hos ålderdomen, emedan hos de förra sinnesutveckling och tillvext, icke blott bibehållande.

Herrarne kunna ur den Psykologi, vid gymnasium följts, Lektör) Cleve's, de allmännaste uppfattningssätt af själens och kroppens samband.

50 För den nyare filosofin viktiga äro Cartesii lära: *Concursus divinus* och Leibnitz – *Harmonia præstabilita*. *N. B.* Men i Psykologin speciellt hafva de dock icke allmännare gjort sig gällande. I den nyare och i <yinner>het nutidens – den empiriska – förklarar man sammanhanget såsom, hvad man kallat en *influxus fysicus*. Sjal och kropp verka på hvarandra, såsom utom hvarandra stående. Kröppen på själen i vetandet – tvärtom i viljandet. Tillgången lemnas oförklarad.

Det inses lätt, att dessa åsigter hafva sin rot i antagandet, att organismen är ett, själen ett annat Något, tvenne ting, hvilkas ömsesidiga inverkan skall förklaras.

Vi behöfva icke söka en sådan förklaring. Vi säga Själen är sjelfva sjelfkänslan, denna process, hvilken vi här uppfatta. Den är icke ett Något bakom processen, som har känslan och känner lifvet, tillvaron. Lifvet den organiska processen är väl en annan process, i begreppet skild (begreppets Vara); men den är det såsom ett moment i Sjelfkänslans process, hvilken är lifvets eget medvetande om sig (Begreppets försigvarande).

Lifvet är visserligen nödvändigt, för att Sjelfkänslan må finnas. Men Sjelfkänslan är äfven enligt erfarenheten det animaliska lifvets nödvändiga vilkor. Man säger sjelfkänslan kan momentant försvina – vid sanslöshet. Äfven lifvets funktioner. Andedrägt. Blodomlopp kunna momentant upphöra. Att sjelfkänslan kan upphöra är icke säkert, motsatsen säkrare – att ehuru den kan momentant förgå såsom bestämd lust eller olust, den likväl fortfar såsom allmän känsla af lifvet, bestämningslös sjelfkänsla. Hvad man vanligen förstår med medvetandets försvinnande [t. ex. i sömn, i sjukdom, i sanslöshet] är icke sjelfkänsla utan medvetande om den yttre världen och reproducera fantasin och minnet.

Men sjelfkänslan är icke present i alla organer, alla lifvets funktioner. De finnas icke för sjelfkänslans lust och olust. Den s. k. vegetativa processen – näringsprocessens lefverns och njurarnas verksamhet o. s. v. Öfverhufvud kan man säga det mekaniska i t. ex. andedrägt, pulserandet o. s. v. ger sjelfkänsla, den kemiska icke. Det kan dock icke nekas att störingar deri gifva olust – längre gångna lidande, smärta. Det är derföre en riktig slutsats, att dessa processers ostörda fortgång ger lust. Frågan är icke den att lifvets tillvaro skall kännas i hvarje punkt. Man kommer då till en delning i oändlighet. Det är nog, att känslan af sagda lifvets funktioner såsom lust är en annan, än den af t. ex. en muskels rörelighet.

Härmed sammanhänger, att känslan af lifvet förmedlas genom egna organer Nervsystemet, ryggmärgen och hjernan. Man har derföre ansett så, att själen står i någon slags beröring med dessa organers centralpunkter – mottager och meddelar intryck. Hvarifrån har man kommit till frågan om själens säte, dess plats i organismen.

Vi skola nästa gång afhandla härom något utförligare.

Psykologi 11.

Vi sysselsatte oss senast med betraktandet af själen och kroppens s. k. ömsesidiga inverkan på hvarandra. Vår åsigt härom kan kort sammanfattas sålunda: att, om man förutsätter lifvet den organiska processen och själen såsom två skilda ting, det visserligen blir ett olösligt problem att förstå, huru de kunna inverka på hvarandra, det ena ett materiellt, det andra ett immaterielt förlopp. Då deremot vi fatta själen såsom lifvet sjelft, denna organiska process, såsom medvetande om sig om sin tillvaro, försvinner behovet af att söka förklaring öfver bådas samband med hvarandra. Hvad helst lifvet är, det utgör äfven moment i lifvets sjelfkänsla, själen.

Men det nämndes, att ehuru själen är den organiska processens sjelfkänsla, den likväl icke är medveten af processen i dess totalitet, utan att funktioner i denna process finnas, hvilka icke är medveten. Så

t. ex. icke medveten af, hvad som föregår i hjertat, lungan, matsmält-
ningsorganerna. Men betviflas kan icke, att icke hvarje process ger
känsla af lif *N. B.* Medvetande om dess förlopp är något annat. Annat:
Känsla af lifvets lust i desamma.

Naturvetenskapen har lagt i dagen organer af hvilka medvetandet
förmedlas, elker i hvilka det har tillvaro. Dessa kallas öfver hufvud af
nervsystemet.

10 Nervsystemet har vissa, centralpunkter, hjernan, ryggmärgen och
nervknutar, s. k. ganglier, dessa mer eller mindre symmetriskt spridda
inom kaviteterna, förnämligast i fortsättningen af ryggmärgsnerverna.

Genom noggranna iakttagelser på djur (grodor, kaniner, hundar)
har man utredt, att skilda nervsträngar hafva en olika funktion: vissa
förmedla endast sinnesorganernas intryck – bland hvilka man åter
skiljer dem, som förmedla syn, hörsel, smak, lukt, och dem, som
förmedla känsla – särskiljandet har sin grund förnämligast deri, att
de senares beröring, skadande, gifva känsla af smärta, de förras icke.
De förra sensuela – de senare sensibla. De förra, de sensuela, från
20 hjernan, de senare, sensibla, dels från hjernan (för hufvudet (sin-
nesorganet) trigentium) och kaviteterna (vagus)) dels från ryggmärgen
för de yttre organerna, huden – (från och med halsen). Det tredje slaget
nerver äro de motoriska – i ungefär samma fördelning från hjerna och
ryggmärg. (De sensuela och motoriska ingen smärta. Endast de
sensibla. ||Att sensibla och motoriska utgå parvis från ryggmärgen –
undantagsvis äfven från hjernan.||)

Men man har skäl antaga, att ganglierna bilda relativt afskilda
nervcentra för sinnesorganerna (de fyra) och kaviteternas organer, så
att de från dem fortsatta nerverna verka den vanliga organiska
processen (hjertats slag, lungornas rörelse o. s. v.), af hvilka individen
icke har något särskildt medvetande – och icke medvetet åstadkommer.

30 Hjern och ryggmärgsnervernas förbindelse med dem inverkar dock
äfven häruppå (vagus 10 nervparet) – och störingar i dessa organer
gifva smärta, senteras genom hjernans sensibla nerver.

Det är föga att förundra, att alla dessa iakttagelser ingifvit den
föreställningen att själen, såsom receptiv för yttre intryck och aktiv i
kroppsorganernas begagnande, står i beröring med dessa i nervsystemets
centralpunkt, förnämligast hjernan, emedan ryggmärgen kan
anses såsom endast en förlängning af den, och hvilken direkt upptager
de sensuela nerverna.

40 Hvad nu angår sjelfkänslan, så är den enligt vår uppfattning känsla
af lif af tillvaro i organismen, såsom bestämd denna känsla i den ena
eller andra organen. Vi tala här endast om den; och än fatta den såsom
den organiska processens egen känsla af sin tillvaro.

Det är ådagalagdt, att när t. ex. en blottad motorisk nerv retas, den
rör organet (muskeln) till hvilken den leder; att en sensibel ger känsla
af smärta i punkterna för sina förgreningar; att den sensibla irriterad
åstadkommer verksamhet i den motoriska (äfven efter döden gal-
vaniserad) = Reflexrörelse. Dagliga erfarenheten lärer, att tryckning på
en nervstam ger domning, smärta, att den också åstadkommer s. k.
ofrivilliga rörelser (afvärjande, undandragande).

50 Huru förhåller sig sjelfkänslan härtill? Nervrörelsen är såsom hvarje
annan (blodomlopp &c.) organisk process. Den är såsom motorisk
elker sensibel t. ex. deri skild, att den är afbruten, momentan, som man
säger lyder viljan. Detta tillhör sjelfkänslans natur såsom vexlande
bestämd känsla, vexlande lust och olust.

Sjelfkänslan är bestämd, verklig i en lifvets känsla lust. Men i dennas

negativitet olust och öfvergång till en annan. Detta vill säga, att sjelfkänslan har denna inneboende aktivitet – ger sig verklighet. Denna aktivitet är såväl känsla af en affektion – (N. B. Fritt känna till fotens – fingerspetsens tillvaro), som fri rörelse. Att båda äro sjelfkänsla i en organisk process, nervrörelsen – är denna processens känsla af sig. Till processen hörer detta, att rörelsen genomlöper en nerv. Sjelfva detta förlopp den bestämda sjelfkänslan. Lifvet kännes väl icke långsamt nerven, utan i dess yttersta förgreningar; men förloppet hörer såsom organisk process till denna känsla, och den finnes icke, om nerven afskäres. (N. B. Vanan hos amputerade) Sjelfkänslan har derföre icke sitt säte i centrum eller i förgreningarne. Rörelsen i dess helhet ger sjelfkänslan.

10

Att sjelfkänslan icke uteslutande är denna fria rörelse i sensibilitet och motion utan att den har tillvaro i följd af yttre affektioner – en tryckning senteras och motion följer – derom är intet att säga. Organismen är naturföreteelse i beröring med andra naturföreteelser. Så äfven sjelfkänslan i de sensuela nervernas affektion. (N. B. Reflexrörelsen äfven då nerven blott hotas.)

Hvarföre nervsystemet finnes – det är en annan fråga. Derpå kan naturvetenskapen gifva sitt svar – naturfilosofin sitt; och det senare blir svaret på frågan: hvarföre det animaliska lifvet finnes. Ty dertill hörer väsentligen sensibilitet och motion och dessas organer – d. ä. dessa såsom organisk process. Sjelfkänslan, känsla, lifvet i dem är deras egen, hvad som gör dem till annat, än en blott organisk vegetativ process.

20

Hvarföre åter nervsystemet har sina centralpunkter – detta kan vara svårare att utreda. Blodomloppet har äfven sin – Näringsorganerna sin. Animaliska organismen har denna typ öfverhufvud. Ty det animaliska lifvet är denna enhet ett lif – slutande sig inom sig mot allt yttre. Då afgjort är att nervsträngen för att vara verksam har någon centralpunkt – är i beröring med, hvad man kallat nervkroppen så hör detta organismens inrättning till. Den kunde vara annan – om sådant i allmänhet låta säga sig,

30

Psykologi 12 & 13,

(Mina) Herrar! Såsom summan af det senast framställda om sjelfkänslans förhållande till nerfsystemet kunna vi anse:

1:o Att Nerfsystemets verksamhet är naturprocess såsom öfriga processer i den animaliska organismen.

2:o Att den likväl utgör den för det animaliska lifvet utmärkande processen.

40

3:o Hvarföre det är i den, som det animaliska lifvet har känsla af sin tillvaro, är bestämd sjelfkänsla – lust och olust.

N. B. Icke i den isolerad, utan såsom i alla lifsfunktioner deltagande,

4:o Sjelfkänslan är icke fästad vid – nervcentrum slutet af nervstammen, utan vid hela förloppet af den s. k. nervledningen, nervprocessen – lust eller olust i den. T. ex. känsla af lif, af tillvaro i fingerspetsen antingen blott sensibelt eller tillika motoriskt – är lust i denna process – nervprocessen.

Att centrum finnes – detta tillhör den animaliska organismen öfverhufvud – tillhör nervprocessen såsom naturprocess. Större hjerna hos högre djur = förhöjdt lif och känsla af lifvet,||

50

5:o Att nervverksamheten i de sensuela äfvensom delvis i de sensibla och motoriska är af yttre intryck beroende – detta hör icke hit att förklara. Organismen är naturföreteelse bland öfriga naturföreteelser

och står i känslsammanhang med dem. *N. B.* Sensibla nerver för sig. Motoriska jemte dem. Sensuela jemte båda verksam.

6:o Hvarföre den af yttre intryck väckta nervverksamheten ger sjelfkänsla, bestämd lust eller olust detta har för oss sin förklaring deri, att den animaliska processen förutsätter sjelfkänsla, icke utan sjelfkänsla är tänkbar och finnes.

N. B. Detta är kroppens inverkan på själen,

7:o Huru åter sjelfkänslan ger sig bestämning bestämmer sig till känsla af lust och olust i de sensibla och motoriska nervernas verksamhet? (äfvén utan yttre intryck) detta är det egentliga vi hafva att förklara ur sjelfkänslans begrepp – att den nödvändigtvis är bestämd, öfvergång från bestämning till bestämning, och detta i organismen, i en organisk funktion, emedan sjelfkänslan är den organiska processens eget medvetande om sig.

N. B. Detta = sjärens inverkan på kroppen.

Jag finner, att jag genom tidigare afbrytande af en lektion – yttrat mig kortare än ämnadt öfver den bestämda sjelfkänslan.

Den bestämda sjelfkänslan är såsom förverkligande sitt begrepp, den fordran, begreppet innebär, lust, såsom negativt hänförande sig till andra olust, innebär denna negativitet och förutsätter andra känslor af lust. Det är derföre i denna sjelfkänslans natur vi hafva att söka vexlingen i nervprocessen, så att än den sensibla, än den motoriska (jemte den sensibla), än den sensuela (jemte motoriska och sensibla) nervprocessen utgör den organiska process, i hvilken sjelfkänslan såsom lust, och olust är verklig – utgör detta begreppets blotta varande, som är moment i sjelfkänslan – (negation, hvars negation sjelfkänslan är). Den är också icke den ena eller andra nervprocessen i allmänhet, utan denna bestämda eller dessa bestämda nervers verksamhet, såsom känsla af lif och tillvaro i den ena eller andra delen af organismen.

Vi böra ihågkomma: att här icke är fråga om, *hvad* själen vet, eller *hvad* själen gör, icke heller om organismens och dess delars *hvad* = *hvad* de för vetandet äro och i handlingen verka, utan blott om *känslan af lif och tillvaro* i desamma, lifvets lust och olust.

I denna vexling af lust och olust – hafva vi dock vetandet och viljandet i dess frö. Språkbruket säger väl lust = håg, begär, sträfvande att förändra det närvarande själstillståndet. Men detta är i sjelfva verket *det närvarandes olust*. Så är lifvets lust = belåtenhet i det närvarande, tillfredsstäld känsla af lif, af tillvaro, lifvets olust = öfvergång till en ny känsla af lust – sträfvande, viljande.

N. B. Vi hafva nog länge sysselsatt oss med sjelfkänslan, detta andens första, omedelbara vara. Öfvergången fatta vi som följer.

Hvarje bestämd känsla af lifvet är genom sin negativitet hänförd till andra. Den bestämda sjelfkänslan är derföre denna oändliga serie af vexlande lust och olust – i hvilken sjelfkänslan endast sträfvar till verklighet. Sjelfkänslan blir i denna form en oändlig vexling af känsla af lif i det ena eller andra organet, på det ena eller andra bestämda sättet. Verklig blir den först derigenom, att den erinrar sig i sig, att den i denna bestämda känsla af tillvaro vet den förgångna raden af känslor upptagen och den kommande potentialiter innehållen – i känslan af tillvaro i denna organ i detta nu, och att den är lifvets medvetande om sig såsom totalitet af den organiska processen. Sjelfkänslan är sålunda individuel – känsla af den individuela tillvaron i denna organism, i

hvilken, känsla den vexlande lusten och olusten ingår såsom moment endast öfvergående sätt och viss för sjelfkänslans verklighet.

All omedelbar bestämning är af denna art. A bestämdt af b, c, d &c. icke dessa. Men a förutsätter således redan i sig denna ytterligare serie. B likaså icke a, ekler) c. Detta det abstrakta i förhållandet. Sjelfkänslan, såsom lifvets känsla af sig i denna bestämda lust och olust, erinrar sig i den såsom all bestämning, men denna bestämda känsla endast i detta nu. Den skulle såsom känsla af lif i detta organ, på detta sätt, blifva endast en aldrig fulländad serie af bestämda känslor af lif och tillvaro, aldrig sann sjelfkänsla. Den går derföre ur denna progress af känslor tillbaka i sig; igenkänner sig såsom detta sjelf, hvilket äfven varit andra föregående känslor af tillvaro och skall öfvergå till kommande, blir känsla af lifvets totalitet i denna närvarande känsla af lust och olust sammanträngd, men gående utöfver den till andra dylika känslor,

10

Det är sjelfva denna erinring, detta sjelfkänslans förinnerligande, vi skulle kunna kalla den sig erinrande, förinnerligande sjelfkänslan. Ty den innebär på en gång ett erinrande af de förgångna känslorna af lust och olust och ett sjelfkänslans fördjupande i sig. Men vi vilja till undvikande af denna fremmande terminologi benämna detta moment, den verkliga sjelfkänslan. Såled(es) a) Omedelb(ar) b) Bestämd K(änsla) af L(ust) & O(lust) och c) Den verkkiga) Sjelfkänslan.

20

Vi säga först såsom denna verkliga sjelfkänsla vet sig själen såsom individuum såsom i denna organism verklig själ. Skillnaden är: att sjelfkänslan, sådan vi omedelbart fattat den, blir blott denna och denna känsla af lif och tillvaro; medan den individuella sjelfkänslan är känsla af tillvaro såsom detta ena lefvande väsendes, i hvilken känsla de vexlande bestämningarna af lust och olust äro försvinnande sätt och vis för denna individuella sjelfkänslas tillvaro. Vi öfvergå härmed till en ny form för, ett nytt stadium af själlifvet,

30

M(ina) H(errar) Det är en sak, som man vanligen tager ganska lätt, att menniskan känner sig såsom detta ena lefvande väsende i hvarje nu, ehuru hvarje nu kännande lifvet såsom en vexlande bestämning. Den erbjuder också ingen svårighet, då vi förutsätta det andliga sjelfmedvetandet, detta medvetande om vårt Jag och tillägga, hvarje lifsytring i denna kropp hörer detta Jag till. Men om vi antaga, att djuren icke hafva ett sådant sjelfmedvetande, såsom af tänkandet beroende, hvilket en(kigt) all erfarenhet icke kan dem tilläggas, vittnar likväl allt i deras lif derom, att de i medvetandet om hvarje sin kropps affektion och i hvarje dess rörelse inlägga sitt sjelf, hafva medvetande om sig såsom detta ena lefvande väsende. Ett djur skulle icke eljest låta sitt görande bestämmas af ett ensamt organs affektion, (t. ex. en häst afvärja en tryckning eller stöt mot dess sida med hufvudet eller fötterna eller undfly den genom en rörelse af hela kroppen) eller huru det skulle välja det ena eller andra organet, för att vara verksam en(kigt) sin instinkt eller vana. Det bevisar sig i dessa partiella affektioner känna hela sin varelse afficiederad, i dessa partiella rörelser inlägga hela sin sjelfkänsla,

40

Det är detta vi sökt göra för oss begripligt genom att utreda Sjelfkänslans, känslans af lifvet natur. Sedan vi kommit att förstå, hvad bestämd sjelfkänsla är, är denna utrednings summa: ingen bestämd känsla, ingen känsla af lifvets lust och olust finnes, utan att sjelfkänslan såsom totalitet i den ingår. Djuret skulle icke vara medvetande af en affektion (sensuel eller sensibel), om det icke i den kände hela sin tillvaro träffadt, skulle icke vara mäktigt af fri rörelse, om det icke i hvarje sådan inlade denna sin tillvaro, sin sjelfkänsla såsom känsla af

50

livets totalitet.

Att detta är nödvändigt, det anse vi oss icke kunna bevisa annorlunda, än genom insigten deri, att den bestämda känslan af lif, livets lust och olust, är denna bestämda känsla, icke genom att särskilja sig från andra bestämda känslor, sin negativitet, utan genom att positivt i sig innefatta, i sig såsom sin bestämning förutsätta all bestämning. Det är denna Sjelfkänslans immanens i den vexlande lusten och olusten vi kalla verklig sjelfkänsla,

10 Först i denna verkliga Sjelfkänsla fattar sig lifvet såsom individuellt såsom ett lefvande väsende i denna organism. Vi öfvergå härmed till betraktande af det andra momentet i läran om anden såsom själ – till betraktande af *Själen Individualitet*.

Själen är denna känsla af individualiteten i denna individuella organism. Allt hvad i den förefinnes såsom naturlig beskaffenhet, det tager den individuella sjelfkänslan för *sitt* – deri är den *hos sig*.

a) *Naturlig individualitet.*

Men genom att sluta sig inom organismen, särskiljer den lefvande individen från sig det för organismen yttre en yttre värld – till hvilken 20 dess sensationer och drifter förhålla sig.

b) *Sensationerna och drifterna.*

I denna kamp mot den yttre världens inflytande på organismen och sjelfkänslan utbildar sig – sjelfkänslan till Instinkt och Vana – och Individualiteten är i sig afslutad.

c)

Vi hafva alltså att först betrakta den naturliga Individualiteten.

30 Individualitet är abstrakt = uteslutande bestämning, det förhållande, vi redan betraktat i fråga om den bestämda sjelfkänslan. Detta begrepp, denna kategori, betydelse är den anförda, att bestämning utesluter andra bestämningar, men i sig förutsätter dem, är sig utvecklade bestämning.

Här är fråga om organismen såsom Individuum. Naturföremålen öfverhufvud äro individuella för betraktelsen, för vår uppfattning. Organismen är individuel för dess sig vetande lif, för sjelfkänslan. Men organismen är naturprodukt – och sjelfkänslan har i den sin *gifna*, naturliga bestämning. Den är omedelbart, sådan den är något för 40 sjelfkänslan förefunnet. När Sjelfkänslan i hvarje nu är total i känslan af den ena eller andra organens lif och verksamhet är det bestämda innehållet något omedelbart gifvet. Hvarje djurslägte, hvarje individ af detsamma har till följd af sin naturliga organisation sin sjelfkänsla i organismen på ett af denna organisation beroende sätt och vis.

Här möter oss för första gången detta psykologiska material, som forskningen gifvit vid handen, dels såsom naturvetenskaplig erfarenhet, dels såsom psykologisk systematik. Den naturliga individualiteten är sjelfkänsla i det naturligt gifna; och dess närmare innehåll är äfven för 50 vår betraktelse något gifvet, som det har sin stora svårighet att systematisera.

Det begrepp, som i den lefvande organismen är det gestaltande, kallar man slägtbegreppet. Det är det, som utgör organismens lag och i den förverkligar sig. Men begreppet öfverhufvud är denna allmänna lag, som specificerar sig i en serie af realiteter, manifesterar sig i en fortgående verklighet, och genom denna specifikation är i det indivi-

duela, i individen verkligt *N. B.* Der skulle eljest icke finnas någon skilnad mellan individerna och ingen verklighet. Så äfven släktbegreppet. Dess specifikationer äro Arter. Naturforskningen bestämmer dem empiriskt. Der finnes ingen säker gräns. För oss är det nog att inse artskilnadens begreppsmässighet.

Sjelfkänslan bestämmes naturligt enligt dessa tre momenter – genom släktets natur, genom artens, genom individens – såsom bådas sammanslutning.

Allt detta angår oss här naturligtvis endast i afseende å människan.

Till de naturliga bestämningarne för släktet räkna vi allt det, hvarigenom människans organism skiljer sig från de öfriga djurens. Anatomi och fysiologi. Till den äfven de skilda menniskoåldrarne, såsom af släktbegreppet bestämda olika mot andra djurs.

Till artbestämningen *Racerna* – och den nationela typen – äfvensom familjelikheten.

Till det individuella – den individuella naturbestämningen i den sammanfattning, som kallas temperament. Det är den indelning *Herrarne* återfinna i Hegel's antropologi,

Psykologi 14 & 15,

Mina *Herrarne* Den senast framställda indelningen af de naturliga bestämningar, hvilka såsom i organismen gifna utgöra sjelfkänslans innehåll och konstituera den naturliga individualiteten, återfinner *Herrarne* ungefärligen i Hegels antropologi.

Jag ber *Herrarne* här tillåta mig ett rättfärdigande i afseende å det afvikande sätt, hvarpå jag uppfattat dessa naturliga bestämnings betydelse och läran om själen öfverhufvud. Jag säger rättfärdigande, emedan jag har farhåga för en originalitetssjuka, som drifver att komma fram med något nytt hurudant det än må vara.

Förhållandet är följande: Såsom Hegel i Antropologin fattar Anden är anden en abstraktion, den allmänna, mensklighetens ande, som ger sig dessa naturliga bestämningar m. m. – eller i dem framgår. Det är en allmän Verldsande, som lefver med i det planetariska lifvet – som specificerar sig till särskilda naturandar t. ex. i *Racerna* – som individualiserar sig i temperamenterna,

Detta är abstraktion. Det är faktiskt att så sker – men det är abstraktion att i detta skeende se anden. Deri finnes ingen frihet och intet sjelfmedvetande. Hegel's framställning häraf är också framställning af en naturprocess, af en utveckling, som följer sin lag – men icke är medvetande af sig sjelf, utan har sitt medvetande i ett annat – i den sjelfmedvetna anden, fenomenologins föremål, icke antropologins.

Min öfvertygelse härvid är den: Anden är sjelfmedvetande – förnuftet för förnuftet – begreppet för begreppet. Detta är det stora steget från natur till ande, att naturen är förnuft, förnuftig lag och ordning – men medvetlost förnuft. anden åter den, för hvilken förnuftet i naturen är, rättare: processen att göra det till ett förnuft förnuftet – dess egen process att blifva förnuft för sig.

Det är därför vi utgått från sjelfkänslan. Det är därför vi fatta äfven dessa naturliga bestämningar i betydelsen af, hvad de äro för sjelfkänslan.

Vi lasta derigenom visserligen på naturfilosofin skyldigheten att förklara: hvarföre, menskliga organismen, såsom släktets, är, sådan den är; hvarföre släktet sönderfaller i racer, folkslag, och familjetyper; hvarföre individernas allmänna kroppskonstitution är denna eller

denna. Jag vill gerna erkänna, att jag icke kan förklara: hvarföre t. ex. individerna hafva dessa olika temperamerter, d. ä. hvarföre så öfverhufvud skall vara? Men jag föredrager, att taga det såsom ett gifvet naturhistoriskt faktum hellre, än att förklara det ur en abstraktion såsom en abstrakt andes verk. Ty för Naturen gäller det i allmänhet, att dess gestalter hafva sin lag, sin norm, såsom den blott af menckliga förnuftet insedda lagen. Dess sanning har sitt stöd utom naturen, i anden, i menniskoandens förnuftiga insigt. Men anden kan icke vara en sådan lag – (en alla andar genomgående ande) ett förnuft som blott är, en allmän ande, naturande o. s. v. ty detta vore dock Natur icke Ande. Detta är förhållande till Hegel.

En förklaring hafva vi sökt gifva från naturfilosofins ståndpunkt – ur släktbegreppet. Det hör naturföreteelsen till att hafva en allmän släktkarakter – denna specificerad – och derigenom vara individuel. Vi förklara derigenom icke – hvarföre just dessa karakterer tillkomma menniskosläktet – racerna – individerna, vi bringa det blott till insigt, att sådane måste finnas. Vi antaga dem såsom gifna för sjelkänslan, såsom organismen i dess helhet är gifven – naturprodukt. På psykologins ståndpunkt hafva vi blott att förklara deras betydelse för sjelkänslan. *N. B.* Om anteckning.

Vi kunna icke ingå närmare på beskaffenheten af den organiska bygnaden, som är utmärkande för menniskan. Det utmärkande bevisar sig mindre i näringsorganerna och blodomloppet, än i benbygnad muskel och nervsystem. Likväl i näringsorganerna såsom egnade för all föda. Benbygnad och muskelsystem hafva sin allmänna utmärkande karakter i den upprätta ställningen, i ansigtets deraf beroende bygnad och i armarnes och händernas form. Nervsystemet, åter, som hos de högre djurklasserna utmärker sig genom bestämdare centralisation, skiljer sig i detta hänseende hos menniskan endast kvantitativt, så att hjernan i förhållande till kroppens storlek hos henne är störst. Vidare utmärker det sig genom en finare och till kroppens yta trängande utbredning, så att dess yttersta utgreningar icke äro betäckta af en tjock hud skal fjäder eller fjällbeklädnad – och är rikare i förhållande till de lägre djurs, som icke hafva någon dylik De sensibla nerverna. Slutligen måste vi tillskrifva nervsystemets egendomlighet vissa sinnesorganernas företräden. Det finnes djur, som se, höra, lukta, smaka skarpare än menniskan. Men man vet icke, att något djur har sinne för form och färg, välljud, melodi och harmoni, vällukt – smaken beroende af födoämnenas mångfald animaliska och vegetabiliska. Smaknerverna i öfverensstämmelse dermed.

Vi säga icke, att uppfattningen af formens, färgens tonens behag är endast organisk bygnad. Men de förmedlas af det yttre sinnet, och sjelfva sinnesorganet måste hafva en för ändamålet tjenlig form. I deras yttre bygnad har den icke kunnat uppvisas. Det är sannolikt, att nervverksamheten (den sensuella) är en annan, än hos djuren. *Scheitlin*.

Slutligen äro talorganernas bygnad för menniskan det egendomligaste – och deras användning till artikulerade ljud skiljer henne från allt skapat.]

Allt detta, som kan anses för ett lekamligt företräde hos menniskans organism, ger henne äfven en annan sjelkänsla än djurens. Lifvet är annat – lifvets medvetande om sig, känslan af lif och tillvaro en annan, d. ä. den bestämda sjelkänslan, lust och olust, och därför äfven den individuela sjelkänslan en annan. *N. B.* företrädet.

På denna naturliga individualitet beror det, man kallar anlag, såvidt

dessa anlag tillhöra (mennisko)släktet. Hvad ensam människans hand i följd af sin bygnad och känslighet kan åstadkomma, utgör redan ett anlag till hennes konstfärdighet och makt öfver naturen den lefvande och den döda. Naturvetenskapen har icke kunnat utforska hjernans funktion; endast att dess skadande är såsom hjertats lifsfarligast, och att det förlamar nervsystemets verksamhet. Man kan sålunda anse det temligen afgjort, att dess större utveckling hos människan betingar en större nervverksamhet och ger henne sålunda högre anlag för iakttagelsen af det, för organismen yttre, af naturföreteelserna, och för uppfattning af andra mensklige individers tanke och viljeyttringar, äfvensom större välde öfver kroppen för den fria rörelsen öfverhufvud och för att uttrycka hvad i hennes inre föregår. Äfven djuren hafva sätt att uttrycka sina känslor – människan ensam har ansigtsuttrycket och dess fina spel. ||Ögat hos djuren – Munnens spel – Skägget Erdman. Tårar – leende och skratt – glädjen af lifvet sjelfkänslans lust.|| och, såsom redan erinrades – talorganerna och språket ställa henne öfver allt i skapelsen, dessa organer utgöra hennes högsta anlag.

H«errarne» finna, att Hegel i särskildt kapitel behandlar de naturlige förändringarne, till hvilka han förer lefnadsåldrarne och könsskilnaden. Emedan de dock äfven de kunna föras till de för släktet gemensame naturbestämningarne, upptaga vi dem här. Psykologin kan icke vara en utvecklingshistoria. Utvecklingen är för den såsom organismen gifven. Hvad könsskilnaden angår saknas icke försök att filosofiskt förklara den respektive» bevisa dess förnuftige nödvändighet. Den har hos människan sin högre betydelse för familjelifvet och familjekärleken. Och, såsom jag skall längre fram söka visa, den förer äfven djuren till det hos dem mest mensklige – till delade känslor af ömhet saknad glädje och sorg – från egoismen. Men den är såsom naturlig med afseende å allt detta blott anlag. Hvarföre den naturligen finnes, detta är en annan fråga, som icke tillhör psykologin. Hos vissa lägre djur har den icke kunnat upptäckas – de äro dels hermafroditiska – dels sker deras fortplantning genom förgrening och delning. För människan såsom släkte är könsskilnaden utmärkande ehuru med de vida talrikaste djursläkten gemensam.

H«errarne» Det senaste repeteras.

Hvad vi här hafva att i den fästa oss vid är den modifikation i individuel sjelfkänsla, som af den måste bero. Den väsentlige skilnaden i organismen är den, hvarigenom qvinnan är bestämd att fostra, framföda och nära barnet. Denna organisation måste man anse såsom äfven i öfrigt bestämmande qvinnans kroppsbyggnad svagare i alla de delar, som tjena till ett aktivt förhållande mot den yttre verlden, emedan hon har sin naturlige bestämmelse, hvartill hennes organisation utgör anlaget, hos sig, i sin närmaste närhet, och det är endast för den, som denna organisation är stark. Man har anmärkt att qvinnan i proportion har en större hjerna än mannen – men att hennes nerver icke i lika grad utbreda sig i de yttre organerna – hvaraf kan slutas till en starkare, men mera inåtvänd nervverksamhet. Större passivt uthärdande hunger – vakor. Af prokreationsbestämmelsen äfven kroppens yttre form – skönare linier – Ansigtsskönhet – motsatt förh«ållande» hos djuren.

Det vigtigaste afvikande i mannens organisation är en starkare utveckling af de yttre organerna benbyggnad och muskelsystem och nervsystemet (det sensibla i «synner»h«et» motoriska) starkare förgrening utåt. Kroppsformen, de bredare skuldrorna, häraf för armar-

nes fäste – smalare höfter och becken. Rak konturlinie.

Såsom sagdt böra vi äfven i denna olikhet se endast naturprocess. Öfverhufvud sträfvar i Naturen begreppet till en manifestation i yttre form. Lifvet är begreppet immanent i en lefvande – verkande, gestaltande i den individuella, icke lag utom densamma. Slägtprocessen ger sjelfva denna gestaltning yttre form (*N. B.* Attraktion affinitet m. m. yttre lag, bildar företeelser, men verkar icke bildande ur dem, den ena kristallen ur den andra). Vi kunna tänka oss saken så att generation ur en individ, icke i tillvaron visar och bevisar denna begreppets immanens, det individuella såsom gestaltande, men genom tvenne individers prokreerande verksamhet bevisar att gestaltningen icke är en yttre lags utan det i individuella tillvarande begreppets. Naturnödvändigheten springer deri visserligen öfver till frihet. Men detta, begreppets Försigvarande är den sanna meningen deri, att begreppet träder ut i en yttre tillvaro, visar, bevisar sig – för begreppet.

Här i psykologin betrakta vi könsskilnaden blott med afsende på den individuella sjelfkänslan, hvilken af den naturliga olikheten måste vara olika bestämd. Denna olikhet i den individuella sjelfkänslan är olika anlag, hvilkas allmänna karakter är mannens sträfvanne utåt till beröring med den yttre världen, qvinnans på sig tillbakadragna håg. I den naturprocess, för hvilken hon genom sin organisation är bestämd, med fostret i sitt shöte, känner och måste qvinnan känna hela sitt naturliga lif koncentreradt i sin bestämmelses uppfyllande, och för henne är i sjelfva verket all verdens herrlighet ett intet mot det lif hon bringar fram i världen. Hela hennes andliga lif bär spår häraf.

För mannen finnes detta icke. Hans individuella sjelfkänsla blir tom och innehållslös, om han icke mot den yttre världen vänder den kraft, naturen lagt i hans kropp. Hans andliga lif har denna samma rigtning, hvars frö hans individuella sjelfkänsla innebär.

Man kan här till tillägga resonnementer och s. k. intressanta reflexioner i oändlighet. Ett litet profstycke hos Erdmann *||i Antropologin||*, der hela andens filosofi anmärkningsvis genomgås – vetande, viljande, äktenskap familjelif – sällskapslif – samhällslif konst religion. Det är ett resonnerande – tro den som vill – bygd derpå att reflexionens sanning skall vara slående, emedan läsaren finner sig längesedan hafva märkt ungefär detsamma. Det sanna kommer dervid derpå an, hvad pluraliteteten tycker sig hafva märkt. Metoden kan dock vara god och intressant, der det kommer an på att berätta icke att bevisa. Vi böra af den låna helst så litet som möjligt. Ty den blir lätt en metod att genom anticipationer få något att säga, der det eljest skulle tryta – såsom hos Erdmann att med Anden filosofis rikedom upphjelpa Antropologins fattigdom. Märkligt är också, att han alls icke talar om detta det Antropologiska, den naturliga könsskilnadens betydelse för individualiteten och för det andliga lifvet – eller om den såsom anlag. Deremot mycket om polariteten och om motsatsen mellan man och qvinna. Dermed icke sagdt, att icke t. ex. hans anmärkningar angående, hvad som ömsesidigt väcker kärlek kan vara väl träffadt. Men det hörer till samhällsläran och till kapitlet om äktenskapet.

Vi återgå. Menniskans skilda utvecklingsåldrar utgöra slutligen äfven en naturlig, slägtkarakteren tillhörande bestämning. Organismen är en process af utveckling och upplösning – som bestämmes af slägtkarakteren. Individuerna manifesterar icke i någon viss tidpunkt släktet, utan sjelfva dess fortgående utveckling är en sådan manifestation. Utvecklingsåldrar och lifstid äro olika för skilda släkten; och denna kvantitativa olikhet betingar äfven en kvalitativ. *N. B.*

i)

Förteckning öfver de Studerande af Högskolan i Uppsala.
 öfver Fakulteten, hvilka anmält sig till åhörarna af Snells-
 sått Professor J. V. Snellmans föreläsningar under Vår-
 terminen 1860.

Karl Gustaf Gösö
 Georg Johan Rosénius
 Ivan Wilhelm Helsing
 Karl Martin Lindfors
 Alexander Törnudd
 Johan Julius Fredrik Perander
 Ernst Albert Forssell.

Uppsala den 4 Maj 1860.

H. Lönn.

Öfver de anmält sig till följande:

H. G. Gösö

H. M. Lindfors

öfver samt minna föreläsningarna under
 vår terminens tid.

De öfriga hafva dock icke varit
 tilläsningsbara och förhållit sig
 vid upprepade repetitioner berättat sig
 hafva något ett oerwärdigt skuld
 ut omant för de nämnda —

H. Lönn.

Förteckningen över studenter som anmält sig till J. V. Snellmans föreläsningar vårterminen 1860 finns bevarad i HUB. Nertill på bilden ses Snellmans egenhändiga anteckning om åhörarnas närvaro och flit.

Nya organer framträda i människans utveckling efter födelsen få. Tänderna hos barnet är kanske den viktigaste nyvext – dertill förändringarne under pubertetsperioden. Men en jemn utveckling i alla organer föregår under barna och ynglingaåldern, medan under den fullvexta ett relativt stillestånd inträder, och åter med börjande ålderdom förändringen är märkbarare.

Viktigt är det hos människan, att hon födes så hjälplös. Hon är derigenom förutbestämd för vård och bildning. Barnet har icke, utan vinner småningom individuel själfkänsla – känsla af sin tillvaro såsom detta ena lefvande väsende. Det utgår historiskt från blotta omedelbara Själfkänslan lefver blott i vexlande lust och olust. Denna känsla af livvets lust är, såsom förut nämndt, stark, så länge den organiska processen icke blott reproducerar utan producerar. Detta ger receptivitet lust vid nya intryck. Lust vid aktivitet inträder, först då kroppen är utbildad eller håller på att blifva det – denna aktivitet hos mannen utåtvänd, hos qvinnan i form af tillbakadragenhet. Den individuela själfkänslan förhåller sig i öfverensstämmelse härmed. N. B. Mot ålderdomen blifva alla organismens funktioner svagare – mindre lifliga – nervverksamheten ringare, blodomloppet trögare – förbeningar – slapp muskulatur. Mannens verksamhet utåt, qvinnans naturliga bestämmelse upphör. Den individuela själfkänslan är vanans utan receptivitet och aktivitet.

Mannens perioder 9 år. $2 \times 9 = 18, 27, 36 - 54 - 63, 72$

Qvinnans d:o 5 år 15 - 30 - 45 60

Olika i olika klimat,

Utvecklingsprocessen är förverkligandet af de anlag, som äro grundade i släktets allmänna organisation och i könsskilnaden. De framträda derunde(r) på olika tider mer eller mindre starkt, utvecklas och aftaga. Och då de äro anlag derigenom, att de såsom organiska karakterer ingå i den individuela själfkänslan så är denna af utvecklingen beroende, en annan i ungdomen, under de fullvexta åren, och på ålderdomen.

Att med den organiska utvecklingen följer en andlig – att i ungdomen fantasin är liflig begären starka – i de manliga åren förståndet skarpt viljan fast – hos qvinnan i ungdomen fantasi och sträfvanden skygga, tillbakadragna – hos den utbildade qvinnan vetandet afgjord lära och viljandet fast sed – samt att i ålderdomen båda könen stelna i vana – hvilken hos mannen likväl blir mera egoistisk tillbakadragenhet, hos qvinnan, som ännu kan lefva kvar i sin inskränktare verld, ett mera utbredt deltagande för andra – allt detta hörer till en annan ståndpunkt, hvarföre vi oftare härtill skola återkomma.

Här angår oss utvecklingens betydelse för den individuela själfkänslan. Men det är icke svårt att finna, att den andliga utvecklingen måste med den sammanhänga,

Psykologi 16 & 17.

(Mina) Herrar! Sammanfatta vi kort de naturliga bestämmingar hvilka såsom släktets tillhöra det individuela själfmedvetandet, hafva vi

50 Såsom anlag 1:o beroende af organismens allmänna för människan utmärkande bygnad.

Af näringsorganerna (såsom både kött och plantätande djurs) möjligheten att bebo jordens skilda zoner.

Af benbyggnad och muskulatur i förening med nervsystemet (stark centralisation och nervprocess, stark utbredning) den uppräta ställ-

ningen (benets och fotens bygnad) och armens och handens möjlighet att beherrska den yttre naturen (Receptivt o<ch> aktivt). Vidare: möjlighet att i min, åtbörd och artikulerade ljud uttrycka själsrörelser och andens verksamhet.

Af de sensuella nervernas att taga intryck af form färg och ton möjligheten af estetisk uppfattning och njutning,
2:o I följd af Könsskilnaden.

Anm<ärkning> Tillhör släktet. Har betydelsen, att, såsom lifvet är en lefvande, och släktet således icke abstrakt allmänhet, utan är till i individen, ur hvilken det förverkligar sig, framgår, framställa denna släktets propagation såsom individens verk – icke ur en individ såsom delning, förgrening, utan genom tvenne, fritt skapande.

10

Hos qvinnan, i följd af hennes naturliga bestämmelse, anlag till tillbakadragenhet på sig. Genom hennes nervsystem anlag till passiv härdighet. Genom skön form anlag till dess vårdande täkt behag.

Hos mannen: I följd af stark muskel och nervbygnad – de yttre organernas utveckling, anlag till den yttre världens öfverväldigande.
3:o I följd af de skilda lefnadsåldrarna – hvilka likaså af släktkaraktären bero. Genom barnets hjälplöshet anlag till vård och bildning,

20

Genom organismens produktiva utveckling i ungdomen och deraf beroende stegrad lifvets lust, receptivitet, anlag att mottaga nya intryck.

Genom endast reproduktion i dett fullvexta tillståndet minskad lifvets lust, reaktion mot det yttre, aktivitet.

Hos qvinnan koncentrisk.

Hos mannen excentrisk – utåtgående.

Under saknad produktion och trög reproduktion i ålderdomen, anlag till afslutenhet mot det yttre och overksamhet – till vanans lif.

Allt detta möjlighet, anlag, emedan känslan deraf i den individuella själfkänslan innefattas, och den utgör ett frö till den utvecklade individualiteten och andens lif öfverhufvud.

30

Det andra momentet i den naturliga bestämningen är artens. Vi kunna i allmänhet icke lägga stor vikt på de empiriska artbestämningarna. Släktet har sin bestämda empiriska gräns, släktprocessen, propagationen. Artindelningen blir deremot empiriskt mer eller mindre godtycklig. Enkigt < Kant karakterer som ärfvas – oförändradt – inom arten.

Redan i afs<eende> å vexter och djur kan man anmärka, att artförändringen, sammanhänger med den geografiska utbredningen. I afs<eende> å Menniskoracerna är detta gifvet faktum, att de naturligen tillhöra skilda verldsdelar. Man har stridt derom, huruvida racerna skola anses för arter eller icke. Från < Kant Racer med afs<eende> derå, att de antagas hafva utgått från ett människopar. Arter skulle vara ursprungliga – jemnt oförändrade.

40

Art är filosofiskt fattadt blott detta: att allmänbegreppet, slägtebegreppet specificerar sig, för att i individerna vara verkligt. Släktet är icke sammanfattningen af arterna, utan en art och en annan art. Fullkomligt enahanda individer skulle vara åtskiljda endast genom rum och tid (såsom vi t. ex. föreställa oss kristallerna). Artskilnaden ger individen en bestämning härledd ur slägtbegreppet, en olikhet i slätkaraktererna, hvori han skiljer sig från andra individer. Artskilnaden är skilnad i själfva slätkarakteren,

50

Menniskosläktet har en mindre afgjord artskilnad, än djursläktena. Ang<ående> antalet af skilda Racer har man haft olika åsigtter. Kant antager blott fyra K<aukasier> M<ongoler> Ind<ier> Amerik<aner>, Blu-

menbach, och de flesta de bekanta fem (Kaukasier), Mongoler, Æthiop(er), Malay(er), Amerik(aner) andra hafva antagit ända till 16. Den organiska skillnaden rör utom hudens och hårets färg, hufvud och ansigtsbildningen förnämligast. Detta sammanhänger med hjernmassan och dess fördelning. Man kan af racernas förhållande sluta till en förherrskande receptivitet eller aktivitet såsom anlag – (Negre(r). Indian(er).) – beroende af en starkare sensuel och sensibel – eller motorisk nervverksamhet – dock är härom ingenting säkert utredt. Hvad äfven hos racerna tydligare visar sig är klimatets inflytande –
 10 ännu icke modereradt af civilisationen.

Och det är detta, som för det menliga släktbegreppets specifikation är det utmärkande, att det fortfarande specificerar sig i folkstammar genom sönderfallande och fördelning af de redan gifna eller deras sammanblandning till nya. Det är därför man sett sig ledd att öka antagandet af racernas antal. Vi medgifva, att der finnes ett naturligt moment – men säga, att det utmärkande för människan är, att det naturliga såsom specifikation af släktets anlag åter visar sig vara historiskt förvärfvadt. Det beror som sådant af klimat, boningsplats och dermed sammanhängande sysselsättningar och lefnadssätt, af
 20 historiska öden och närvarande civilisationsgrad. Detta bestämmer den hos en folkstam ärftliga nationela typen, hvilken icke blott är yttre likhet – utan modifikation af de allmänna släktanlagen. Såsom i allmänhet historiskt utbildad, äfven bildbar.

Familjetyper är variation inom nationaltypens gränser. Äfven för den kan stundom uppvisas bestämd egen organisk bildning – men osäkert framträdande. Den är såsom anlag mera beroende af traditionel uppfostran, tänkesätt, lefnadssätt m. m. Och jag skulle tro, att det bestämda anlaget den synnerligast röjer sig hos de mera bildade, hvilket häntyder på dess beroende af tradition. N. B. – utländsk
 30 härkomst,

Individen, som födes och fostras under alla dessa inflytanden – har i följd af dem sin individuella organisation. Uppfattningen af, huru den såsom anlag ingår i den individuella själskänslan förer till en division i det oändliga – bevisande genom denna anlaget oändliga modifikation, att det är för den andliga utvecklingen jämförelsevis betydelselöst. Släktets allmänna anlag, specificeradt i den af historisk utveckling beroende nationalkarakteren är hos individen det väsentliga.

Likväl har man sökt att i vissa grupper sammanföra den organiska konstitution och komplexion, hvilken icke allmännare tillhör släktkarakteren – eller nationaltypen och kallat denna gruppering temperament,
 40

M(ina) H(errar) M(ina) H(errar) Jag sade, att arter i människoslägtet finnes – Racerna, hos vilka artkarakteren oförändradt bibehåller sig. Men denna karakter är jämförelsevis så oväsentlig, att den icke med någon säkerhet kan anses grundlägga egna anlag. Om kraniets bildning och ansigtets. *Schwartz-letterna*? Racerna upplösa sig också i Folkstammar. Negrer. Malayer Indianer. Mångfald af racer = folkstammar. Hos dessa kan en utmärkande typ, ärftlig upptäckas. Men den är
 50 afgjort historisk, beroende af afsöndring, sammansmältning och kultur.

Vi säga därför, att detta är det utmärkande för människoslägtet, att släktbegreppet specificerar sig icke i bestående naturliga, utan i historiska arter. Man kan väl säga, att äfven dessa äro naturliga, så tillvida, att naturen genom hjälplöshet, med hvilken barnet födes, öfverlemnar

släktet åt kulturen, åt historisk utbildning. Men den historisk – icke naturlig, emedan specificationen är fortgående, arterna uppstå och upphöra.

Den ärfda organisation, som följer med nationaliteten kan endast vara en modifikation af släktkarakteren. Anlagen modifikation af släktets. Anlag att uthärda olika klimater. Nordbon och sydbon. Förherrskande receptivitet – aktivitet = tekniska anlag. Estetiska anlag sensuela. Qvinnans mera utåtvända hos folk på lägre kulturståndpunkt. Rapidare utveckling – tidigare ålderdom. Delvis beroende af klimatet men fortsättande sig i andra klimater. Inderna. Samojeder. Lappar. – Familjetyper = varietetet.

10

Till de individuella naturliga bestämningarna böra föras de, som icke äro ärftliga genom flera generationer, utan vexlande för individerna. Hos djuren är i vilda tillståndet den individuella olikheten ringa – yttre färg, storlek äfven häri afvikelsen obetydlig. Individualiteten bestämes af den mer eller mindre grad, hvori på engång släkt- och artkarakteren uttryckes. Detta den väsentliga skilnaden, i hvilken artkarakteren är den, som har en större eller mindre latitud för individuella olikheter. Då hos människan artkarakteren är historisk, stadd i fortfarande ombildning, är äfven individualiteten väsentligen mera vexlande. Och såsom redan häri af kulturen beroende, är den mänskliga individualiteten äfven öppen för medfödda naturliga bestämningar, hvilka bero blott af föräldrarnes kultur tillstånd, ådragna fysiska konstitution, dertill af modrens förhållande under graviditeten, sjukdom o. s. v. Härtill kommer slutligen den första barnvården. Djuren uppföda i hvarje art sina ungar på ett sätt. Hos men, människan är detta af den allmänna kulturen, den nationella, och föräldrarnes individuella kultur beroende. Det är därför svårt att skilja, hvad i organismen är medfött individuellt eller genom vården tillkommet. Häraf en oändlig variation i den mänskliga organismen och organiska processen. Men sjelfva denna oändliga mångfald bevisar de individuella organiska anlagens betydelselöshet.

20

30

Man har insett omöjligheten, att i det individuella följa dem – och har därför grupperat dem i s. k. temperament.

Uppfattningen af dessa är dock så förvirrad, att man har svårt, ja omöjligt att ens utreda, hvad med temperament skall förstås. De gamle fattade enkelt temperamenterna såsom grundade i blodens eller gallans slemmets beskaffenhet. Deraf ännu namnen sangviniskt koleriskt melankoliskt flegmatiskt temperament. Han lärde att häraf följde en viss disposition i sätt att känna tänka och handla. Senare har man antingen lemnat det organiska anlaget derhän och med temperament betecknat endast denna andliga disposition eller man har förblandat båda, utan att något derom afgöra, hvilket inflytande det ena har på det andra. Så beskriver Kant temperamenterna helt och hållet från andens ståndpunkt – tilläggande, att de kanske i det fysiska hafva en medverkande orsak. Han indelar dem nog godtyckligt i tvenne känslans tvenne verksamhetens (Thätigkeit) temperament – och tillägger dem namn af det tätblodiga – tung- varm- och kall-blodiga. Samma indelning ungefär finna H^{err}arnes hos Erdmann – hvilken dock utgår från en organisk bestämning: Reproduktivitet – Flegmatiskt, Irritabilitet i: o Blodets = Sangviniskt Muskelnas = Koleriskt, Sensibilitet = Melankoliskt. Flera nyare hafva antagit flera temperament: Biliöst – Sangviniskt – Nervöst (Melankoliskt) – Muskelöst – Atoniskt. Temperamenter äfven pituitöst, lymphaliskt.

40

50

Men icke nog härmed. Man har insett svårigheten att rangera individerna under dessa klasser och därför antagit sammansatta temperamenter sangviniskt – koleriskt o. s. v.

Det framställer sig naturligtvis den frågan huru så heterogena saker kunna jämföras t. ex. blodomlopp och nervverksamhet. När öfverväger det ena det andra? Kunna icke båda tillika vara stegrade till högsta grad? Så äfven näringsorganernas och musklernas verksamhet dertill? I min tanke borde jämförelsen utgå från en och samma funktion. Näringsprocessen Blodomkoppet eller Nervverksamheten. Jag tvekar icke att anse, att utgångspunkten borde vara nervverksamheten, såsom det animaliska lifvet egentligen representerande funktion. Likväl är den fysiologiska insigten icke tillräcklig, för att häröfver något bestämma. ||Nyare fysiologin har i ansēende till nervsystemet visat, att det gangliösa icke är sjelfständigt och öfverhufvud mer och mer trott sig finna cerebros spinalsystemets inflytande på äfven den vegetativa processen i organismen, på näringsorganerna o. s. v. äfvensom på blodomloppet. Det synes därför icke osannolikt, att temperamentsläran skulle kunna härpå grundas. || God matsmältning gör lätt blodomlopp. Slöhet i nervverksamheten eller sjuklig retlighet kan 20 finnas och allt detta verka på lynnet. All härifrån utgående temperamentslära synes få det felet, att temperamentet grundar sig på en afvikelse från ett förutsatt normaltillstånd.

Skall därför olikhet i nervverksamheten läggas till grund måste man antaga en kvantitativ latitud för det normala.

Men det hela förfaller ännu mera i det obestämda, om vi besinna att hvad som tillägges temperamentet äfven kan af uppfostran bero. Sangvinikerns glädtighet – Melankolikerns ömhjertighet – Kolerikerns aktivitet – flegmatikerns tröghet är af omgifning från barndomen och af uppfostran beroende. Vidare af yrken, lefnadssätt o. s. v. T. o. m. 30 matsmältning, blodomlopp, från hvilka man utgår, bero häraf och af själsrörelser, och andlig verksamhet, som skulle vara deras följder. Den lugna opassionerade, måttliga håller sin matsmältning i godt stånd. Han gör sig till flegmatiker o. s. v.

Vi stanna därför dervid, att denna indelning i temperamenter må gälla som en ungefärlig karakteristik på det redan utvecklade lynnet. Men dess sammanhang med organismens beskaffenhet är till vidare ett blott antagande.

Likväl medgifva vi en organisk individuell differens i oändlighet, såsom uttryck för den allmänna slägt- och den partikulära folkslagstypen. Men vi tillägga såsom sagt, att ehuru denna differens såsom anlag ingår i den individuella själskänslan, sjelfva dess oändliga variationer intygar anlaget omärkbarhet i förhållande till kulturen.

Och det är härpå vi lägga synnerlig vikt. Vi erkänna nemligen intet s. k. andligt anlag. Sådant är en contradictio in adjecto. Anlag är det naturliga. Men anden och det andliga är icke natur. Anlaget är naturlig bestämning såsom den individuella själskänslans – känslan af lifvet såsom enhet – och därför af organismens lif i dess individuella organisation. Dennas hithörande hufvudmomenter – och de naturliga anlagens hafva vi sökt framställa.

Jag bör nämna om de individuella antipatier och sympatier man 50 kallat idiosynkrasier – Vissa födoämnen – vissa djur – vissa färger – ljud o. s. v.

Äfvenså om Frenologin. Nyare tillägga organerna en sekundär betydelse, utbildade i följd af andlig verksamhet. Fysiologerna förneka möjligheten – äfven därför att kraniet på ytan har ojemnheter – icke

på den inre – här tomrum. – Öfverhufvud kan dock kraniibildningen förändras – Allmän form för högre andlig kultur,

Psykologi 18 & 19,

Måna Herrar! Till vår betraktelse öfver individualitetens naturliga bestämningar har jag ännu att tillägga följande.

Naturen är den blinda nödvändighetens rike. Dess skapelser tränga sig fram till tillvaro i oupphörlig vaxling. Millioner vexter och djur gå under, utan att hafva hunnit sin utveckling, andra millioner nå densamma endast endels – tvinande eller förvridna på tusende olika sätt. De mänskliga individerna äro härifrån icke undantagna. Mänsklig insigt och omtanke kan afvända något men icke allt. Tvärtom friheten att göra ökar ännu med millioner de individers tal, hvilkas organism lider af medfödda eller genom vanvård tillkomna organiska fel och brister. Individernas eget oförstånd eller oaktsamhet eller lättsinne förderfvar det, som felfritt gått ur naturens hand. Blinda, döfstumma, sjuklingar, krymplingar af alla slag fylla det för hvarje tid lefvande släktets leder. Hvarje sådan missbildning förändrar den individuella själfkänslan och de naturliga anlagen. Äfven mindre fel isynnerhet på de yttre sinnesorganerna måste inskränka de allmänna anlagen.

Bland dessa missbildningar böra vi särskildt nämna dem, som totalt hindra eller afbryta den andliga utvecklingen, förorsaka *fatuitet*, vansinne, eller galenskap. Vi hafva att befatta oss härmed endast såvida dessa störningar hafva en organisk orsak.

Det kan icke anses afgjort, att icke all förryckthet är förenad med hjernlidande eller ens någon sjuklig organisk affektion. Men väl är det af erfarenhet bekräftadt, att ett organiskt lidande, hvarvid hjernan sympatiskt afficieras, eller ett direkt hjernlidande för sig åstadkommer förryckthet.

Från vår synpunkt skulle vi säga: att i sådant fall den individuella själfkänslan är störd eller upphäfvden. Alla s. k. psykiska orsaker till förryckthet kunna återföras till en enda, människans sysselsättning uteslutande med sitt jag, det lekamliga eller andliga. Att draga sig tillbaka från det allmänna och fördjupa sig i det subjektiva det är att vara förryckt. *N. B.* Men hvad som konstituerar den individuella själfkänslan det är väsentligen känslan af lifvet såsom släktets och artens. När derföre nervverksamheten är så störd, att den icke motsvarar släktbegreppet i den specifikation, som naturligen tillkommer individen, är äfven det anlag försvunnet som utgör den individuella själfkänslans naturliga bestämning. Och då icke det allmänna anlaget finnes är all förnuftig fortgång i den individuella själfkänslans utveckling afbruten. Äfven hjernaffektionen förer derföre individen från det allmänna till känslan af det blott tillfälligt individuella (den sjukliga individualiteten). Så den sällsyntare medfödda förrycktheten. När den, såsom vida vanligare (ehuru sjukdomsorsaken äfven då kan vara ärfd) inträder först på en senare utvecklingsgrad, står den vunna bildningen utan grund och botten, hvad den reproduktiva fantasin och minnet deraf bibehåller är, emedan intet anlag till vidare utveckling finnes, utan sammanhang med ett föregående och kommande.

Härvid kan, såsom erfarenheten visar, det ena eller andra anlaget vara förvändt eller förstördt, t. ex. hvad Kant kallar det »tekniska», anlaget i förhållande till den yttre materiella världen, för dess beherrskande, eller det »pragmatiska», anlaget för förhållandet till andra människor, för meddelande och samband med dem i vetande och

handling eller båda, det tekniska och pragmatiska, dertill det estetiska. (i *fatuitet* och djurisk galenskap).

Under temporär sinnesförvirring, yrsel, delirium i följd af sjukdom inträder samma förhållande.

Vi tala här blott om den förryckthet, som positivt har en organisk orsak. Jag känner för litet angående själssjukdomarne, saknar specielt studium, för att kunna ingå vidare på ämnet. Men jag anser, att orsaken bör sökas i det individuella medvetandets rot – öfverhufvud i anlagen icke i en förvärd utveckling af desamma. Ty vid det senare uppfattningssättet måste den organiska förryckthets orsaken antingen förnekas eller blifva oförklarad. Många psykologer gå frågan varsamt förbi. HERRARNE kunna jemföra Erdmanns förklaring.

Allt det anförda tillhör första momentet af vår lära om Individualiteten, om den Individuella Själens, nemligen dess Naturliga Individualitet. Jag ber HERRARNE här såsom mången gång framdeles erinra sig, att det innehåll vi hafva att taga makt med, bringa till förnuftig insigt, är öfverrikt – och att det har sin stora svårighet att blifva mestare öfver desamma. Såsom jag redan nämnt, är det för första gången jag med mera omfattande studium och friare blick genomarbetar denna disciplin. Bristerna äro derföre mera än många – och HERRARNE få taga emot det framställda, sådant jag för tillfället förmått öfverlemna det. HERRARNE ville härur förklara, att jag icke på förhand kan lemna en i paragrafer sammanträngd öfversigt af undersökningens gång. Det förstås, att jag på förhand schematiserat undersökningens gång. Men det noggrannare inträngandet medför såsom alltid vid ett vetenskapligt arbetes utförande, så många förändringar, att det blir omöjligt, att före afslutad framställning af hvarje del gifva den sitt rätta uttryck – äfven detta i en framtid, om den mig unnas, underkastadt en sträng omarbetning. Jag upprepar, att jag icke medhinner i samlad text upptaga allt, hvad jag muntligen anført, och ber HERRARNE förnyadt söka anteckna det anförda, för att sjelfva foga det som bihang till det i mitt manuskript upptagna.

MINA HERRAR Vi vända oss till det andra momentet i läran om Individualiteten, hvilket vi skulle benämna b) *Sensationer och Drifter*.

Öfvergången är lätt. Den individuella själfkänslan är omedelbart denna känsla af lifvets identitet i organismen; af organismens enhet. Sålunda i organismen på sig hänförd, utesluter själfkänslan från organismen, från kroppen, såsom densamma icke tillhörande den för kroppen yttre världen. Sjelfva denna process, hvarigenom den individuella Sjelfkänslan, eller allmännare: den lefvande individen särskiljer sig från allt för honom yttre och vinner erfarenhet af sin individuella tillvaro i förhållande till denna yttre värld, utgör sensationen och driften.

HERRARNE hafva lätt kunnat finna, att der något brister i den uppfattning af individualiteten, vid hvilken vi hittills dröjt. Hvad som deri fattas, är detta individens förhållande till den yttre världen. Det är först erfarenheten, som lärer menniskan känna sin individualitet, erfarenheten, att, det finnas andra företeelser i världen, hvilka icke äro individen sjelf. Det är i denna erfarenhet, som de naturliga anlagen komma i utöfning. De vore den förutan såsom anlag en blott abstraktion, den toma möjligheten att något vara; i den äro de verkliga, hafva tillvaro i verk och gerning.

Frågas kan: finna vi i erfarenheten någon bekräftelse på, att dessa momenter tillhöra den individuella själfkänslan? Vår erfarenhetsståndpunkt står så långt framom själfva själfkänslans att vi måste bortkasta det mesta af vårt själfmedvetandes innehåll, för att kunna gå tillbaka till den senare. *N. B.*

Lättast återfinna vi den vid handlingens analyserande. Vi handtera i hvarje stund vår kropp – , röra oss, förrätta hvarjehanda ting, tala o. s. v. allt med känslan af, att denna kropp hör oss till i hvarje punkt är *vår*. Detta är vår själfkänsla i förhållande till de yttre ting. Men vi skulle icke göra något af allt detta, om själfkänslan berodde blott af denna erfarenhet. Det första erfarenhetssteget skulle icke komma till stånd, om icke själfkänslan såsom visshet skulle föregå – såsom visshet tillika om kroppens förmåga att verka och göra.

Vi säga, att i all handling kroppens organer af människan begagnas med medvetandet, att de tillhöra en och samma organism, att samma lif lefver i hvarje organ. Detta beror icke af någon öfverläggning, af ett föregående tvifvel och en mödosamt tillkämpad öfvertygelse, utan ingår såsom gifven känsla i all handling.

Men i all handling användas organerna mot de för kroppen yttre naturföremålen. Man odlar jorden, bygger o. s. v. Man skriver, talar begagnar skrifmaterialerna, ger luften denna dallring, försvarar fäderneslandet med vapnen mot fienden. Detta verksamma användande af organerna beror af en öfning, genom hvilken människan får sin kropp i sitt våld. Det är om detta förhållande till den yttre världen, hvarom här är fråga.

Själfva detta förhållande till den yttre världen utgår – detta är nu vårt påstående – ur den naturliga individualiteten, den individuella själfkänslan sådan vi betraktat den. Skulle icke denna känsla af lifvets enhet i organismen förefinnas, hvars bestämningar anlagen äro, skulle människan icke göra det minsta försök mot den yttre världen, icke det minsta försök, att i förhållande till den taga makt med sin kropp. Hon känner med sig förmågan, det organiska anlaget dertill, och derföre griper hon i tingen. Genom detta tillgripande tager hon kroppen i besittning, gör dess anlag verkliga, verksamma i verk och gerning, och utvecklar den visshet om, der den omedelbara individuella själfkänslan innebär, till en bestämd erfarenhet. *N. B. Exempel.*

För att härvid icke förutsätta själfmedvetandet och Jagets medvetande, må vi erinra oss, att samma själfkänsla och samma förhållande till den yttre världen tillkommer djuren, hvilka vi dock icke kunna tillägga något tänkande och någon abstraktion.

Och slutligen meningen är icke den, att dessa äro historiska momenter. Vi se visserligen att barnet har en högst osäker känsla af sitt lifs enhet och först efterhand vinner makt med sin kropp. Men det är icke detta hvarom vi tala. Äfven den utbildade förnuftigt tänkande och handlande människan har i hvarje nu denna individuella själfkänsla, vissheten om sina anlag och sätter dem fortfarande i utöfning i hvarje Nu af sitt lif. Huru denna själfkänsla och dess förhållande ingår äfven i tänkandet icke blott i handlingen, skola vi längre fram lära inse. Vi hafva här åberopat handlingen såsom det lättare exemplet.

Organismen står såsom naturföreteelse i förhållande till andra naturföreteelser och är underkastad inverkan af desamma. Denna inverkan är för det mesta mekanisk, ehuru som man antager på smakorganen och näringsorganerna öfverhufvud kanske äfven på luktorganet förmedlad af en kemisk process i de dessa organer beklädande slemhin-

nors sekretion. Detta är på naturvetenskapens närvarande ståndpunkt icke utredt. Men i hvarje fall berör denna inverkan nervsystemet – det sensuella för 4 yttre sinnen, det sensibla för känseln. Vi hafva senast erinrat, att detta sensibla nervsystem på lika sätt förhåller sig till mekaniska och kemiska processer i sjelfva organismen.

Hvarje sådan inverkan på organismen kalla vi, såvidt den ger känsla af en för densamma yttre tillvaro en sensation – (Empfindung). Sensationen är bestämd individuel sjelfkänsla. Den är bestämd såsom känsla af lif och tillvaro i förhållande till för kroppen yttre företeelse. Det är orätt, att fatta den såsom ett passivt intryck. Den måste innebära en reaktion mot det yttre föremålet. Hvarje organismens del är sjelf ett materielt ting och reagerar som sådant mot andra materiella ting. Men den är dertill lefvande och dess reaktion är därför lifvets mot det liflösa. Lifvet åter såsom animaliskt är känsla af lif, förutsätter sig såsom sjelfkänsla; och det är denna sjelfkänslans reaktion mot det yttre föremålet, som utgör sensationen. *N. B.* Förklaring.

Det är ett groft sinnligt föreställningssätt, att t. ex. bilden på ögats näthinna skulle på något underbart vis långsamt synnerven gå till hjernan, eller ljudvågarnas till trumhinnan och öronvätskan fortplantade rörelse löpa långsamt hörselnerven. Något sådant kan fysiologin icke uppvisa. Och derigenom förflyttar man blott sensation från det ena stället till det andra, från periferin till centrum. Man menar dock, att man derigenom kommer enheten i medvetandet närmare. Men nervrötternas afstånd från hvarandra i hjernan, äfven om det skulle reduceras till en atompunkt, är här lika stort, som nervändarnes i periferin.

Det är därför vi göra icke blott sjelfkänslan utan den individuella sjelfkänslan, känslan af lifvets enhet i hvarje punkt af organismen, till vilkor för sensationen.

Grunden till sensationernas olikhet, färg, ton, syra, sötma, hårdhet måste väl sökas i sjelfva de yttre föremålen. Men färgen finnes åter endast för ögat, ton för örat o. s. v. Derföre kan ingen säga, hvad ljus, ton, det söta, det aromatiska är. Orsaken är, att det icke är en viss materie utan den lefvandes sätt att sentera materien. Att endast en viss mekanisk eller kemisk process i materien hörer dertill det neka vi icke – men ljus och ljudvågen är icke ljuset och ljudet *N. B.* gasen icke aromen fluidum icke det söta.

Hvarföre de skilda sensationerna äro fästade vid skilda sinnesorganer *N. B.*, detta hörer icke psykologin till att förklara. Lägre djur hafva icke alla sinnen. Endast känseln är, så vidt man vet, allmän. Naturen sträfvar öfverhufvud dertill, att i särskilda yttre bildningar gifva tillvaro åt hvarje bestämning, som tillhör en naturföreteelses idé begrepp. Om t. ex. de sensibla nerverna vore organer för alla sinnen skulle detta icke ega rum. Äfven inom djurverlden finner man det, att hos de lägre djuren ett organ kan hafva funktioner, hvilka hos de högre äro fördelade på skilda organer. I öfrigt har man endast det teleologiska förklarings sättet för sinnesorganernas ställning och inrättning. Man kan beundra deras ändamålsenlighet.

Slutligen ber jag H^{err}arne lägga märke till, att vi icke tala om de yttre föremålens beskaffenhet och vetandet derom, utan endast om sensationen, om denna känsla af färg, ljud o. s. v. – och om dess förhållande till eller i den individuella sjelfkänslan, dess betydelse för denna,

Psykologi 20 & 21,

M(ina) H(errar) Då vi yrka, att ljus el(ke) lyse, ljud, sötma, synlighet, vällukt, värme kyla o. s. v. icke äro materier, så är detta något som erfarenheten bekräftar. Ingen påstår ens att t. ex. ljudet är en materie. Ljuset må man gerna kalla för materie – och det kunde möjligen upptäckas, att någon specifik materie är verksam i alla ljusfenomen. Men man kommer med en sådan upptäckt icke längre, än de man funnit, att sockret består af kol och väte; ty *söiman* är ingendera, icke heller båda gemensamt.

10

Man föreställer sig saken så, att t. ex. ödemarkens skogar susat genom seklerna, fastän intet öra förnummit deras sus. Vaggat i vinden hafva de utan tvifvel, såsom de uppvuxit och nedruttnat – men susat hafva de icke, om intet öra förnummit deras susning. Ty såsom ljuset icke kan särskiljas från sjelfva seendet, så kan ljudet icke särskiljas från hörandet. Den ena materien är för den andra, är till och från denna skild och öppen för dess inverkan. Planeterna kretsas kring solen och vinden, tränger mellan trädens grenar och löf, äfven om intet öga ser, intet öra hörer dessa företeelser. Men solen lyser icke och vinden sjunger icke sin sång, förrän ett lefvande väsende ser och hör. All föreställning om ett ljus och ljud, oberoende af seendet och hörandet, är föreställning om den toma möjligheten att lysa och ljuda.

20

H(errarne) torde väl icke missförstå detta sålunda, att jag skulle anse ljus och ljud vara, som man säger, toma inbillningar. Den yttre världen och dess företeelser äro något gifvet. Allt hvad sinnena erfara likaså. Menniskan kan väl inom en viss latitud välja sensationerna, men är öfverhuvud vid dem bunden. Vid hvarje sensation gör det yttre tinget ett intryck på kroppen – då en luftvåg träffar örat såväl som då en kula träffar hjertat. Men hvad som gör den förra beröringen till ton, det är samma process, som gör den senare till dödsmärta – den individuella sjelfkänslans reaktion mot detta intryck.

30

Då den individuella sjelfkänslan, såsom känsla af lifvets enhet i organismen, är inom den slutna och derföre från den utesluter all annan tillvaro, är denna andra tillvaro den gifna yttre världen, äfven för organismen och sjelfkänslan i den förefunnen – gifven. Men den är detta endast derigenom, att sjelfkänslan särskiljer den från sig, senterar den. Sjelfkänslan kan dock icke träda utom sig själf, utan denna yttre värld är för den endast som dess sensationer. Det är derföre vi säga, att sensationen är sjelfkänslans process att från sig särskilja den för organismen yttre världen. Sjelfkänslan öfvergår sjelf i dessa bestämmningar, i sensationerna, är en sensation och en annan, process af sensationer. I dem är sjelfkänslan till, har i hvarje nu sin bestämda tillvaro. Men för hvarje sensation särskiljer den organismen från ett för den yttre ting, öfverhuvud från en för den yttre värld. D. ä. den lefvande har känslan af sin tillvaro i hvarje sensation och särskiljer derigenom sig, sin organism från det senterade.

40

Såsom exempel hafva vi åberopat de yttre sinnenas uppfattningssätt och sökt visa, att detta icke kan förklaras såsom ett blott passivt mottagande af intryck. Det yttre tinget gör intryck på ett annat yttre ting sinnesorganet. Men den sensation (känsla vetande) dervid uppstår, är sjelfkänslans reaktion, en reaktion af det i organet lefvande lifvets känsla af sig.

50

I denna sensationens process särskiljer sig nu den lefvande individen från den yttre världen – vet sin tillvaro såsom en annan än dennas.

Sensationen är en utöfning af anlagen – ett förverkligande af, hvad den omedelbarare individuella sjelfkänslan innebär. På samma gång sjelfkänslan i sensationen särskiljer den yttre världen från den individuella organismen, särskiljes denna från samma värld såsom något likaså gifvet som den. Individuen förefinner den yttre världen – men den är yttre icke för själen eller anden utan för organismen, och organismen är ett Yttre för den. Organismen blir derföre i sensationen något likaså gifvet och förefunnet som all naturföreteelse öfverhufvud. Men det i sensationen jemte den yttre världen förefunna är organismen såsom anlag, och det omedelbart gifna, kalla vi *Drift*.

(Vi böra ihågkomma, att här icke är fråga derom, *hvad* det yttre föremålet är eller *hvad* organismen är. Individuen skiljer i sensationerna ifrån sig den yttre världen såsom ett Annat, än den individuella organismen. Denna värld är deri för individen gifven förefunnen. Men i och med detsamma blir äfven organismen (sinnesorganerna,) det från den yttre världen särskilda ett förefunnet och gifvet. Detta förefunna är slägtets, artens och individens organisation, hvilken i den individuela sjelfkänslan ingår såsom anlag. Men den får här betydelsen af något förefunnet och gifvet och den är som sådan naturlig drift. Vi kunna säga, hvad hos individen ur slägtets synpunkt är anlag, det är hos individen som sådan i förhållande till den yttre världen *naturlig Drift*.)

Mina Herrar! Individens process att från sig särskilja den för organismen yttre världen är sensation. I sensationen är denna yttre värld något gifvet, förefunnet.

Men genom denna process blir äfven sjelfva organismen ett Annat gifvet, något likaså gifvet och förefunnet som de för den yttre tingen, som öfriga naturföreteelser. Den organiska processen, organismens funktioner träda derföre emot den individuella sjelfkänslan såsom något för densamma gifvet, ett tvång, en *Drift*. På samma sätt, som intrycket af den yttre världen tvingar sig på de yttre sinnena, så äfven de organiska funktionerna och den organiska beskaffenheten öfverhufvud – förnämligast på det femte sinnet, känseln. Sjelfkänslans reaktion mot de förra är sensation; dess reaktion mot de senare är *Drift*. Den individuela sjelfkänslan har i denna dubbla process sin tillvaro, är än den ena, än den andra sensationen och driften,

Hvad i den omedelbara individuella sjelfkänslan ingår såsom anlag, det framträder i driften, såsom hvad det är, såsom en gifven naturprocess. Men såsom den yttre världens inverkan på sinnesorganerna vore blott omedveten mekanisk och kemisk process, om den icke af sjelfkänslan förmedlades, hvarigenom den blir sensation, så vore äfven den organiska funktionen endast medvetlös naturprocess, om icke sjelfkänslan skulle reagera deremot, särskilja den som gifven organismen tillhörande process från den gifna yttre naturen.

I sensationen inverka de yttre tingen på organismen, på sinnesorganerna, i driften organismen på de yttre tingen.

Att äfven sensationerna äro af anlagen beroende, kan icke betviflas. Olika djursläkten måste enligt sin organisation på olika sätt sentera ljus, ljud o. s. v. Det har t. o. m. varit fråga derom, huruvida den ena mänskliga individen t. ex. senterar olika färger på samma sätt som den andra, huruvida icke, hvad två kalla rödt, för den ena synes blått för den andra gult. Om likheten i sensationer kan intet annat öfvertyga oss, än likheten i anlag slägt- och artanlag och om det rent individuella anlages betydelselöshet.

Men sensationens beroende af anlaget, att den är utöfning af ett gifvet anlag, är en sak blott för oss, för en yttre betraktelse. Anlagen att se att höra. Det är först såsom drift anlaget framträder, såsom hvad det är, naturlig, gifven bestämning.

Drifternas systematiserande grundar sig på anlagens.

Rent djuriska drifter, för människan, med djuren gemensama, äro näringsdriften och propagationsdriften. Inom dessa tvenne drifter att uppehålla det egna lifvet och att forplanta släktet kan man öfverhufvud anse allt djurlif vara inskränkt. Beroende af den förra äro djurens fiendskaper mot andra släkten, af den senare deras tillgifvenhet för det egna, hannens och honans ömsesides, och ömheten för deras ungar. Till den senare hänföra sig äfven djurens tekniska drift, som förnämligast visar sig i boets inrättning m. m. – hvarom längre fram, 10

Hvad de för människan utmärkande drifterna angår, inträder här ett af hennes anlag beroende moment, bildningen, som mångfaldigt specificerar och modifierar desamma.

Bildningen är såsom för individen gifven makt, barnets vårdande och ungdomens ledning. Såsom naturligt anlag för bildning, kan ingen positiv allmän förmåga att mottaga den uppgifvas. En sådan vore en abstraktion, anlag för allt möjligt. Anlaget är det negativa, behovet af vård, grundadt i människans naturliga utveckling från fullständig oförmåga att röra sig, stå, gå, rigta blicken gripa föremålen o. s. v. De positiva anlagen deremot, äro inga andra än de anförda, hvilka vi med Kant kunna kalla det tekniska, hellre sociala *pragmatiska* och estetiska anlaget. Det är på dem bildningen verkar och fostrar *Böjelser*, menskliga drifter. 20

Rent naturliga, sinnliga drifter äro de, hvilka människan har gemensama med djuren – de nämnda, närings och propagationsdriften. Men äfven på dem inverkar bildningen; d. v. s. icke blott, att de hos den sedliga, människan underordnas högre sedliga ändamål, utan de förädlas äfven såsom naturliga fallenheter genom bildningen, förvandlas från naturdrifter till böjelser. Äfven gourmanderiet är något helt annat – ehuru det för sig blir en last – än djurets hunger och tröst. Genom mångfalden af födoämnen, valet dem emellan, vanan att nöjas reglerade måltider o. s. v. som näringsdriften hos människan från blott naturligt drift förvandlas till regelbundet behof – böjelse för bestämda näringsämnen, på bestämda tider i bestämd ordning. Likaså genom familje och umgängesseden kärleken könen emellan äfven såsom naturlig böjelse något annat än den djuriska driften; och den naturliga kärleken till affödan en uppoffrande ömhet, starkare än djurens i mon af barnets större behof af vård, och lugnare och innerligare, emedan den fortgår länge, fostrande sålunda äfven en ömare genkärlek hos barnet. Denna betraktelse visar dock, att människans naturliga organisation, näringsorganernas beskaffenhet – och utvecklingsperiodernas längd gifva henne andra anlag, än djurens. 30

Men förnämligast röjer sig detta bildningens inflytande i afsceende på de rent menskliga anlagen,

Djuren hafva stundom näbb, klor, tunga elker svans o. s. v. formade för någon bestämd teknisk förrättning, och man kan anse att de föras till dess förrättande af en naturlig drift. Isynnerhet hos de lägre djuren förekommer mycket af detta slag. (Hit öga, som skyr dagsljus, och deraf beroende lefnadssätt). Hos människan finnes intet sådant. N. B. Ögonlockets sammandragning s. k. ofrivilliga rörelser. Människan har icke något sådant organ. Handen, det egentligaste organet för hennes tekniska anlag, har den mångfaldigaste bestämmelse. Man kan derföre 50

icke hos henne antaga någon bestämd naturlig teknisk drift. Driften kunde man i detta hänseende kalla endast den allmänna lusten att aktivt framgå mot de yttre tingen. Lusten till anlagets användande i den ena eller andra bestämda formen är en af bildningen beroende böjelse, hvilken man kallar naturlig med afseende på anlagets naturlighet och dess tidiga bildning – emedan det vanligast är svårt att bestämma, hvilka inflytanden som gifvit anlaget denna rigtning – t. ex. för jordbruk, egentligen) teknik i den ena eller andra formen o. s. v.,

10 Än mera är detta fallet i allt, som kan föras till det pragmatiska anlaget. Talorganerna – synas vara något för människan egendomligt. Man vet dock, att vissa foglar kunna bringas att härma artikulerade ljud. De bestå dessutom af flera äfven för andra ändamål tjenande organer – lunga, luftstrupe, gomhvalf, tunga, tänder och egentliga) tonverktyget – luftstrupshufvudet med dess brosk och muskler. Ofri-villiga rörelser äro här de, som uttrycka sinnesrörelser – tårar, löje N. B. Men icke ens språkbruket talar här om drifter.

Den allmänna pragmatiska) böjelsen kan man icke orätt kalla sociabilitet. N. B. *Animal sociabile*. Puffendorff. Hos mannen och qvinnan i öfverensstämmelse med det naturliga anlaget. (N. B. Hobbes – äfven Kant Zwietracht). Hvarföre Kant äfven fattar det pragmatiska anlaget såsom anlag att använda andra människors förmåga för sina ändamål. Vi tala icke om något moraliskt anlag eller naturlig moralisk) drift. Men allt i människans organism, som kan föras hit, har sin bestämmelse i meddelandet med andra afser icke de yttre tingen utan andra, menckliga individer. Människans förhållande) till människan. Partikulära böjelser: exempel – Böjelse att tala – talförhet – Dramatisk håg – gestikulation, minspel – Mera eller mindre sociabilitet – Tung-sinnthet – Glädtighet – Allt böjelser icke drifter – Organiskt beroende af sjukdom, lyten – icke i det speciela af någon bestämd organisation,

30

Psykologi 22 & 23.

Det hemlighetsfulla – det) vill) här säga, det, hvarti intet finnes att begripa, lockar människan – och sömnen och drömmen har därför gifvit anledning till mycken vidskepelse – drömydning. Sömngångare: det underbara att de röra sig, såsom skulle de se, ehuru med slutna ögon. Ex)empel). Man måste antaga, att såsom i drömmen sömnen är ofullständig och att det är vanans makt – hvarom snart talas – som leder, kanske också skärpt känsel såsom de blindas,

40

M)ina) H)errar) Jag nämnde att s. k. naturliga böjelser kunna uppräknas i stor mängd. Så bland de som hänföra sig till det tekniska anlaget böjelser för den ena eller andra sysselsättningen – bland dem, som angå det sociala anlaget böjelser, som uttrycka ett mer eller mindre af detta anlag: sällskaplighet – tillbakadragenhet; glädtighet – tungsinthet; eller böjelser att företrädesvis yttra det i den ena eller andra formen, såsom språksamhet – tystlåtenhet; mimisk håg – stelhet o. s. v. Jag skulle önskat uppställa en något rikare förteckning men den blir i hvarje fall mer eller mindre godtycklig. Det gifves öfverhufvud intet förhållande ingen berörning människor emellan, som icke kan hänföras till någon naturlig böjelse, isynnerhet om man tillägger skilnaden mellan »goda» »onda» böjelser. Men just detta är det, som härvid bör undvikas. Ty de menckliga anlagen äro i sig hvarken goda eller onda; icke heller de i dem grundade drifterna,

50

Angående den konstnärliga hågen, och äfven det estetiska anlaget

öfverhufvud, nemligen den af detta beroende lusten för estetiska njutningar, gäller det för allmänna föreställningen, att företrädesvis de äro en naturlig drift. *Poëta nascitur.*

Men icke ens i detta hänseende är det bevisligt icke ens antagligt, att lusten är en af bildningen oberoende naturlig drift. I det estetiska anlagets utöfning, såsom både producerande och njutande, förhåller sig individen till sig sjelf; ty icke heller produktionen är gjord för andra, utan framgår ur behofvet att gifva gestalt åt de egna konseptionerna. Någon särskild organisation hos sinnesorganerna för intryck af formens färgens ljudets behag kan icke uppvisas. Vi hafva blott antagit, att den måste finnas – emedan uppfattningen, sensationen deraf finnes. Det finnes derföre mera skäl antaga, att t. o. m. naturligt anlag hos människan saknas, än att lusten vore blott naturlig *N. B.* Det är redan en konklusion blott, att anlaget finnes och organisationen, emedan sensation nödvändigt hör dertill, till estetisk njutning. Denna tillhör också människan så uteslutande, att lusten måste stå i analogi med öfrigt rent mensklig lust, vara af bildningen förmedlad böjelse, icke blott naturdrift.

Ännu kunna vi med afseende å könsskilnaden anmärka mod såsom naturlig böjelse hos mannen – ömsinnthet <ch> blygsamhet hos kvinnan, båda tagna i vidsträcktare bemärkelse och företrädesvis.

Likaså i afseende å barna och ynglingsåldern vettgirighet lust att erfara pröfva – i mannaåldern verksamhetsdrift lust att bilda och skapa – öfvervägande.

Slutligen med afseende å det partikulära nationela anlaget; nationallynne såsom gifven kärlek till land och folk – äfven den naturlig böjelse.

Alla dessa och dylika menskliga böjelser anse vi nu af uppfostran af bildningen beroende. Organismens beskaffenhet bestämmer sjelfkänslan och denna bestämning, sjelfkänslans deraf beroende art, modifikation, är anlag. Detta anlag bestämmer bildningen och individen förefinner det såsom gifven böjelse. Man förundrar sig vanligen öfver, att den ena eller andra böjelsen sent framträder – men man lefver i den tro, att den i det fördolda funnits från födelsen. Man tror likaså att förvänd uppfostran kan qväfva döda böjelserna, men man tror icke, att uppfostran kan föda dem. Men sådane böjelser, som ingen vet af, hvarken individen sjelf eller andra – äro toma föreställningar och sådane, som kunna dödas, äro icke naturliga, af naturen gifna. Öfverhufvud är det längesedan anmärkt, att det är godtyckligt att räkna böjelsen blott från födseln. Den borde finnas hos fostret, vidare i ägget och i äggens ägg, ända till Eva. Den är slutligen såsom något medfödt immaterielt endast något förestäldt, af andra förestäldt, som icke ens ingår i individens eget medvetande, utan först efterhand kommer dertill.

Enligt vår uppfattning deremot, är böjelsen något historiskt, under individens utveckling produceradt. Dess faktorer äro tvenne reela tillvarande företeelser, icke blott supponerade och förestälda förhållanden. Den ena är den naturliga organisationen – fullkomligt påtaglig – som ger anlaget; den andra är den lika reela historiska processen, den menskliga verksamheten i åtbörd, ord, handlingar – allt framträdande i de menskliga organernas användande – nemligen andra individers uppfostrarens, omgifningen exempel och lära. Båda äro föremål för ren empiri; och vår idealism är alltså den mest realistiska.

Det hör till pedagogiken, men må dock här omnämnas, att ett afsigtligt framkallande af den ena eller andra böjelsen hos barnet sällan

lyckas. Orsaken är, att sådant för barnet framstår såsom ett tvång utifrån, icke såsom ett tvång inifrån, böjelse drift. Böjelsen fostras genom exemplets makt mera än genom lärans; och den bör rättast lemnas åt exemplets fria inverkan. Man säger: i uppfostran skola barnens anlag afses! Man menar dermed, hvad vi här kallat böjelser. Det är utan tvifvel rätt att de afses. Men detta är i själva verket en uppfostrans kontroll på sig sjelf – ett aktgifvande på, hvad den uträttat, för att understödja, hvad deraf anses väl, motarbeta det som anses illa.

10 Böjelserna utgöra det individuella anlaget. Såsom egentligt anlag är det betydelselöst, kan icke urskiljas. Såsom böjelse har det en bestämd form. Men det är som sådant kulturens verk icke den individuella organismens naturliga anlag.

Herrarna torde kanske tycka, att vi för länge uppehållit oss vid undersökningen öfver, hvad anlag och böjelse är. Men denna undersökning har ett stort intresse. Den gäller mänskliga friheten. Det är för den, för viljans frihet, en väsentlig skilnad, om människans böjelser äro naturbestämningar, naturnödvändiga drifter – eller om de äro mänskliga kulturens verk. Det är en väsentlig skilnad deri, om det gifna i människans håg och sträfvaendens är naturbestämning, eller om det är 20 mänskliga förnuftets (kulturens historiens) eget verk.

I driften och böjelsen står individen i förhållande till en yttre värld – likasom i sensationen. Men hon har i driften den yttre världen äfven inom sig i sin egen organism, såsom gifven naturföreteelse. Såsom sensationen är af den yttre verdensordningen bunden – så är hvarje drift och böjelse såsom verksam bunden vid organismen vid den organisation, som bestämmer det allmänna anlaget. Individen lefver derföre i sensationen och driften med i Naturens allmänna ordning. Håri intresserar det mest, hvad som inflyter på sensationens och driftens 30 tillvaro vexlingen af årstider och dag och natt. Vissa djur hafva en vintersömn – andra lägre djur genomgå metamorfoser med en längre vegeterande dvala; de högre djuren öfverhufvud och människan vexlingen af vaka och sömn under dag och natt. Vi kunna icke till denna vexling söka någon orsak utom naturordningen och organismens beroende af den. Men den konstituerar för sig en ny i organismens beskaffenhet grundad naturdrift, hvilken upphäfver den individuella sjelfkänslans verklighet genom att upphäfva sensationen och driften öfverhufvud.

40 Detta sker, så vidt inses kan, derigenom att i sömnen de yttre sinnesorganerna blifva för intryck utifrån otillgängliga, hvarföre sensationerna upphöra och äfven drifterna, emedan organismens vakna samband med den yttre världen är brutet försättes ur verksamhet. Erfarenheten lärer att detta i olika grader af sömn inträffar endast relativt, så att t. ex. hörsel och känsel kunna fortfara, och såvidt detta sker äfven sträfvaend till verksamhet förefinnas. Men öfverhufvud är sömnens betydelse för själslifvet den, att derunder den individuella sjelfkänslan försvinner.

Hela denna process, sensationens och driftens, har för den individuella sjelfkänslan den betydelse, att i den förverkligas hvad denna 50 sjelfkänsla innebär. Det är samma lefvande väsende, som känner sin identitet i de vexlande sensationerna och drifterna. Och i den är denna identitet faktisk, verklig. I dem blifva de anlag verkliga, komma till utöfning, som i den individuella sjelfkänslan såsom dess bestämningar ingå. Men under denna process löser sig äfven den individuella sjelfkänslan från sin tillvaro i hvarje Nu, i den ena eller andra sensationen

och driften, och den med sig identiska individen är den allmänna makten öfver kroppen, för hvilken dennas organer äro verktyg och medel.

Sjelfva detta resultat af processen framgår såsom ett faktum i vaxlingen mellan sömn och vaka, deri att organismen för sig icke har sensationer eller drifter, utan dessa bero deraf att individen tager makt med sin kropp. Denna erfarenhet är likasom inseglet på den individuella sjelfkänslans betydelse att vara denna kroppen beherrskande makt. Och vi kunna säga, att vaknandet är icke blott ett vaknande ur sömnen, utan ett vaknande till en högre sjelfkänsla,

10

Måna Hærrar! Sensationen är den individuella sjelfkänslans process att från organismen särskilja den för densamma yttre världen. Derigenom att denna i sensationen framstår såsom gifven förefunnen, tvingande sig på de yttre sinnen, blir å andra sidan organismen sjelf en gifven naturföreteelse, i hvilken sjelfkänslan har sin tillvaro såsom gifven, förefunnen, och detta inre tvång, denna nödvändighet i sjelfva sjelfkänslan är driften, i den menliga sjelfkänslan böjelsen. N. B. Äfven den naturligt för individen gifven.

I sensationen och driften känner individen å ena sidan tvånget af den gifna yttre världen, å den andra af den likaså gifna organismen. Känslan här af ingår i den individuella sjelfkänslan, som har sin bestämda tillvaro i de växlande sensationerna och drifterna. Att individen lever med i naturens allmänna ordning, detta ger sig för individen tillkänna i hvarje sensation, i hvarje drift.

20

Årstidernas vaxling, klimatiska förhållanden, jordmånens beskaffenhet i det land, individen bebor, allt detta måste inverka på den individuella sjelfkänslan. Der naturen är fattig, sensationerna enformiga, måste äfven den individuella sjelfkänslan vara mindre intensiv, än der en rikare natur ger mera växlande intryck. Med andra ord: sjelfkänslans reaktion i sensationerna måste i senare fallet vara lifligare. Likaså verkar naturordningen i organismen. De organiska funktionernas förlopp beror af årtid, af klimat, af födoämnen, som land och vatten erbjuda, och helsa och sjukdom äro naturligt inverkan här af.

30

Från psykologins ståndpunkt kan ingen annan förklaring öfver dessa naturförhållanden sökas, än den, huru den individuella sjelfkänslan förhåller sig till desamma. Detta förhållande finnes i sensationerna och drifterna – och dess art är i deras betydelse uttalad. Det för oss väsentliga är, att förstå, hvarföre först här om dessa allmänna naturprocesser blir fråga. Förklaringen är, att individen först i sensationerna och driften träder i förhållande till naturen, är känsla af detta förhållande; att sjelfkänslan i sensationen och driften är process att skilja den yttre naturen och den inre individuella å, och känna båda såsom naturordning.

40

Så kunna vi icke heller tillmäta oss förmåga att förklara, hvarföre vaxlingar af sömn och vaka tillhör den animaliska organismen. Vi stanna vid det enkla antagande, att den är nödvändig för denna organism såsom vaxling af verksamhet och hvila. Vi kunna tillägga, att, emedan afgjort är, att under sömnen, den s. k. vegetabiliska processen i organismen fortgår, det är nervverksamheten, som derunder hvilat. Hvilans faktum är, att de yttre sinnesorganerna äro för intryck slutna, och att i sammanhang dermed, den vegetabiliska processen i organismen icke ger några sensationer. N. B. Det sensibla nervsystemets hvila utåt och inåt; hvarförutom driften innebär att organismens förhållande mot den yttre världen, således är af sensation beroende och vid dess

50

frånvaro icke finnes till. Ex(empel).

Men vi tillägga denna naturliga vexling företrädesvis en stor betydelse, emedan i den sjelfva den individuella sjelfkänslan upphör, visar sig remitterande. Det är också i den naturmakten på denna ståndpunkt företrädesvis framträder, emedan den gör sensationen och driften till en vexlande naturbestämning, som enligt naturens ordning i vexling är och icke är.

Sömnen är såsom detta naturtvång i organismen en naturlig drift, hvars tillfredsställande upphäfver all sensation och drift.

10 Under detta lif i sensationen och driften tager individen makt med sin kropp. Det lifvets medvetande om sin enhet i organismen, som den individuella sjelfkänslan omedelbart är, det förverkligar sig i sensationens och driftens process – har deruti en faktisk, historisk tillvaro. Vi hafva icke fattat den omedelbara individuella Sjelfkänslan, den naturliga individualiteten såsom ett från sensation driften i tiden skildt tillvarelsesätt. Vi hafva endast sökt visa, att det är individualitetens omedelbara moment – att individens förhållande till den yttre världen måste framgå ur denna känsla af anlaget, af förmågan dertill. I hvarje sensation i hvarje drift är sjelfkänslan denna samma känsla af lifvets
20 identitet i organismen – d. ä. af organismens enhet såsom ett lefvande väsende. Sensationerna och drifterna är denna samma identiska sjelfkänslas sätt att vara, i hvarje Nu, och den får således i dem en faktisk en historisk tillvaro.

Härunder framstår den yttre värld från hvilken individen särskiljer sig såsom gifven och förefunnen inverkan på organismen, sinnesorganerna; men också organismen såsom likaså gifven i driften och böjelsen tvingande sin tillvaro på sjelfkänslan. I båda är dock sjelfkänslan makten öfver dem – i sensationen såsom den reaktion mot intrycket, hvarförutan sensationen icke är, i driften såsom känslan af
30 densamma och af makten att förmedla dess tillfredsställande. Detta är dock endast vår uppfattning af sjelfkänslans förhållande i sensationen och driften. Faktiskt bevisar det sig sålunda, att individen derunder får makt med sin kropp, känner sig såsom dess densamma beherrskande själ.

Det är på denna ståndpunkt det i andens vara framgår, anden känner sig vara det, hvad vi uppfattat såsom utgörande öfvergången från naturens filosofi till andens: att nemligen det animaliska lifvet för sin utveckling och sitt uppehållande förutsätter medvetandet om sig
40 sjelf. Såsom makt öfver kroppen, är själen detta vilkor för dess tillvaro. Den skulle icke vara lefvande organism, uppehållas vid lif, om icke själen toge makt dermed – riktade ögat, handen o. s. v..

I vexlingen mellan sömn och vaka, har själen denna sin makt faktiskt för sig framsteld. I sömnen äro sensationen och driften försvunna – allt hvad som karakteriserar det animaliska lifvet. Först med själens makt öfver kroppen i det vakna tillståndet finnes det till. Kroppen lefver äfven i sömnen – d. ä. dess funktioner fortfara, men dessa medvetlösa, hvad man kallar organismens vegetabiliska, och äfven detta i följd deraf, att ett vaket tillstånd föregått. Sjelfva denna vexling ger själen den positiva känslan af denna sin makt. Detta här dess betydelse.

50 Men härmed öfvergå vi till det tredje momentet i läran om individualiteten, hvilket vi vilja kalla, c) *Den förvärfvade Individualiteten*,

Förklaringen öfver det sofvande tillståndets tillfälliga fenomen drömmen är invecklad. Det måste antagas, och erfarenheten lär det i flera fall – att sömnen icke är fullständig, då drömmar inträda. Det är då någon sensation förnämligast hörseln's eller känseln's – i synnerhet

känsl af något kroppsligt lidande eller obehag, som väcker drömmar. Men deri ingår sedan såväl sensationernas association som fantasins verksamhet – hvarom längre fram.

Öfverhufvud kunna vi anse, att likväl i sömnen själfkänslan såsom känsla af lifvets lust fortvarar – ehuru den individuella själfkänslan försvunnet – således ännu denna karakter af animaliskt lif och tillvaro. Någon betydelse för vår undersökning kan jag icke afvinna detta förhållande. Det är blott ett sannolikt antagande, att individen i sömnen sjunker tillbaka till den själfkänslans ståndpunkt ur hvilken den individuella själfkänslan framgår. Det är den bibehållna möjligheten för denna att åter framträda. Vi kunde visst säga, att deri ännu lifvets känsla visar sig vara vilkor för det animaliska lifvets tillvaro, om också blott såsom vegeoterande lif,⁷

Psykologi 24 & 25,

Måna Herrar I den process, vi kallat sensation och drift är själfkänslan i sig delad såsom lifvets känsla af sin identitet och tillika såsom känsla af ett Annat, af den yttre världens och organismens eget tvång. Detta är en utveckling af, hvad den naturliga individualiteten innebär; det naturliga anlaget, som är själfkänslans egna bestämning, framstår såsom en hvad den är, en förefunnen tvingande natur. Men känslan af tvånget innebär äfven själfkänslans reaktion mot detsamma i sensationen och i driften dess verksamhet för dennas tillfredsställande. I båda hänseenden är själfkänslan i organismen verksam såsom makten det verkande i densamma; och det är detta som för oss utgör processens resultat. Den yttre världen består för individen såsom gifven; organismen likaså i dess naturliga drifter och böjelser. Men individualiteten består likaså såsom organismen beherrskande makt. Detta är, hvad som innebär i processen, processen fattad för sig. Det är detta vi kalla förvärfvad individualitet att den individuella själfkänslan är lifvets medvetande om sig i organismen såsom dess beherrskande makt.

Sensationernas och Drifternas tvång på djuren

Äfven hos dem förslösas

Deras mängd hos människan

Denna sin makt öfver kroppen gör individen gällande genom att lefva sig in i ett visst lefnadssätt – hafva uppmärksamhet för vissa sensationer, icke attendera till andra, tillfredsställa den ena driften och böjelsen icke den andra och öfverhufvud hvarje drift och böjelse på ett bestämdt sätt och vis. För oss är detta icke erfarenhetssats. Utan emedan själfkänslan i sensationen och driften är i sig delad, är icke blott lifvets känsla af sin enhet, utan tillika känsla af ett Annat, af tvånget, det tvingande i desamma, säga vi, att den sanna individuella själfkänslan är den, att i denna process lifvet är den med sig identiska makten öfver kroppen öfver dess organers brukande, hvilken i all sensation och i drifternas tillfredsställande är densamma. Såsom denna makt känner sig individen i kretsen af sitt individuella lif, i uppmärksamheten på de sensationer och i tillfredsställandet af de drifter, som höra till dess upprätthållande. Det är i deras upprepade öfning individen känner sin makt öfver kroppen – kommer till dess fria bruk.

Denna krets bestämmas hos djuren af hvad man kallar instinkten, den i det naturliga anlaget grundade driften utvecklad till vana. Hos de högre djuren finner man att denna utveckling beror af bildning. Det är modren som lärer ungen att söka föda, vanan vid boet, som lär den att själf bygga bo.

Hos människan äro böjelserna genom bildningen utvecklade och bildningen bestämmer sättet för deras tillfredsställande och dermed kretsen för sensationerna. I hennes individuella lif är derföre allt Vana, en andra natur. Det är vanan, som gör henne mäktig af kroppens fria brukan. Vanan afnöter intrycken, skärpa likasom drifternas styrka – genom vanan blifva en del sensationer och af dem beroende kroppsrörelser så lätta, att de fortgå bredvid andra på hvilka vanan likaså lärt att fästa nogare uppmärksamhet.

10 Det är först ifrån en högre ståndpunkt vetandets och vetandets intresses, man kan betrakta sensationerna såsom hafvande ett af de naturliga drifterna oberoende ändamål. Från individualitetens ståndpunkt, sammanhänga de noga med de senare, tjänande såsom medel för deras tillfredsställande. Likväl kan man anse, att hos människan de af det sociala anlaget och det estetiska beroende böjelsernas tillfredsställande har en teoretisk sida, så att det tillfredsställer henne, att t. ex. endast se och höra andra människor, eller försjunka i åskådandet af naturen. Äfven detta beror dock af vanan. Men hos människan såsom hos djuren tjena sensationerna den naturliga driften och deras krets för individen bestämmas af dessa.

20 Genom den färdighet i kroppens beherrskande, vanan gifver, vinner individen äfven välde öfver de för kroppen yttre naturföremålen. Det senare sker i samma akt som det förra – ty det är icke genom något slags fristående gymnastik, individen naturligen vänjer sig att beherrska kroppen, utan genom dess manierande i förhållande till de yttre föremålen.

Detta välde röjer sig så i sensationerna som i de yttre föremålen tillgripande, begagnande som medel för driftens tillfredsställande.

30 Likasom djuret genom vanan vinner färdighet att rigta sin blick åt det håll, derifrån det hör ett ljud, eller vädrar sin fiende eller en like – likaså förvärfvar människan genom vanan förmåga att sammanbinda de skilda sinnenas sensationer – och likasom det förra vid en blott flygtig blick skiljer, om det har vän eller fiende framför sig – så lärer människan att särskilja de vana föremålen utan noggrannare uppmärksamhet. Detta är i sjelfva verket en vunnen makt, öfver kroppens organer på samma gång som en vunnen makt öfver de yttre tingen. Än mera påtagligt är förhållandet i fråga om kroppens öfning i drifternas och böjelsernas tillfredsställande, för hvilket de yttre föremålen utgöra medel. Färdighet i kroppens handterande är här färdighet i det yttre föremålets handterande. Vi kunna icke betvifla, att äfven hos djuren

40 känslan af denna makt med de yttre föremålen ingår i deras genom vanan förvärfvade sjelfkänsla – så att sjelfkänslan i sjelfva verket äfven för dem får sin andra betydelse af medvetande om egen makt och förmåga.

50 Genom denna i korthet antydda process bildar, skapar sig individen sin individualitet – alltid inom gränserna af de naturliga anlagen, men äfven befriad från sensationernas och drifternas tvång – i den grad denna individualitet blir verklig. Den af civilisationen beroende större rikedom på sensationer, hvilka tränga sig på människan, och det större antalet af bildningen fostrade böjelser, hon har att tillfredsställa, lägger skenbart på henne ett större tvång, än djurens enformigare sensationer och fåtaliga naturliga drifter på dessa. Men i sjelfva verket befriar sensationernas och böjelsernas mängd från tvånget, i det den gör hvarje enskildt intryck och hvarje särskild böjelse svagare. Och härtill kommer det väsentliga, att äfven människans vanor stå under bildningens inflytande och att denna ger henne medel vid handen att beherrska

den yttre världen – bringar henne till en färdighet häruti långt öfver djurens.

Djuret stannar derföre genom sin egen natur under naturens tvång. Vanan sjelf blir en tvingande makt – såsom den naturliga driftens befastade utvecklade väldet instinkten. Den tager äfven makt med människan, men är såsom en kulturens vana underkastad dennas fortfarande inflytande.

Måna Herrar! Af hvad om själens individualitet framstäldt blifvit, finna vi att densamma icke bör fattas blott såsom något af naturen gifvet. Redan hos de djuren kunna vi antaga det att dennas individuella sjelfkänsla är underkastad en utveckling, icke en naturprodukts, utan en utveckling, som beror af inlärdade vanor, således af djurets egen själsverksamhet. I afseende å människan är det afgjort, att hon såsom individ, i sin individuella sjelfkänsla är, hvad bildningen, d. ä. hennes sjelfbildning i förhållande till naturen och den gifna menliga omgifningen gjort henne till. Och då den förvärfvade individualiteten icke utmärker något i tiden afslutadt stadium af mensklig utveckling, utan denna process i sensationen och driftens tillfredsställelse, hvilken vi sökt begripa, så är i sjelfva verket individen i hvarje Nu, icke hvad han gjort utan hvad han fortfarande gör sig till.

N. B. Bildning = sjelfbildning i psykologiskt och individuellt hänseende, äfven om uppfostran ur moralkisk synpunkt är tvång. Den hos andra individer bestående kultur, i förhållande till hvilken individen träder, är produkt af sjelfbildning.

Herrarne känna redan af, hvad vi hittills sökt att för oss utreda, klart nog finna, huru frukttoma de abstrakta undersökningarne öfver själens materialitet eller immaterialitet äro. Man frågar sig: är själsverksamheten en fortsättning af naturprocessen, eller är den en ny process, som bör kallas ande. Man resonnerar häröfver i allmänhet och upptager på måfå några data, som man anser tillhöra själsverksamheten, tilläggande: det är väl möjligt att en så fin materiel process finnes, som kan åstadkomma allt detta – eller det är omöjligt, någon ny kraft måste här tillkomma utöfver naturprocessen. Sådant är fantiserande: ty jag kan sublimeras naturprocessen i oändlighet och säga: Homeri sånger, Rafaels madonnor, Newtons kalkyler, Hegels spekulation äro kanske blott mekanik och kemi; eller jag kan förändliga naturen och säga: magnetismen är en yttring af jordandens verksamhet – attraktionen af verldsandens. I sådant finnes intet förnuft. Det är samma förfarande som det nymodiga Svenska filosoferandet i fråga: finnes frihet och moral eller finnes de icke? Det är helt annat, att tänkande genomgå alla former för naturens och andens vara, d. ä. att i dem söka ett begreppssammanhang och på grund häraf statuera identiteten eller åtskilnaden mellan natur och ande. Vi hafva ännu betraktat blott en inskränkt del af formerna för andens Vara. Men äfven detta ringa ställer frågan om själens materialitet eller immaterialitet för oss i en annan dager än det abstrakta resonnerandets. Är det nemligen riktigt, att människan sjelf skapar sig sin individualitet, hvarigenom hon särskiljer sig från alla andra individer, från allt annat i skapelsen öfverhufvud, så är detta ett görande, som icke återfinnes i naturen, ja som helt och hållet strider emot allt, hvad som förstås med naturprocess, nemligen det individuella uppkomst och förgångelse verkad af allmänna, tvingande naturkrafter. Och ju längre vi fortgå i betraktelser af andens förhållande, desto mera framträder denna åtskilnad.

Visserligen utgår själens individualitet ur lifvet såsom naturligen

gifvet och med lifvet är äfven själfkänslan gifven. Men denna är endast möjligheten till individualitet. Redan lifvets uppkomst såsom naturprocess är dock hos människan såsom hos de högre djuren beroende af en själfvillig akt, propagationen. Men det väsentliga är, att den menckliga individualiteten såsom verklighet är individens eget verk, icke en naturkrafts. Såsom blott naturligt individuum skiljer sig den ena människan från den andra i tid och rum och genom olika lekamlig formation. Men denna organiska olikhet visar sig äfven såsom möjlighet af andlig individualitet, såsom anlag, vara betydelslös, medan den andliga, verkliga individualiteten oberoende af den utvecklar sig, d. ä. af individen själf utvecklas.

Lifvet såsom denna möjlighet för individualiteten är icke blott en utgångspunkt i ett bestämdt tidsmoment, utan fortfar såsom samma möjlighet i organismens fortfarande tillvaro. Den förvärfvade individualiteten, d. ä. individualitetens förvärfvande är individens lif igenom fortfarande process, och organismens lif är dess utgångspunkt såsom processens fortfarande möjlighet.

Genom den är människans individualitet fortfarande beroende af naturprocessen; och då den består i det individuelas vexlande uppkomst och förgångelse, är äfven individualiteten förgånglig, d. ä. denna jordiska individualitet med sina anlag, sina böjelser och sin andra natur, Detta beroende af naturprocessen kunna vi icke förneka. Läran om en annan individualitet än den jordiska tillhör icke psykologin. Den är föremål för det religiösa vetandet, för dess tro och hopp.

Men det, hvori vi sätta själens individuella frihet i förhållande till naturprocessen är det nämnda, att den skapar sig sin individualitet såsom en annan natur. Och såsom vi öfverhufvud betrakta andens förhållande till naturen sålunda, att anden icke är naturprocessens produkt, utan förutsätter den såsom sin negation och är process att åter negera den, upphäfvad denna sin förutsättning (Se Inledning); så betrakta vi äfven själens individualitet ur denna synpunkt: att den nemligen förutsätter lifvet såsom naturprocess i de naturliga anlagen, men negerar denna sin gifna natur och i denna negation bildar sig en förvärfvad.

Den individuella själfkänslan är såsom förut framställt känsla af denna makt öfver organismen. I den är anlaget det blott förutsatta anlaget, som aldrig är endast varit. I den är sensationens och driftens tvång upphäfvat. N. B. i vanan den andra naturen. Den är själfkänsla i betydelsen af känsla af styrka, makt förmåga. Och såsom denna utvecklade själfkänsla är själen verklig själ – känsla af sig såsom kroppens herrskande makt.

N. B. Förrän härom, tillägger en anmärkning att, hvad man vanligen förstår med anlag till det ena eller andra – tekniskt estetiskt – äfven anlag för iakttagelse sensation – för verksamhet – sociabilitet – innebär böjelse och talang. Talangen är denna färdighet – vana andra natur, makt öfver kroppen i öfverensstämmelse med böjelsen.

Själen – denna Själfkänsla såsom känsla af makt öfver kroppen, frihet från naturens tvång i sensationen och driften är känsla af lust. Såsom fortgående process att taga makt med kroppen, att i vanan göra sig fri från naturtvånget, är den känsla af detta tvång som skall besegras, känsla af olust. Denna lust och olust konstituerar affekterna – Sinnesrörelserna.

Jag har mycket tvekat och betänkt, huruvida sinnesrörelsernas

upptagande i detta sammanhang vore af sammanhanget (det allmänna sammanhanget i vår betraktelse) rättfärdigadt. Men jag kan icke finna annat, än att de äro uttryck af denna ifrågavarande sjelfkänslas tillvaro eller icke tillvaro, känslan af makt eller saknad af densamma. I en ytterlig sinnesrörelse säger man också: menniskan är utom sig, har icke makt med sig. Detta har väl en högre betydelse, emedan dermed då förstås, att förnuftets makt i hennes tänkande och handling saknas. Men deri innebäres äfven saknad makt öfver sensationen och driften. Och öfverhufvud framstå sinnesrörelserna i denna motsats, den ena såsom känsla af lust – den andra såsom känsla af olust. Bådadera med afseende på vanan eller det ovanliga – och med betydelsen af känsla af makt eller vanmakt i förhållande till naturtvånget. Menniskan måste hafva gjort något till sitt – tillhörande sitt individuela lif, förrän hon känner, mod att försvara det fruktan att förlora det – glädje öfver bibehållandet och tillväxt deri, sorg öfver förlusten deraf. Vanan vid samlifvet med likar måste finnas förrän känsla af vrede eller ömhet kan inträda – o. s. v.,

10

Med känslan såsom Gefühl – förhåller det sig väl så, att fantasin i den spelar en viktig rol – hvarföre den äfven har en högre betydelse, än blott den af affekt, sinnesrörelse. Denna tillkommer äfven såsom erfarenheten lärar, de högre djuren, hvarföre dess betraktande äfven måste tillhöra en ståndpunkt, hvilken vi kunna säga tillhöra för *all* individuel sjelfkänsla. Hvad egentligen kunde sättas i fråga, är, huruvida betraktelsen icke skulle tillhört 3:e momtentet i läran om individualiteten. Men sinnesrörelsen förutsätter, såsom vi fattat den, vanan, den förvärfvade individualiteten som gifven.

20

Slutligen i sinnesrörelsen är det kroppen tillhörande, löjet, tårarne, rodnaden, det blixande ögat o. s. v. nedsatt blott till ett uttryck för själsrörelsen,

30

Psykologi 26 & 27,

Måna Herrar! Då vi säga, att Själen är sjelfkänslan såsom känsla af den öfver kroppen herrskande makt – och tillägga denna känsla är *sjelfkänsla* såsom känsla af lust, behag, så uppfatta vi endast, hvad i sjelfva denna definition innebäres.

Detta innebär en återgång till den omedelbara sjelfkänslan såsom känsla af lifvets lust. Skilnaden är, att sjelfkänslan i denna uppfattning såsom själ fyllt sig med ett bestämdt innehåll, den förvärfvade individualitetens.

40

Själen såsom känsla af makt är denna sjelfkänsla, i hvilken individen känner sig oåtkomlig för allt fremmande, slutet på sig, ett annat är allt hvad som är, varit och komma skall. Det finnes intet, som kan träda i stället för denna själ, i denna kropp; den senare kroppen har ingen annan makt öfver sig, än den, denna själ. Dess makt och tillvaro som sådan är ett faktum i skapelsen, som icke kan återtagas eller af ett annat ersättas. Själen såsom känsla af denna sin absoluta individualitet, är det dock icke in abstracto utan i detta bestämda innehåll af sensationer och drifter, som utgöra det individuela lifvet, inom den krets, som blifvit detta lifs vara.

50

Vi kunna väl säga, att allt individuellt äfven i den döda naturen är något för sig, i hvars ställe intet annat kan träda; ty äfven de grand, i hvilka ingen olikhet för ögat urskiljes, kunna antagas vara individuellt olika och äro ytterst skilda i tid och rum. Men denna individualitet är de allmänna naturkrafternas – naturprocessens verk och derföre

omedveten. I den är möjlighet till en annan, vid andra naturförhållanden. Själens individualitet deremot är dess eget verk, förvärfvad individualitet och derföre medveten, icke medvetande om det naturligen gifna, utan om sin individualitet såsom sitt eget verk; hvarföre vi säga, att Själen är sjelkänsla såsom denna individualitets makt. Skulle vi föreställa, oss hos de naturliga individuella tingen ett medvetande om denna individualitet, skulle detsamma stå utom denna, såsom något fullfärdigt för detta medvetande förefunnet och gifvet. D. v. s. det vore ett annat utom dem varande medvetande om deras individualitet – likadant som vårt vetande derom. Det vore icke sjelkänsla.

Likaså omvänt med själen. Vore den blott medvetande om sig, icke medvetande om sig i detta individens konkreta lif – vore den en tom abstraktion. Vore den vidare icke medvetande om detta konkreta lif såsom sitt, sitt verk, vore den ett medvetande, sådant vi kunde föreställa oss hos de naturliga tingen.

Själen är derföre denna känsla af sig såsom makten, det verkande i individens lif, inom den krets för detta lif den skapat sig, den förvärfvade individualitetens. Den lefver och verkar i denna följd af sensationer och drifter, som är en vanans association. Denna vanans krets förändrar individen efterhand, utvidgar, inskränker den på olika håll. Hos djuren är denna krets inskränkt. Hos människan är den genom sensationernas och böjelsernas mängd och vexling sjelf mera vexlande. Den är aldrig fullfärdig och afslutad men förblir dock öfverhufvud lifvet igenom densamma och dess förändring sker i öfverensstämmelse med den gifna kretsens innehåll, med dettas gifna association.

I denna jemna vexling är själen hos sig på sitt eget område och känner sig såsom herrskande inom densamma. Det är derföre vi säga, att denna sjelkänsla är lust, ro, behag.

Men individens lif är underkastadt naturens tvång – är en ständig strid dermed, och tvånget af andra individers görande. Vi kunna statuera detta utan vidare, ty ingen af oss tviflar derpå. Men individens afvärande förhållande till naturlifvet och andra individers lif innebäres i själens slutenhet på sig inom sin lifskrets; hvilken tillbakadragenhet innebär ett negativt förhållande till allt annat individuellt lif.

Det är känslan af denna vexling mellan lust och behag i det individuella lifvets krets och och olust obehag vid fremmande intrång på densamma, vi kalla affekt eller sinneströrelse.

«Kerrarne» kunna lätt sjelfva äfven ur djurens lif erinra sig exempel, huru de förhålla sig lugnt, då de lemnas ostörda i kretsen af sitt lif, men försättas i affekt, då dem sker intrång deri. Människan har ett vida rikare lif, derföre äfven rikare på affekter. Men äfven hvarje affekt hos henne glädje – sorg, vrede – rörelse af deltagande, s. k. fysiskt mod fruktan och förskräckelse väckes af det fremmande, ovanliga, som inträder i kretsen af hennes vanor eller af frånvaron häraf, så att denna lust och ro är hennes affekt.

Djuren föras af instinkten – den till vana vordna, sinnliga driften, det ena till intrång på det andras lif. Det är derföre bland dem ständigt krig. Endast hos vissa djur finner man samlif inom den egna arten för gemensamma ändamål – försvar, uppehälle o. s. v.. Människan, föres af de böjelser, kulturen på grund af hennes rikare anlag hos henne utvecklat, såsom sagdt, att utvidga och förändra kretsen af sitt individuella lif. Detta lider derföre mera intrång än djurens af naturförhållandena, hvilka hon i följd af sina högre tekniska anlag söker att beherrska. Hennes sociabilitet förer henne också till en tätare beröring

med sina likar. Hennes estetiska anlag lägger grund till sinnesrörelser, som för djuren måste vara okända.

Skulle vi försöka att systematisera sinnesrörelserna härefter, kunde vi uppställa:

Tekniskt. – Ifver – leda

Socialt – Ömhet deltagande – harm vrede

Estetiskt – Häpenhet beundran afsky.

Glädje

Nedslagenhet

Mod – fruktan

Hvarje i mångfaldiga modifikationer.

I affekten förhåller sig själen blott till sig sjelf, till kretsen för sin sjelfkänsla. Den är af sensationerna och böjelserna beroende; men dessa väcka affekter icke för sig, utan med afseende på sjelfkänslan, huruvida den nemligen i dem finner sig tillfredsstäld eller otillfredsstäld,

Det är derföre icke heller i någon verksamhet för böjelsens tillfredsställande affekten i det yttre framträder utan i egna uttryck för densamma, förnämligast i min och åtbörd. Det är känt, att sinnesrörelserna inverka på den organiska processen, förnämligast på blodomloppet, hvarföre man satt deras hem i hjertat. Äfven på lefvern, gallsekretionen – näringsprocessen öfverhufvud – äfven nervverksamheten spänning – förslappning. Häftig sinnesrörelse galenskap – slag – sjukdom – hvita hår o. s. v.

Detta allt bevisar sjäslifvets makt öfver organismen.

Hvad vi härvid böra fasthålla: att affekten är icke blott detta utbrott af sinnesrörelse, som vanligen så kallas – utan att individens sjäslif fortfarande är vexlande affekt. Som sådant sjäslifstillstånd bestämmer affekten sensationerna och böjelserna efter behag eller obehag. Utbrottet ger denna bestämning styrka.

Den inträder derföre i sjäslifvet i stället för vanans association – en själens sjelfbestämning – som ger Sjelfmedvetande,

Mina Herrar! Vi sökte senast komma till en uppfattning af affektens betydelse för sjäslifvet. Hufvudsaken i denna vår uppfattning är 1:o den, att själen i hvarje Nu är afficierad, är i affekt, icke blott under de ögonblick, då en högre grad af affekt ger sig ett utbrott för stunden – som 2:o att affekten är rent sjäslif, hvori sjelfkänslan förhåller sig endast till sig sjelf.

I förra hänseendet: Sjelfkänslan såsom känsla af makt, förmåga, af lust, har i denna bestämning sin fortfarande affekt. I vexlingen af sensationer och drifter enligt vanans association känner individen sig hos sig, ostörd i sin förvärfvade individualitet. Denna affekt är i sina modifikationer, allt efter arten af den sensation eller böjelse, i hvilken sjelfkänslan för hvarje nu har tillvaro, affekt af tillfredsställelse – glädje – i sensationen, af mod och förtröstan i driften, dessa såsom ifver i verksamheten för driftens tillfredsställande i förhållande till den yttre naturen eller af deltagande och ömhet i förhållande till andra individer.

Men emedan individualitetens krets är rörlig föränderlig och för densammans gränser icke finnes någon annan regel eller lag, är det gifna anlaget – en möjlighet till oändlig individualisation och utveckling, måste individualiteten så väl gripa öfver sin för hvarje Nu gifna krets, som lida intrång af andra individualiteter. Deraf vid rubbning i vanans krets de motsatta affekterna i ovanliga sensationer och böjelser afbrytande vanans association: i sensationen obehag, olust, sorg, i driften

10

20

30

40

50

farhåga fruktan, mot de yttre naturföremålen leda mot andra individer bitterhet vrede.

Affekterna äro vidare vexlande bestämningar endast hos sjelfkänslan – inom densamma, oberoende af den organiska processen. De äro känslan af makt i det individuela, inom individualitetens krets eller känsla af bristande makt deri. Affekten är icke reaktion mot ett intryck på någon kroppens organ såsom sensationen, eller sensation af tvånget i organismen såsom driften. Den föranledes väl af sensationen och driften, emedan endast i dem individuel sjelfkänsla finnes; men den är
10 själens rena känsla af sig jemte dess sensationer af den yttre världen och af drifterna – likasom ett sjelfkänslans omdöme öfver dessas verkan på densamma – själens känsla af sitt eget tillstånd, själstillståndet, under sensationernas och drifternas vexling. Själens är i dem endast hos sig, hänförd på sig sjelf. T. ex. vid fruktan – hvilken sensation som helst, hvilken böjelse som helst verksam, känsla af hotande intrång på den individuella lifskretsen – af hotande intrång på sjelfva sjelfkänslan.

Yttringen af affekten har intet ändamål mot den yttre världen eller något förhållande till den. I fruktan t. ex. blekheten, darrningen, blodets stockning i hjertat. En afvärjande rörelse eller farans undflyende verkan af den djuriska driften – att afvärja hvad som skadar organismen. Affektens yttring återverkar endast på affekten, hvars öfvermått i yttringen upphäfves.
20

I affekten har därför själen den bestämda känslan af sig såsom ifrån kroppen skild såsom ett för sig varande själslif. Sjelfkänslan har i sig denna bestämning, är känsla af denna fortgång, detta lif i vexlande affekter. Sjelfkänslan är sålunda icke mera denna livvets känsla af sig i organismen utan själens känsla af sig såsom från organismen skild – såsom ett af den och af den för densamma yttre världen oberoende lif. Den är sjelfmedvetande.
30

Den förvärfvade individualiteten är såsom vi fattat den fortgående process. Denna krets af sensationer och böjelser, som tillhör densamma, utvidgas fortfarande genom nya bestämningar, hvilka i association med de redan gifna ingå i vanan, medan andra under bristande utöfning bortfalla ur densamma. Det är därför icke allt nytt och ovanligt, som förändrar affekten, utan endast det som sjelfkänslan icke ännu förut eller fortfarande från densamma afvärjer. Här framgår därför i sjelfkänslan en fordran på vetande om sensationernas och böjelsernas bestämda innehåll. Sjelfkänslans antagande eller afvärjande förhållande till desamma förutsätter ett sådant vetande. Att individen attenderas till den ena sensationen icke den andra tillfredsställer den ena böjelsen icke den andra, detta har sin grund icke i affekten – utan affekten känslan af lust eller olust vid sensationen och böjelsen har sin grund i dessas egen bestämda art, deras bestämda innehåll, och dettas förhållande till andra sensationers och böjelsers innehåll. Sjelfmedvetandet förutsätter alltså detta vetande – ett medvetande af det bestämda innehållet i sensationerna och böjelserna, hvilket äfven är ett medvetande om sjelfkänslans bestämda innehåll, hvarföre det kallas Sjelfmedvetande.
40

Herrarne finna vid en återblick på det föregående, att vi hittills icke
50 alls talat om sensationernas och böjelsernas innehåll. Vi hafva klassificerat sensationerna efter de yttre sinnena, böjelserna efter anlagen. Det har dervid varit nödvändigt att antaga såsom känt hvad ljus och ton, hvad teknik och samhällslif är – o. s. v. Men vi hafva icke alls talat om, huru individen kommer till medvetande härom, om denna process, vetandets. Icke heller om förloppet af böjelsernas tillfredsställande,

huru individen uppfattar hvad hvarje böjelse är för att enligt denna uppfattning / bestämma öfver / söka dess tillfredsställande. Detta har icke skett; emedan, fordran på detta urskiljande af sensat(ionerna) och böjels(erna) innehåll icke framgått i sjelfkänslan, sådan vi hittills fattat den.

Denna fordran framgår i affekten och det är deri jag anser affektens betydelse böra sökas. Den ställes eljest, i psykologin betydelselöst bredvid andra former af sjäslifvet, utan att om den säges, hvarföre den finnes, således icke heller hvad den är. Den är visserligen en känsla af lust eller olust, i hvilken individen har sin lycka eller olycka. Men den blir sålunda fattad utan betydelse för själens och andens lif öfverhufvud – det blir oförklaradt, hvarföre denna lycka och olycka finnes till.

Vid vår uppfattning utgår visserligen människans sträfvande till vetande om sig och tingen ur en egoistisk grund, för hennes sträfvande till lust och afvärjande af olusten. Men det är endast ur sig individen kan taga detta sträfvande, och den psykologiska betraktelsen har i sjelfva verket ingen annan botten för sin fortgång, än den individuella själen och anden, dess sträfvande – för ingen annans skuld än dess egen utvecklings – till sann sjelfkänsla – till sjelfmedvetande – till förnuft,

Psykologi 28 & 29,

M(ina) H(errar) Den del af psykologin, vi genomgått, är i sig sjelf och har isynnerhet för mig varit den svåraste. Det är svårt för människan att från sin utvecklade ståndpunkt i vetande och handling försätta sig tillbaka i uppfattningen af själens förhållande till organismen och den vetande och viljande andens likasom första rörelser.

Det är lätt insedt att såsom människans utvecklade andliga verksamhet måste vara vida innehållsrikare, än blotta sjäslifvet, äfven de högre former af andens verksamhet vi vidare hafva att betrakta, i sig äro betydelsefullare än de, med hvilka vi hittills sysselsatt oss. Men de äro till sitt väsende mera omfattande, och kunna derföre i en allmännare bestämning uppfattas. Ehuru begreppet animalisk organism är rikare än det om det vegetativa lifvet, detta rikare än begreppen kemism och mekanism – emedan det animaliska lifvet i sig innefattar det vegetativa, detta åter kemiska och mekaniska processer, kan likväl djurfysiologin vara kort, emedan den förutsätter vextfysiologin, kemin och fysiken såsom kända. Den kan i allmänna allmänt förstådda termer uppfatta den animaliska organiska processen. Mekaniken deremot har endast matematiken att stödja sig på och måste förklara och rättfärdiga sina termer från de första notioner om tingen – definiera materie, kropp, rörelse, fall o. s. v. Den filosofiska uppfattningen är häri än noggrannare. Ty mekaniken appellerar till sinnena och den sinnliga erfarenheten, likgiltig för, hvad med denna bör förstås. Filosofin kan i uppfattningen af samma materie rörelse o. s. v. icke göra någon sådan appell, utan måste förklara dessa notioner för sig, i deras egen konkreta betydelse.

Samma är förhållandet i psykologin. Vi äro vid dess utgångspunkt så fattiga på predikater, i hvilka sjäslifvets art kunde utsägas. Allt som till anden hörer är oss ännu okänt; inga notioner, i hvilka detta lif uppfattas, ännu förklarade och denna förklaring rättfärdigad. Vi utgå nära nog från det identiska sjelfkänsla är sjelfkänsla. Och först under betraktelsens fortgång komma vi att begripa hvad sjelfkänsla är. Helt annan är deremot vår ställning i det följande ty vi hafva redan kommit till ett antal af bestämningar, som vi kunna till förklaring använda med insigt i deras betydelse. Sjelfk(änsla), Individ(uel) Sjelfk(änsla), Sensa-

tion, Drift, Bøjelse, Affekt.

Detta är i sjelfva verket förhållandet äfven i vårt dagliga lif. Vi hafva jemförelsevis lätt, att uppfatta, hvad vetande och viljande är, emedan vi förutsätta, hvad själ är, hvad yttre sinne, sensation, bøjelse, känsla o. s. v. är, för dem antaga ett obestämdt menande om hvad de vore. Men vilja vi verkligen utreda dessas betydelse finna vi oss lika fattiga på föreställningar om desamma på ord att uttrycka dem.

Uppfattningen af det följande blir oss nu af anförda orsaker lättare. Den blir det äfven derföre, att jag häri kan konformera mig hufvudsakligen med Hegel's framställning – hvarföre H(errarne) finna en ledning häri såväl i H(ege)s lära om Subjektiva Anden, Psychologie i hans Encyklopædi, som i Rosenkrantz framställning deraf – i Erdmanns – Cleves och min.

Ett stort afsteg från Hegel's framställning göra vi genom att icke räkna fenomenologin såsom en disciplin i filosofins system. Men vi måste hinna längre fram, för att fatta denna vetenskaps betydelse hos Hegel och vårt förhållande till densamma. Vi fortsätta alltså nu med hvad Hegel benämner psykologi.

Då vi i vår uppfattning af själen såsom individualitetens makt, sjelfkänslan i betydelse af känsla af makt, förmåga, lust – sökt lära oss inse: att själen äfven som sådan har sin tillvaro i vexlande bestämningar, dem vi kalla affekter, så måste den vidare utvecklingen bero af vår uppfattning af hvad denna process innebär, hvori den består.

Vi hafva fattat detta sålunda. Sjelfkänslan själen är i denna process hänförd endast på sig. Den förhåller sig i den icke till organismen eller till den för denna yttre världen, utan blott till sitt vexlande tillstånd, själstillståndet. Sjelfkänslan såsom individualitetens makt har derföre i sin affektion i de vexlande affekterna en bestämd tillvaro. Och det bestående i denna vexling är att sjelfkänslan förhåller sig endast till sig till sina egna bestämningar. Det är som sådan vi kalla sjelfkänslan Sjelfmedvetande.

Men denna process innebär också ett val mellan sensationer och val mellan bøjelsers tillfredsställande. Själen är känsla af makten i denna individualitet, som vi kallat den förvärfvade. Sjelfva denna individualitet är dock föränderlig, underkastad fortgående process. Vanans krets inskränkes på ena sidan utvidgas på den andra. I affekter är själen känsla af, hvad till individualiteten hör, och af hvad som gör intrång på densamma. Den upptager eller afvärjer i öfverensstämmelse med affekten, d. ä. individen attenderar till vissa sensationer, attenderar icke till andra undflyr dem, har olust obehag för desamma, tillfredsställer den ena bøjelsen i företräde framför den andra, på ett sätt framför ett annat – allt enligt den affekt, hvaraf sjelfkänslan bestämmes.

Detta är icke något medvetet fritt val; men det är bestämd känsla af makt inom individualitetens krets, att i den upptaga eller från den afvärja nya bestämningar. Det är känslan af frihet, såsom fordran på frihet – på frihet individuellt på ostödd individualitet.

Hos djuret är denna känsla af individens frihet stark, så att den icke har någon annan gräns än djurets fysiska styrka. Hos vilden närmar sig den dertill. Hos den civiliserade människan är dess styrka – groddens styrka i fröet till en högre frihet,

I öfverensstämmelse med denna uppfattning säga vi: Sjelfmedvetandet är icke blott detta negativa förhållande, att sjelfkänslan hänför sig endast till sig, utan innebär tillika fordran på positiv frihet att bevara individualiteten för intrång och i öfverensstämmelse med hvad den-

samma i hvarje Nu är, fritt utbildade densamma. Detta om Sjelfmedvetandet såsom det i sagde affekternas process bestående.

Men affekten, behaget eller obehaget vid den ena eller andra sensationen, vid den ena eller andra böjelsens tillfredsställande – är icke primitivt. Affekten är icke gifvet själstillstånd, dess växling icke något omedelbart gifvet. Den är Sjelfkänslans förhållande till sig under sensationerna och under böjelsernas tillfredsställande. Den beror af dessas öfverensstämmelse eller icke öfverensstämmelse med den i hvarje nu gifna individualiteten. Öfverensstämmelsen åter af sensationernas och böjelsernas bestämda innehåll. Exempel,

10

Derföre säga vi, att sjelfmedvetandet förutsätter vetande om, hvad hvarje sensation och böjelse innebär. Och vi öfvergå derföre, då vi upptaga sjelfmedvetandets väsende till undersökning till betraktandet af de processer, genom hvilka det i sensationerna och böjelserna gifna innehållet kommer till medvetande.

Man kan invända: detta den process hvarigenom individen blir medveten af sensationernas och böjelsernas innehåll hade bort betraktas förut, emedan affektens växling deraf är beroende. Den bestämda växlingen är det och affekternas klassificerande är en anticipation. Men affekten öfverhufvud Sjelfkänslan såsom makt, förmåga, lust är det icke. Vi kunna säga: det är likgiltigt, hvilka de sensationer och böjelser äro, som konstituera den förvärfvade individualiteten, vanans krets. Sjelfkänslan såsom känsla af makt är i den densamma – dess negativa uteslutande förhållande mot andra individualiteter, dess upptagande och afvärfjande förhållande detsamma – således äfven affektens växling som sådan utan afseende på sensationernas och böjelsernas innehåll gifven. Och först i den framgår fordran på ett vetande om detta innehåll.

20

Ordningen följande: Undersökning af vetandets former – utvecklingen af sensationernas innehåll – Åskådning – föreställning – tanke. Sedan af formerna för driftens och böjelsens tillfredsställande, formerna för viljandet. Detta derföre: att äfven driften är sensation af naturtvånget i organismen och att det här närmast är fråga om äfven denna sensations innehåll – hvad sjelfmedvetandet i böjelsen vet,

30

Mina Herrar Sjelfmedvetandet är omedelbart Själens såsom medvetandet förutsättande. Själens såsom denna sjelfkänsla känsla af en egen, från kroppen skild tillvaro i affekten förutsätter för affektens växling ett bestämdt innehåll i sensationerna och drifterna och är process att särskilja detta innehåll. Detta särskiljande af den ena sensationen och driften från den andra kalla vi medvetande och emedan det är en själens process, en sjelfkänslans akt, sjelfmedvetande.

40

Denna process är sjelfmedvetande för oss, för vår betraktelse, sjelfmedvetandets begrepp. Vi kunna icke ur vår uppfattning af, hvad anden såsom själ är, härleda det, att själen i sitt medvetande om sensationen och driften, i sitt särskiljande af dessas bestämda innehåll, skulle veta sig sjelf, veta medvetandet såsom sitt – men vi kunna säga, i denna uppfattning innebäres fordran derpå, att det så skall förhålla sig – ty sjelfkänslan i affekten förutsätter medvetandet såsom individens, innebär fordran derpå, och vi säga: sjelfmedvetandet såsom individens är denna fordran.

50

N. B. Medvetandet är förutsättning, är gifvet, förefunnet – d. v. s. skilnaden i sensationer och drifter, i deras innehåll, är gifven. Hvad sensationen och driften innebär, det, hvori de särskilja sig från andra sensationer och drifter, deri är Sjelfmedvetandet bundet. Hvad indivi-

den i sensationen och driften vet, det är hans vetande, en bestämning i hans själfkänsla, men denna bestämning är gifven, kan icke vara någon annan än den är. Såsom i sensationen och driften intrycket på sinnesorganerna är gifvet, så är äfven det bestämda innehållet, hvorigenom den ena skiljer sig från den andra gifven. Anden är processen att särskilja det gifna. Detta – det gifna omedelbara medvetandet kalla vi *Åskådning*.

10 Åskådningen är genom sin omedelbarhet medvetande om det omedelbara. Vi se en färg en form höra ett ljud, känna på det hårda eller mjuka, det varma eller kalla. I detta medvetande finnes ingen förmedling – ingen reflexion deröfver, att dessa kvaliteter skulle tillhöra ett ting såsom deras substrat, icke heller någon abstraktion, uppfattning af dem såsom allmänna kvaliteter, denna färg (blå röd) denna form (rund, kantig) i allmänhet, detta ljud, denna hårdhet värme i allmänhet. För åskådningen är *detta detta*, denna bestämda individuela färgnyans, denna ena oändligen bestämda form o. s. v.

Denna beskrifning, på det vi måtte veta, hvad med åskådning bör förstås.

20 Vi säga: sådant är det omedelbara medvetandet. Hvarföre? Emedan det är omedelbart. Emedan det är medvetande om det gifna.

N. B. Denna fordran på själfmedvetandet i medvetandet är fordran på frihet. Affekten är af sensationernas och drifternas inbördes förhållande, af deras förhållande till hvarandra bestämd. Affekten vexlar allt eftersom den nya sensationen eller böjelsen harmonierar eller icke med denna krets af sensationer och böjelser, i hvilken själen rör sig såsom i den förvärfvade individualiteten. Men detta deras inbördes förhållande är ett själens urskiljande af desamma. Skilnaden är förutsatt och, men förutsatt såsom särskiljandet, såsom en själen tillhörande process. 30 Det är denna fordran, att medvetandet skall vara en själsverksamhetens akt, som för oss är själfmedvetandets begrepp.

Den följande utvecklingen skall derföre vara en medvetandets utveckling till ett vetande, som motsvarar detta begrepp, ett vetande, hvilket den vetande vet vara sitt eget görande hvori han har sitt själfmedvetande – ett vetande med denna betydelse.

Denna sida af själfmedvetandets frihet benämnde vi den negativa, teoretiska. Den positiva, praktiska, framgår för oss ur uppfattningen deraf, att själen i affekten bestämmer öfver, hvad som tillhör eller icke tillhör individualiteten – rättare i affekten är fordran på en sådan frihet att bestämma. 40

Mot denna dubbla fordran – såsom ett hinder för dess uppfyllande står gifvenheten i sensationernas och drifternas innehåll; att nemligen medvetandet om detta är *förutsatt* såsom gifvet vilkor.

Sålänge denna förutsättning, denna omedelbarhet gifvenhet i medvetandet kvarstår, är fordran på den teoretiska friheten icke uppfylld. *N. B.* Och så länge själfmedvetandet teoretiskt är af medvetandet bundet, kan icke heller praktisk frihet fri själfbestämning finnas.

Vi hafva derföre först att betrakta

50 *Det teoretiska själfmedvetandet, eller Intelligensen.*

Denna tvådelning, att särskildt betrakta andens teoretiska, särskildt dess praktiska förhållande, att fatta själfmedvetandets act likasom på två parallela linier, är i systematiskt hänseende obestriddigen en afvikelse, Den har redan förekommit i vår betraktelse af sensationen och

driften. Dervid hafva vi likväl sammanfattat bådas betydelse för den individuela sjelfkänslan såsom densamma. Det vore också icke i sig orätt, att här sammanfatta den teoretiska och den praktiska sidan i sjelfmedvetandets utveckling moment för moment. Men derigenom skulle insigten i bådas förhållande icke klart framgå – såsom vi längre fram skola lära oss finna. Likväl måste jag anse detta för en brist, som borde afhjelpas, och att en strängt systematiskt form borde leda äfven till skarpare insigt.

Då vi afslutat betraktelsen öfver andens förhållande såsom själ – hvilken betraktelses kärna är individualiteten – tala vi här icke mera om Individen. Den individuella sjelfkänslan utgör den botten ur hvilken sjelfmedvetandet framgår. Anden är i hvarje nu denna process, som vi betraktat. Men anden är såsom sjelfmedvetande något dertill. Vi benämna derföre den mensklige anden såsom sjelfmedvetet) Subjekt. D. ä. den sjelfmedvetna människan är subjekt. Den närmare betydelsen under sjelfva utvecklingen,

Sjelfmedvet(andet) nu såsom nämnda fordran är af medvetandet bundet, medvetandet är dess gifna form.

N. B. Återgång.

Åskådningen är icke medvetande, om t. ex. den blåa färgen såsom allmän. Detta medvetande står redan öfver åskådningen. Den är medvetande om denna individuella färgnyans i detta nu.

Det är detta i oändlighet individualiserade, bestämda vetande, som i sensationen är subjektet gifvet. Vi sakna derför ord. Det kan icke uttalas. Vi kunna uttala åskådningens innehåll endast såsom något allmänt. Vi kunna blott veta att åskådningen varit, förrän den uttalades. Den är ett förutsatt vetande – ett gifvet, som varit icke är. Den har i sig betydelsen af det förutsatta vetandet.

Åskådningens förhållande till sensationen är den: att den senare är det yttre föremålets särskiljande från organismen – dess intryck på organismen och den individuela sjelfkänslans (sjelfkänslan i organismen) reaktion deremot. Åskådningen är ett urskiljande af sensation från sensation icke i förhållande) till organismen, utan enligt deras betydelse bestämda innehåll.

Huru tillgår detta? Huru blir bilden i ögat luftdallringen i örat en Åskådning. Ett medvetande? Om betydelsen af denna fråga härnäst,

Psykologi 30, 31 & 32,

M(ina) H(errar) Man kan anse, att en stor del nyare tidens, från Cartesius, filosofiska systemer röra sig kring frågan om sambandet mellan, hvad vi kallat sensation och åskådning. Icke så, som skulle förhållandet blifvit fattadt i denna rent psykologiska form. Men frågan är egentligen densamma som då Cartesius frågar, huru utsträckning och tanke sammanhänga och förklarar sammanhanget genom en *concursum divinum*; då Spinoza på samma fråga ger svaret, att de båda äro tvenne attributer för en och samma substans; då Locke tilldelar den materiella världen all tillvarandets rikedom och gör anden till en tom *tabula rasa*, i hvilken den blott afspeglar sig; då Leibnitz i allt existerande ser monader, hvilka af hvarandras existens i sig afspegla ett mer eller mindre, och bland dessa andarne såsom monader, medvetna af denna afspeglning, men likväl i densamma fria, emedan emellan den medvetna och medvetlösa skapelsen råder en förutbestämd harmoni – slutligen då Kant i medvetandet inlägger bestämda former, aprioriska åskådningar och kategorier, i hvilka vetandet nödvändigtvis rör sig,

och hvilka blott på det för sinnena tillvarande ega en tillämpning, utan att dock vetandet i dessa former vore ett vetande om tillvarande, sådant det i och för sig är, utan endast sådant det för människan visar sig.

Vi säga, att alla dessa undersökningar röra sig kring sammanhanget mellan sensation och åskådning, nemligen om vi i sensationen tala endast om intrycket på sinnesorganerna; ty så långt sträcker sig naturprocessen. Fysiologin lärer oss, huru bilden afpreglas i ögat, luftdallringen fortplantar sig i hörselorganerna, beröringen irriterar känslers nerver (de sensibla). Här upphör naturprocessen; och steget härifrån till medvetande är det oförklarliga.

Vi hafva fattat förhållandet något annorlunda, så att för oss redan sensationen icke är ett passivt intryck. I sjelfva verket förutsättes också vid alla dessa förklaringar icke blott lifvet, utan en lifvets känsla af sig sjelf. Intrycket på sinnesorganerna är icke de från ena stenen på den andra återkastade ljustrålarne, icke heller den enas beröring med den andra. Det är intryck på en lefvande organism. Detta är ännu natur mot natur. Men det är en animalisk organism, och dess lif förutsätter lifvets känsla af sig. Hvad som på en sådan organism gör intryck, det gör intryck på denna känsla, på sjelfkänslan i organismen. Sjelfkänslan känner i intrycket ett annat än organismen, reagerar, är den process, som särskiljer det intrycket gifvande och mottagande, det yttre föremålet och organismen.

Att denna känsla af den yttre världens tillvaro tillhör sjelfkänslan – detta hafva vi sökt bevisa. Den är känsla af intrycket på organismen – sinnesorganerna af detta naturförhållande, känsla af, hvad som i organismen föregår. Hvad vi dervid förutsatt är, att lifvet är känsla af sig, är sjelfkänsla, icke annorlunda kan begripas, d. ä. att lifvet förutsätter sjelfkänslan.

Sensationen är känsla af intrycket såsom af ett Annat än organismen, af för den yttre tillvaro. Deri särskiljer alltså sjelfkänslan det tillvarande såsom för hvartannat Yttre, tillvaro i Rummet. I den förvärfvade individualitetens process åter, såsom i hvarje nu sjelfkänsla i en bestämd individuel krets af sensationer och drifter, särskiljer sjelfkänslan derifrån det nya, som af den i denna krets upptages. Det är känsla af sensationernas succession – ett särskiljande af det tillvarande i tiden. Tidmätaren är dock här endast affekten – affekternas vexling. *N. B. N. B. Tid och Rum i allmänhet. I sjelfkänslan endast skilnad mellan detta.*

Steget härifrån till åskådningens medvetande är en process endast och allenast i själen. Såsom den individuela sjelfkänslan, lifvets känsla af sig i organismen, i den negativt hänför sig till en för den yttre värld; så hänför sig sjelfmedvetandet, denna själens fordran på frihet och beroende på sig negativt till medvetandet, är process att förutsätta detta. I sensationen såsom sjelfkänslans innebäres redan åtskilnaden mellan föremålen såsom ett Annat och ett Annat, flera Andra än organismen – i rummet och tiden skilda. Den bestämda skilnaden dem emellan ingår redan i denna känsla i sensationen. Men den kommer till medvetande – d. ä. det i denna känsla innehållna utredes först derigenom, att sjelfmedvetandet förutsätter densamma såsom förutsatt – i sjelfkänslan förutsatt. Det är sensationens, denna känslas innehåll, som i åskådningen utredes. Den är för hvarje intryck en annan, och dess åtskilnad, beror af intryckets olikhet. Den särskiljer i rum och tid; men detta särskiljande förutsätter en positiv olikhet i intrycket. Denna olikhet är i sensationen outredd – men åskådningen är dess utredning. Den är det, emedan denna förutsättning först i sjelfmedvetandet

framgår.

Men emedan Åskådningen är det i sjelfmedvetandet förutsatta medvetandet, är den verklig – blott det förutsatta, detta i oändlighet individualiserade medvetande, som är blott förutsättning, föregår allt i ord bestämdt vetande och endast som det förutsatta, det, som varit, kan fattas.

Härpå ligger för vår uppfattning den egentliga vigten. Vi hafva ingen annan bevisning än begreppssammanhanget. Och då vi komma till den insigt, att själslifvet i affekterna förutsätter medvetandet om skillnaden i sensationerna, säga vi själen är som sådan sjelfmedveten och process att förutsätta denna skillnad, medvetande såsom åskådning. Åskådningen kan då för oss icke hafva annan betydelse, än det förutsatta medvetandet.

Filosofin före Kant har såsom antyddes fattat förhållandet mellan medvetande och materiel tillvaro, Ande och natur i dess allmänhet, utan att inlåta sig på undersökningen i det speciela – psykologiskt. Dessa undersökningar äro af stort värde för uppfattningen i denna allmänhet af Natur och Ande, nödvändighet och frihet o. s. v. Men vi hafva icke att göra dermed. Det är för oss icke fråga derom, huruvida åskådningen är medvetande om föremålen, *sådane de äro*. Detta är oss likgiltigt. Derom kan först blifva fråga i hvad människan om naturen som sådan vet, om tingens egenskaper och sammanhang (naturens lagar och ordning). Äfven i Locke's undersökning tages det för afgjordt, att tingen aftrycka sina bilder i själen, såsom i Leibnitz att monaderna afspegla universum. Vi tala icke ens om bilder. Det är en annan sak tillhör en annan medvetandets ståndpunkt,

M(ina) H(errar) Såsom sagdt, innebär åskådningen icke något förhållande mellan ande och materie. Hvad i den kommer till medvetande är icke förhållandet mellan det yttre föremålet och sinnesorganerna = intrycket, icke heller det mellan sjelfkänslan och intrycket = reaktionen det yttre sinnet; utan förhållandet mellan sjelfmedvetandet och sjelfkänslans bestämning. Den senare är i förhållande till det förra gifven, ett gifvet medvetande, åskådning, hvilken enligt denna sin betydelse såsom gifven, förutsatt, omedelbar är medvetande om det individuela – oändligt individuella – ty allt medvetande om det allmänna, allt medvetande, för hvilket finnes ett ord, som kan uttalas, är förmedladt, icke gifvet, omedelbart.

—
Vi skola lättare förstå detta, om vi fortgå till betraktande af medvetandets vidare utveckling.

Huru skiljes i Åskådningen den ena bestämningen från den andra, denna in infinitum bestämda färgnyans t. ex. från en annan. Den ena är från den andra skild, genom att utesluta negera den, icke-vara detta, icke heller detta icke detta i oändlighet. Den positiva betydelsen deri är sjelfva denna oändliga negativitetet. *N. B. Ex(empel)*,

Hvarje Åskådningens bestämning, hvarje åskådning förutsätter sålunda andra åskådningar och detta i oändlighet, emedan åskådningen är medvetande om det i oändlighet bestämda.

Subjektet måste alltså, för att komma till medvetande om åskådningens innehåll, i sitt medvetande sammanfatta oändliga bestämningar, hvilka den ifrågavarande åskådningen negerar. Vi säga: det är derigenom, att medvetandet håller en sammanfattning af åskådningar mot hvarje särskild åskådning, som denna är detta bestämda medvetande. Det är genom att föreställa sig det redan åskådade såsom en samman-

fattning af åskådningar, subjektet i hvarje Nu särskiljer denna åskådning såsom sådan, såsom åskådning.

Åskådningen är medvetande om ett Detta ett Nu, i oändlighet bestämbar, emedan negativt hänförande sig till alla andra Detta och Nu, håri hafvande sin betydelse, att vara medvetande om *blott* detta i detta Nu – intet Annat i rummet (närvarande) intet Annat i det förflutna eller tillkommande.

I hvarje åskådning derföre sönderfaller medvetandet i medvetande om detta åskådade och medvetande om det deraf uteslutna. Det senare, medvetandet om det af åskådningen uteslutna är icke mera åskådning utan, sammanfattning af åskådningar Föreställning. Hållen emot denna är åskådningen medvetande om detta individuella.

Menniskan håller sina åskådningar icke blott mot föreställningen som sådan, sammanfattningen af andra af medvetandet reproducerade åskådningar utan hennes föreställningar regleras af tanken, af det begripande förståndet, så att föreställningen innebär medvetandet om det allmänna, den allmänna kvaliteten, slaget släktet o. s. v. Vi se t. ex. denna bestämda färgnyans i denna punkt i detta Nu: och medvetandet derom är för oss åskådning af det individuella emedan vi icke blott sammanfatta andra åskådningar öfverhufvud i bestämda föreställningar, mot hvilka vi hålla och från hvilka vi särskilja detta ögonblickets medvetande i åskådningar, utan vi göra oss en bild af denna färg i allmänhet, af denna kvalitet, detta slags färg, och särskilja det åskådade derifrån såsom denna individuella nyansering.

Men detta innebär redan något mera, än det, hvarom här är fråga. Den omedelbara föreställningen är blott reproduktion och sammanfattning af åskådningar, till hvilka den ifrågavarande åskådningen hänför sig, icke föreställning om det allmänna i åskådningarne.

Vi kunna aldrig fortgå till det oändligen individuella Detta eller Nu. Ty hvarje Detta eller Nu är i oändlighet delbart. Det är alltså likgiltigt om jag säger åskådningen är medvetande om färgen i denna punkt eller färgen öfver hela denna yta. Blicken omfattar i ett nu ett mera eller mindre. Hvar helst vi sätta åskådningens gräns, är vårt medvetande om det, som är derutom icke mera åskådning utan reproducerad åskådning, sammanfattning af sådana *bild af föremål*.

Likaså om åskådningen innefattar endast färgen hos detta föremål, särskiljer vi derifrån formen, hårdheten – kanske lukten, smaken eller tonen – allt såsom sammanfattning af åskådningar i en bild af detta samma föremål, hvars färg vi åskåda.

Men och detta är härvid väsentligt. Alla de åskådningar vi sammanfatta i bilden, förutsätta redan hvar och en den åskådning af färgen hvarom fråga är. Ty hvar och en af dem förutsätter totalbilden hvari de andra ingå.

Medvetandet går icke en sådan snäckgång, att detta skulle behöfva timmar. föreställningen är lika snart färdig som åskådningen.

Det är den närmare utredningen deraf, att åskådningen är det medvetande, som varit. Den är endast i föreställningen sammanfattad.

Och åter föreställningen såsom bild är likaså litet inskränkt som åskådningen. Bilden af ett landskap är *en* bild likasom bilden af ett stoftkorn. Här är icke fråga åskådningens och föreställningens volym utan om processen.

Häri genom öfvergång till ett nytt moment. Föreställningen – omedelbart reproducerande inbillning,

Måna Herrar! I vår uppfattning af åskådningens och föreställningens

förhållande till hvarandra böra vi aflägsna tanken på en succession i tiden af den art, att människan den ena stunden skulle åskåda, den andra stunden sammanfatta sina åskådningar i en föreställning.

Åskådningen är i begreppet ett prius. Men den finnes icke utan föreställningen. Den oändlighet af åskådningar, som hvarje bestämd åskådning från sig utesluter, finnes för medvetandet endast i föreställningen sammanfattad till en bild af föremålet. Hvar och en af de i bilden sammanfattade åskådningarna, utesluter från sig alla de öfriga. Men sålunda är äfven den åskådning, mot hvilken bilden hålles, i densamma förutsatt. Den bestämda åskådningen är den ena eller andra af de oändliga i bilden sammanfattade, särskildt ur denna sammanfattning uttagen och mot den såsom totalbild hålles. Ex⟨empel⟩.

N. B. Hvad som erinrats om Åskådningens och föreställningens omfång.

I föreställningen har åskådningen den betydelse, densamma enligt dess begrepp tillkommer: den är förutsatt, det medvetande, som varit,
13.

Vi sade, att det är sjelfmedvetandet, denna fordran på frihet – som drifver åskådningen till föreställning. Denna fordran är teoretiskt fordran på frihet från det tvång det gifna medvetandet, medvetandet om sensationernas gifna innehåll, pålägger själen i affekterna. Derigenom att nu i föreställningen åskådningen får betydelsen af det endast förutsatta, försvunna medvetandet, som varit, medan föreställningen är en sammanfattning af åskådningens innehåll, sålunda har betydelsen att vara af andens verksamhet förmedlad – så innebär denna process i sig en befrielse från medvetandets gifna form, i öfverensstämmelse med den fordran, sjelfmedvetandet är.

Vi öfvergå till närmare uppfattning af Föreställningens väsende: 2:a Mom⟨entet⟩ i läran om sjelfmedvetandet.

Föreställningen är sammanfattning af medvetandets i Åskådningen gifna innehåll.

Strängare o⟨ch⟩ Negation af medvetandet såsom gifvet = Åskådningen.

Såsom sådan omedelbart *Bild af föremål*. Processen den reproducera-
nde Inbillningens. Ein. Bildung.

N. B. Reproduktion af Åskådning – af Bild? 7

N. B.

Den reproducerande Inbillningen är process äfven af bilder, vid hvilkas formation de i bilden sammanfattade åskådningarna icke äro presenta. Människan återkallar bilder af föremål, som icke äro för sinnena närvarande, ja som icke mera finnas in rerum natura.

Vi böra dock icke föra hit denna reproduktion, såvida den sker med större frihet. Den tillhör då *fantasin*, den producerande Inbillningen, hvilken fritt återkallar och förändrar och sammansätter, skapar bilder.

Hvad vi räkna till ren reproduktion är endast denna anförda sammanfattning af det i åskådningen gifna innehållet. Men den föreställning medvetandet håller mot den bestämda åskådningen är till sitt omfång obegränsad (*en bild* hvilken kan för föreställningen sönderfalla i otaliga bilder). Sålunda kan för föreställningen efterhand dröja vid den ena eller andra bilden, utan att vara af åskådningen bunden, omedelbart till den hänföra bilderna.

N. B. Återgång till pag. 14,

Sålunda återkommer föreställningen ofrivilligt till bilder i samma ordning som vanan gifvit sensationerna, så att äfven der en sensationer

i serien saknas bilden inträder i deras plats. I öfrigt måste vi antaga, att föreställningens bilder hafva sin af vanan mer eller mindre oberoende association – att t. ex. likheten i utseende ger en bild af likheten i lukt, smak. Genom denna association framkallas äfven utan vana af den ena bilden andra liknande, sammanfattningar af tidigare åskådningar. Och då den ena bilden utesluter den andra, uppstår äfven härigenom relationer mellan dem genom deras olikhet, så att en föreställning framkallar en liknande eller en motsats t. ex. den af vinterns kyla föreställningen om sommarns köld, bilden af ett landskaps ödslighet bilden af ett annats behag o. s. v.

10

Äfven denna föreställningens association är, ehuru friare än vanans, genom sin tillfällighet ofri. I denna verld af bilder har likväl sjelfmedvetandet sin egen verld och sätter emot densamma de yttre objekternas, hvilken den förra afspeglar, så att i föreställningen ingår vissheten om dess motsvarighet mot, hvad i objekterna har tillvaro. Subjektet förhåller sig till den objektiva verlden med denna visshet – tager föremålen för sådane de i bilden af föremål förete sig.

20

Här i föreställningen framgår först betydelsen af medvetande, att det är medvetande om objektet; äfvensom sjelfmedvetandet i föreställningarnes verld har en från objektet skild tillvaro. Subjektet vet sig i den såsom den ena eller andra föreställningen och genom bildens omfångs obestämdhet såsom serie mängd af föreställningar.

Två omständigheter att anmärkas: 1:o Att bilden icke har betydelsen af ett allmänt för objekterna gemensamt. 2:o att sjelfmedvetandet är blott visshet, icke vetande, saknar sjelfreflexion.

30

Vi anse derföre denna ståndpunkt såsom den, på hvilken djuret lefver – och hvilken äfven utgör moment i människans andliga lif. Vi finna i djurets förhållande till den yttre verlden, att det har denna visshet om sig i sitt vetande likasom vissheten om dettas öfverensstämmelse med hvad i objektet är – äfven att det har föreställningar om, hvad som icke är för dess sinnesorganer – i åskådningen närvarande. Men vi finna intet hos djuret, som förråder abstraktion vetande om det allmänna – derföre icke heller reflekteradt sjelfmedvetande – medvetande om Jaget skildt från medvetandets innehåll.

Ur det hittills anförda anse vi derföre att allt i djurens sjäslif bör kunna förklaras – fantasi, minne, förstånd o. s. v. hos djuret är oreda i begreppen.

För den yttre schematisation lämpligare – om allt kunnat föras till läran om själen. Men detta går ej an.

40

Den reproducerande Inbillningen kallas så emedan den producerar bilden, men denna produktion utgör en reproduktion af, hvad Åskådningen innehåller. //Vi benämna då bild icke blott föreställningen om synsinnets åskådningar, utan äfven den om öfriga sinnens. Ljud, smak &c. N. B.//

50

N. B. Inbillningens bilder blifva sålunda ett medvetandets innehåll, hvilket subjektet vet såsom sitt och i hvilket det har sitt sjelfmedvetande. Mellan sensationerna finnes en vanans association – såsom ofvan framställt – hvars uttryck affekten är. I affekten förutsättes åter medvetandet om sensationernas bestämda innehåll. Sjelfmedvetandet rör sig derföre i detta innehåll såsom bilder enligt vanans association. Men tillika framgår här en ny association af bilderna enligt deras likhet och olikhet, det bestämda innehållet. Denna association är den för inbillningen egendomliga. Men den följer såsom sensationernas innehåll afbildande äfven dessas association genom vanan.

N. B. Exempel) Sensation(ens) association t. ex. blickens rigtande

enligt vanan från det ena föremålet på det andra, böjelsens väckande af sensationen (föda – hunger) och tvärtom. Bilderna i samma följd som sensationerna = vanan,

Psykologi 33–34,

M(ina) H(errar) Vid betraktandet af, hvad den omedelbara föreställningen, bilden, är, hafva vi funnit, att den är den föreställandes verk. Åskådningen är medvetande om det i sensationen gifna; föreställningen är den fria sammanfattningen deraf, af ett mer eller mindre af 10
 åskådningar – i en bild, i flera bilder, hvarje bild sammanfattande flera sinnens sensationer eller ett sinnes, flera detta tillhörande eller färre.

Vidare: att föreställningen alltid utgår från någon åskådning, förutsätter denna, att alltså föreställningen icke finnes, om icke den har sensationen såsom gifven utgångspunkt – hvarföre icke föreställningar under fullkomlig sömn, då de yttre sinnenas verksamhet upphört. Men genom denna föreställningens frihet fortgår den utöfver det i åskådningen gifna enligt vanans association och sin egen af den relativt oberoende association af likhet och olikhet. Den innebär derföre en Erinran af fordna åskådningar, är föreställning äfven om det, som i den presenta sensationen icke är gifvet, föreställning om det som varit och komma skall. 20

I denna process af föreställningar, bilder, har sjelfmedvetandet sin egen tillvaro, en process att särskilja bildverlden såsom subj(ekt)ets vara från det senterade och afbildade objektets.

Objektet är det bestående, oföränderliga, subjektet den föränderliga vexlande bildverlden. Vissheten om Varandets identitet i denna vexling är här sjelfmedvetande.

N. B. Objektets vara som sådant är redan för sjelfkänslan. Och i affekten lösgör sig själen äfven från organismen, gör den till sitt verktyg, nedsätter den till en företeelse bland företeelser. Skilnaden här är objektet såsom detta bestämda: Hvad? Subjektet såsom vexlande föreställningar. 30

Den frihet med hvilken den reproducerande inbillningen rör sig i sin värld af bilder är tillfällighetens, den tillfälliga likhetens och olikhetens. Vanans makt i sensationerna spelar in i densamma och bestämmer såsom affekt bildernas succession – i öfverensstämmelse med sensationernas till vana blefna.

Men föreställningarne äro i sig från åskådningens tvång lösgjorda, en fri sammanfattning af det i åskådningen gifna innehållet. Deras bildning innebär en fri produktion som gifver bilderna karakteren att motsvara en bestämd betydelse hos objektet. Medvetandet såsom producerande bilder, hvilka endast betyda ett objekt är *Producerande Inbillning, Fantasi*. 40

Den reproducerande inbillningens bilder äro reproduktion af det i åskådningen gifna innehållet – och Subjektet tager derföre objektet sådant det i bilden afspeglar sig. Men fantasins bilder hafva icke karakteren af spegelbilder, utan den af bilder för hvad objektet betyder. De äro subjektiva skapelser, men likväl med bestämning att uttala, hvad det objektiva betyder, 50

Bilden är sammanfattning af åskådningens innehåll – ehuru icke mera såsom åskådningens oändligen bestämda, utan såsom föreställning, bild af föremål. Bilden är sålunda såsom sammanfattning af ett flertal bestämningar – flera eller färre, i sig sjelf en beteckning för hvad

föremålet är, dess betydelse. Öfvergången beror derpå, att den i medvetandet fattas såsom sådan. Och vi säga subjektet fattar sig såsom den fritt producerande makten i föreställningens process, är detta själfmedvetande – hvilket gör föreställningarne till fria produkter – som gifva objektet dess betydelse.

Den producerande Inbillningen, Fantasin, är omedelbart bildande fantasi och dess bilder symboler af den betydelse subjektet inlägger i tinget. I den inträder alltså i medvetandet en skilnad mellan bilden och den deri inlagda betydelsen.

- 10 Den bildande fantasins bilder äro sammanfattningar af det i åskådningen gifna innehållet, men fria sammanfattningar deraf. Vi tala icke om s. k. vilda fantasier, vidunderliga sammansättningar af bilder ehuru äfven dessa i sina delar äro sammanfattning af åskådningens innehåll. Vi fatta här den bildande fantasin såsom nödvändigt moment i Intelligensens utveckling. Dess bilder af de sinnliga tingena äro desamma som den reproducerande inbillningens; men med karakteren af blott bilder, i hvilka subjektet inlägger en bestämd betydelse. Betydelsen är en föreställning i föreställningen, i bilden. Den är det i ord utsägliga, hvilket är anticipationsvis kunna som sådant vara något från bilden skildt – ehuru det för bildens mångtydighet åter är det utsägliga, som i oändlighet kan uttydas.

Menniskan gör sig verkligen den ena gången en, den andra en annan bild af t. ex. ett träd, en lönn, ett fyrfotadt djur, ett lejon. Och hon inlägger, förutsett, att hennes bestämda vetande om träd, djur m. m. icke utvidgats i dessa bilder för hvarje gång samma betydelse. Bilderna för sig äro också icke bilder af hvad hon sett – af ett Detta eller Detta, med dess oändligt individuella bestämningar – dessa grenar och löf, denna storlek, färg o. s. v. Bilden är en fri produktion, för att motsvara den deri inlagda betydelsen.

- 30 Det vidare härnäst.

Här ännu i afseende) å människans förhållande) till djuret. Vi anse djuret icke producera bilder för betydelsen, eller från de producerade särskilja deras betydelse. Häre är abstraktion, medvetande om det allmänna. Och det är detta, vi anse icke tillhöra djurets medvetande.

En förklaring, hvarföre det så skall vara kunna vi icke åtaga oss. Vi anse, att den reproducerande inbillningen begreppsenligt öfvergår till den producerande. Hvarföre denna öfvergång icke finnes hos djuret är en fråga för sig. Vi kunna endast sätta den hos människan i förbindelse med bildningen och hennes bestämning för denna i anlaget och släktets partikularisation. Men vi måste å andra sidan förklara bildningen ur den mänskliga intelligensen – ur själfbildningen,

40

Mina) Herrar) För att vi må lättare sammanhålla undersökningens gång får jag erinra derom, att vår indelning varit:

I *Läran om den själfmedvetna Anden*

1. Det teoretiska) själfmedvetandet) = Intelligensen.

A) Åskådning.

B) Föreställning

1. Reproducerande) Inbillning

2. Producerande.

a) Bildande fantasi.

b) Föreställningen

c) Språkbildande) Fantasin

3. Minnet.

C) Tänkandet.

50

Den bildande fantasin, med hvilken vi närmast hafva att sysselsätta oss, är process att producera bilder af tingen, hvilka icke för sig afspegla objektet, utan gälla för bilder af detsamma genom sin betydelse. Bilderna erhålla denna från dem som sådane skilda betydelse derigenom att de äro producerade. Ty en bild, som icke afspeglar föremålet utan betecknar det, motsvarar detsamma endast genom den betydelse deri inlägges.

Ex(empel) Bilden af detta träd = afspeglande sammanfattning af åskådningens innehåll. = Reproducerad bild.

Men den är såsom bild endast sammanfattning af ett mera eller mindre i åskådningen = fritt producerad. 10

Såsom fritt producerad har den en bestämd betydelse, blott betecknar det afbildade. Betydelsen ger den för medvetandet sitt värde.

Betydelsen är bildning = ett icke subjektivt ett objektivt medvetande om den subjektiva bilden. Ty ehuru bilden i förhållande till åskådningens innehåll är allmän bild, är den det blott subjektivt allmänna. Ex(empel) träd, lönn som bild ett allmänt i förhållande till Detta, åskådningens innehåll. Medan betydelsen är det objektivt allmänna,

||Sjelfmedvetande = makten att bilda = Subjekt. 20

Medvetandet = vetande om betydelsen.||

Subjektet har sitt sjelfmedvetande såsom bilderna producerande – är medvetande om sin frihet i denna produktion. D. ä. Subjektet är den producerande makten såsom på sig hänförd i sina produkter – fantasins bilder. Subjektet hvilket såsom reproducerande är sjelfva denna bildverld, särskild från föremålen, den afbildar – löser sig såsom producerande från medvetandets innehåll.

Ty bilderna äro, hvad de äro, genom sin betydelse. Denna betydelse är här förutsatt, för medvetandet gifven. Den är gifven icke såsom åskådningens gifna innehåll i sensationen, utan såsom ett vetande om det i bilderna väsentliga allmänna. Den är bildens uppfattning i en allmän notion. I förhållande till den nedsattes bilden till det blott subjektiva tillfälliga, som kan ega den ena eller andra formen, allt med samma allmänna betydelse. Ex(empel). 30

Jag har redan nämnt, att i min tanke, likalitet som naturforskningen kan begripa, att en första människa uppstått genom en *generatio æquivoca* och fostrats utan mensklig vård, lika litet kan psykologin, göra en första människas andliga utveckling begriplig. ||Indiska Grekiska och Nordiska mytologin – all mytologi – låter de första människorna undervisas af gudar. Mosaiska traditionen af Gud. Det är den första människans uppfostran. Bildningens förutsättande.|| Psykologin måste såsom historien förutsätta menskligheten och historien, den menskliga bildningen. Vi hafva i den tidigare framställningen gjort denna förutsättning i fråga om släktets partikularisation, sensationernas och böjelsernas utveckling. Bildningen har här varit *vår* förutsättning, af oss förutsatt. Meningen är nu den, att densamma i den bildande fantasin, i denna process, vi så kalla, af subjektet förutsattes – i bildernas betydelse. 40

Det är daglig erfarenhet, att människans vetande rör sig i en verld af ärfda, inlärdade notioner. Man visar barnet ett träd en sten och kallar den vid namn. Det lär sig känna fader, moder, fränder, en barmhertig handling, en rättvis handling, Gud i ett skapat ting, i en historisk företeelse bevisande nåd eller straff – o. s. v.. Vi se det visserligen så, då det gäller sinnliga ting, att barnet lär sig blott att gifva tinget ett namn. Men det är icke ett ting eller en företeelse, som så benämnes. Det 50

är en allmänt namn, som gifves åt ett antal företeelser. Det är också mera än ett namn, det är en allmän notion, en allmän förklaring öfver, en allmän betydelse för ett antal företeelser. Det hänför sig derföre också icke till *Denna* företeelse, till företeelsen som sådan, utan fantasin är genast till hands med en allmän bild af företeelserna, i hvilken betydelsen inlägges.

Vi kunna öfvertyga oss härom deraf, att detta namn denna notion, denna betydelse alltid tillkommer en företeelse – men att denna företeelse, icke är någon af dem, som företer sig för våra sinnen. Den är företeelsernas allmänna bild – icke blott deras som varit för våra sinnen, utan äfven deras som varit för förgångna släktens, för andra samtida subjekters, för våra egna i en framtid, och för andra subjekters i all framtid.

Det är sålunda vi anse den producerande inbillningen tillkomma endast människan. Ty i dess omedelbara moment såsom bildande fantasi förutsattes redan bildningen, traditionen, och detta i form af allmänna, abstrakta notioner. Hos djuret vittnar intet om abstraktion – redan derföre icke, att abstraktionen nödvändigtvis är ord, språk.

Såsom redan antydt blifvit, går den bildande fantasin utöfver det i sensationen gifna innehållet – Åskådningens innehåll – det sinnliga. Bilden är bild af det sinnliga, sammanfattning af detta innehåll men i den bildande fantasin såsom fri sammansättning, fri produktion. Betydelsen är i och för sig det öfversinnliga. Fantasin bildar derföre bilder för det öfversinnliga, hvad vi egentligen så kalla, det vetande, som icke har något motsvarande föremål för sensationen. Exempel. N. B. För hvad människans andliga lif tillhör.

Bilden får genom detta dess sönderfallande i bild och betydelse för medvetandet karakteren af det oväsentliga som har betydelse endast genom den deri inlagda Betydelsen. Medvetandet rör sig i betydelsena i de allmänna notionerna och fantasin fogar till betydelsen dess motsvarande bild. Vi kalla detta moment i den producerande Inbillningens verksamhet enkelt *Föreställningen*.

Ty detta är hvad vi med föreställning förstå, att medvetandet rör sig i allmänna notioner (i begrepp) hvilka medvetandet ställer för sig i bilder. Bilden har väl betydelsen att vara det oväsentliga i förhållande till den allmänna notionen men föreställningen bestämmes dock af bådas samband. Samma notion *skall* utmärka samma sak. Men det ena subjektet gör sig under densamma en annan föreställning om saken än en annan. Människan gör sig likaså under olika perioder af sitt lif andra föreställningar, d. ä. förknippar med den allmänna notionen andra bilder. Sjelfva förknippningen af notion och bild är subjektiv.

Denna subjektivitet och godtycklighet i föreställningen är här subjektets sjelfmedvetande. Subjektet är medvetande om sig såsom den föreställningen bestämmande och detta sjelfmedvetande är känsla (Gefühl).

Psykologi 35–36,

M(ina) H(errar) Hvad vi i afseende å föreställningen hafva att främst uppfatta, är föreställningens allmänna karakter, att vara det medvetande, som förbinder en allmän notion med en af fantasin producerad bild.

För det andra: att den allmänna notionen är för medvetandet gifven, bilden fantasins fria produktion.

För det tredje, att derföre den allmänna notionens förknippning med bilden, som konstituerar föreställningen, är subjektiv, godtycklig; hvarföre föreställningen är blott subjektets föreställning, ett blott subjektivt vetande.

Herrarne hafva lärt sig ur logiken att begreppen bildas sålunda: att flera åskådningar sammanhållas, att subjektet till deras innehåll attenderar, reflekterar till det i dem öfverensstämmande, abstraherar från det i dem afvikande och, som det heter, förenar det öfverensstämmande innehåll till enhet i medvetandet. Detta är Aristotelisk af Kant modifierad uppfattning. Vi anmärka, att åskådningen här tages såsom en sammanfattning af innehåll, hvilket af medvetandet i den urskiljes, såsom ett förmedladt vetande. Men vidare: begreppen skola jemföras på aldeles samma sätt, och man kommer sålunda till allt högre och högre begrepp – allt tomare på innehåll. Exempel flera lärkor (färgen sången) unde lärka; lärkor, sparfvar; men m. m. (flyga) unde fogel; foglar, däggdjur, fiskar (lif, fri rörelse) unde djur. Hvem tviflar väl, att han icke afvetat flykten och lif och fri rörelse redan hos de många lärkorna, redan förrän begreppen fogel och djur blifvit formerade?

Det är detta vår uppfattning innebär. Bilden är såsom fantasins produkt beteckning en bild som betecknar betyder något – betydelse och bild äro i medvetandet skilda. Bilden är denna ett subjekts bild, har denna subjektiva formation. Betydelsen gör, att den omfattar ett antal företeelser. Betydelsen är derföre abstrakt, en allmän notion (= begrepp såkunda) föreställningens). Den är som sådan, som allmän förutsatt gifven, ett gifvet namn, ord – tradition bildning.

Men betydelsen är bildens betydelse. Den beror af den subjektiva bilden, förknippningen med denna – är hos det ena subjektet betydelse för en bild, hos det andra för en annan.

Det är genom betydelsen bilden får karakteren af en allmän bild. Abstraktionen är denna process, att subjektet i bilden inlägger en betydelse. Bilden är såsom reproducerande en sammanfattning icke af det mångfaldiga i en åskådning utan af mångfaldiga åskådningar (Exempel ett träd ett landskap), hvar och en af dem åskådning af det oändligt individuella. D. ä. förmedling finnes icke i åskådningen, utan i bilden. Men bilden blir allmän, hänförd till flera i den afbildade föremål, först såsom fantasins produkt med i den förutsatt betydelse. N. B. bild allmän ehuru man sett *ett enda*. Den bildande fantasin är denna process, att skapa bilder och förutsätta betydelser. *Föreställningen* är medvetande såsom vetande i allmänna notioner, hänfödda till, inlagda i bilderna. I den bildade fantasins process framgår medvetandet om bildernas allmänhet i och genom betydelsens särskiljande från bilden. I föreställningen utgör betydelsen såsom allmän notion medvetandets innehåll; medvetandet rör sig i allmänna notioner, men dess bestämningar blifva genom att hänföras till de subjektiva bilderna subjektiva föreställningar.

Vi hafva sagt: de allmänna notionerna äro ord, allmänna namn på tingen bildernas föremål. Men vi betrakta dem här icke ännu som sådana, utan såsom den betydelse subjektet inlägger i bilden.

I den bildande fantasins process är subjektet medvetande af sig såsom den bilderna producerande, i föreställningen såsom den allmänna notionen och bilden förbindande. Bildens så att säga material är alltid det i åskådningen gifna innehållet. Producerandets frihet är friheten i detta innehålls sammanfattning. Notionen är äfven som sådan gifven, traditionel. Men förknippningen af notionen och bilden är fri. Föreställningen är härigenom subjektiv, godtycklig. Och subjek-

tet har i medvetandet af denna frihet och godtycklighet i föreställningen sitt sjelfmedvetande – särskiljer sig såsom föreställningen bestämmande från densamma. Detta sjelfmedvetande, hafva vi sagt, är Känslan,

10 Sjelfmedvetandet såsom medvetande af denna andens frihet är tillfredsställelse, frihetens njutning, känsla af behag. Subjektet såsom föreställningarna bestämmande, följer häruti sin känsla. Känslan lånar sin bestämda form ur subjektets förhållande i andens värld, är känsla för sanning, för det rätta, det goda, det sköna, religiös känsla, andakt. Men det allmänna i densamma är detta fria bestämmande i vetandet, i subjektets medvetande. Menniskan handlar, är praktiskt verksam ur sin känsla; men känslan tillhör då medvetandet om hvad i handlingen bör vara, föreställningen derom, t. ex. det rättas, det godas dessa allmänna notioners förknippning med bilden af den handling, de handlingar, i hvilka de skola förverkligas.

20 Utredandet af, hvad känslan i hvarje sådan form är tillhör de discipliner, i hvilka dessa förhållanden komma till tal – Sedeläran – estetiken religionsfilosofin. Här är blott fråga, om känslans allmänna form. Och vi säga då, att känslan är sjelfmedvetandet i föreställningens bestämmande – närmare: subjektets medvetande om sig såsom frihet att bestämma föreställningen.

Jag har vid ett annat tillfälle karakteriserat Känslan såsom viljandet i vetandet. Den är det genom att vara frihetens medvetande, frihetens att bestämma vetandet. Vetande och viljande äro icke skilda. De finnas i sitt första frö i sjelfkänslans lust och olust – i sensationens och drifternas beroende af hvarandra (association) – i affekterna såsom själens lust och olust i sensationernas och böjelsernas bestämda innehåll. Förhållandet återkommer här – i andens sjelfmedvetande. Känslan är medvetande, men medvetande om friheten, frihetens i föreställningarnes bestämmande medvetande om sig, derföre viljande.

30 Föreställningarna bestämmas af känslan – människan föreställer sig tingen så som hennes känsla bjuder henne. Hon appellerar till den såsom grunden för sitt afgörande – hon dröjer vid de föreställningar, som tillfredsställa hennes känsla, omfattar dem, öfvergår af sin känsla ledd från föreställning till föreställning.

N. B. Den estetiska känslan. Betydelse – bild – känslan oändlig subjektivitet.

40 Men känslan är oändlig progress. Friheten i föreställningen fordran på frihet. Den allmänna notionen, som med bilden skall förbindas, har sin betydelse i sig – för andra subjekter. Den är något gifvet icke i sig betydelselöst. Bildens formation är af den inom bestämda gränser bunden. Den har sin gifna fasta betydelse i Ordet.

Derigenom, att sjelfmedvetandet särskiljer sig från medvetandet, att subjektet i känslan fattar sig sin frihet såsom det rent subjektiva ställer på föreställningen fordran, att den skall vara ett blott subjektivt vetande – förutsätter subjektet andra subjekter och deras föreställningar. Ordet är det förenande bandet mellan subjekt och subjekt.

50 Att subjektet uttalar föreställningen i ord utgör en erinran deraf, att den allmänna notionen i sig är ord – i ord är för subjektet gifven såsom bildens betydelse mottagen. Vi kunna också säga, det är känslan som drifver människan att i ord uttala sitt vetande. Ty känslan innebär fordran på föreställningens allmänna giltighet. Den är såsom grund rent subjektiv men den gör sig i föreställningen gällande med anspråk på objektiv giltighet.

Härmed den producerande Inbillningens 3:e Moment, den språkbil-

dande fantasin.

Härom härnäst. För att ej öfvergången må synas oberättigad tillägger: Språket är för individen gifvet. Men språket icke fact, utan process. Dock här närmast fråga derom. Hvarföre individen uttalar föreställningen i ord – hvarföre språket finnes till, hvilken dess förnuftiga betydelse är,

M(ina) H(errar) Det stora intresse, begripandet af fantasins och känslans ställning, i intelligensen, det teoretiska sjelfmedvetandets utveckling eger, bör föranleda oss, att icke anse tiden förlorad genom ännu några ord angående desamma.

10

Att allt existerande i människans medvetande är en verld af bilder, detta påstående kan icke förvåna. Att det äfven är något mera, än endast bild, detta hafva vi redan i vår uppfattning af föreställningens väsende lärt inse. Och den vidare utvecklingen skall härom tillägga mera. Att människan gör sig bilder af det öfversinnliga, af det, hvilket som sådant icke är föremål för sensationen – detta finner man naturligt. Men det är likaså visst, att vi äfven i det, som är föremål för sensationen, icke hafva medvetande af annat, än det öfversinnliga, att vi i naturen, i den materiela verlden icke veta något annat, än det, hvilket såsom sådant aldrig är föremål för sensationen för de yttre sinnenas uppfattning.

20

Vi se en sten, en vext ett djur, ett landskap, en himlakropp, tusental sådana, myriader såsom blotta ljusdimmor. Men hvad äro de för vårt medvetande? Jo detta allmänna sten, vext, djur o. s. v., hvilket vi aldrig sett eller skola se. Så äfven med öfriga sinnens sensationer. Vi må fördela dessa företeelser i huru oändligt små delar som helst. Vårt medvetande om delarne är en färg, en form, en storhet (continuerlig eller discret = utsträckning eller antal). Enkla kroppar, molekyler, atomer – det är allt för vårt medvetande ett allmänt. Hvad derutöfver i vårt medvetande finnes, det är en bild af detta enskilda individuela – men äfven den en bild af det enskilda såsom ett allmänt, en allmän bild.

30

Huru skulle det också förvåna oss, att vi i naturen icke återfinna annat än det allmänna? Naturens begripande, förnuftet i naturen, är det enda, som i den kan intressera oss. Vårt medvetande kan icke söka eller gifva svar på någon annan fråga, än den: Hvad naturen är? Och det predikat, som besvarar frågan, måste såsom predikat vara ett allmänt. Vi skulle eljest stanna vid det identiska: Detta är Detta.

Och likväl är det obestridligt, att det oändligt individuela är till för våra sinnen, Det är det äfven för medvetandet om sensationens innehåll – men för ett medvetande, som varit, icke är, Åskådningens. D. ä. Anden förutsätter äfven såsom intelligens detta omedelbara Vara, som är i sig, icke för Anden; men förutsätter det blott såsom omedelbart medvetande, det utsägliga, ett subjekt utan predikat. Men dess bestämda medvetande upphäfver denna förutsättning, är medvetande om det utsägliga, allmänna.

40

Den process, vi kallat inbillningens är detta förutsättningens upphäfvande. Den är såsom den producerande inbillningens detta upphäfvande såsom subjektets, den subjektiva andens som sådan. Anden har deruti ännu icke fattat sig sjelf såsom allmän, sitt vetande såsom allmän andlig process. Dess vetande är derföre subjektiv föreställning. Dess medvetande om processen, dess sjelfmedvetande är det blott subjektiva – Känslan.

50

När subjektet i föreställningen dömer och handlar ur sin känsla – är detta icke något förkastligt, något, som icke skall vara, ehuru det gifves

ett vetande utöfver föreställningens, och en högre grund för detta vetande. Menniskan skall låta sitt vetande såsom föreställning af sin känsla bestämmas. Känslan är vetandets energi. I den innebor sträfvandet till sanning. Men det är tillfälligt, om känslan träffar sanningen. D. v. s. det beror af känslans egen bildning såsom känsla för det sanna, det goda, det sköna. I känslans väsende ligger det, att den icke är tillfredsställd i sig, utan vill gifva skäl för sig. Den är subjektiv och drager sig tillbaka i sin subjektivitet som en yttersta tillflykt – oåtkomlig otillgänglig för skäl. Men denna tillbakadragenhet är blott en reservation – ett förvarande af subjektets frihet mot allt tvång i vetandet – äfven bevisningens.

Men i sig innebär känslans afgörande anspråk på att gälla, icke derföre, att det är subjektets, utan derföre, att det är objektivt giltigt, öfverensstämmande med hvad som i och för sig är sannt.

Medvetandets utträdande i ordet, i språket är yttringen af detta anspråk. Vi motivera denna öfvergång sålunda:

Känslan, detta sjelfmedvetande, frihetens medvetande om sig är, emedan den allmänna notionen är en gifven notion af dennas förhållande till andra notioner, dennas gifna betydelse bunden. Föreställningen har sin bestämning genom den allmänna notionens och bildens förknippning. Denna är subjekten godtycklig. Häri har känslan sin frihet. Men denna frihet blir tillfällighetens, om ingen grund, ingen regel finnes för bådas förbindelse. Känslan blir tillfällig ofri. Förknippningens regel åter finnes icke i bilden, som är helt och hållet subjektiv, utan i den allmänna notionen, i dennas förhållande till andra notioner, dess abstrakta allmänna betydelse utan hänsyn till bilden.

Medvetandet öfvergår derföre till medvetande om notionernas inbördes förhållande, såsom föreställningens lag och regel. Och då subjektet såsom känsla är sjelfmedvetet, i den särskiljer sig från föreställningarne, medvetandet, är notionernas gifna sammanhang andra subjektets, subjektets öfverhufvud medvetande i motsats mot det blott subjektiva, det ena subjektets medvetande i föreställningen.

Subjektet utträder derföre i det allmänna medium för vetandet i Ordet och medvetandet är Språkbildande Fantasins.

Vi hafva i bildens betydelse, i den allmänna notionen förutsatt ordet; ty ingen allmän notion finnes utan ord. Men ordets egen betydelse ordet som sådant finnes för medvetandet först i förhållande till den af känslan beroende föreställningens subjektivitet, i förhållande till hvilken ordet är gifven objektiv allmänt gällande bestämning. Notionernas fasta inbördes sammanhang, deras betydelse i förhållande till hvarandra såsom objektiv och allmängiltig detta är omedelbart Ordet. (Etymologi). *N. B.* Ömsesidig bestämmning icke i föreställningen som sådan.

Ordet är icke språkljudet. Det senare är det yttre tecknet för det förra. Fantasin bildar med ordet tecknet, hvarigenom ordet får sin fasta form och blir ett medium för Subjekterna, för det allmänna medvetandet. Dess tecken äro symboler yttre föremål genom sin form och sitt företeelsesätt afbildande betydelsen i det underförstådda ordet – eller vilkorliga tecken, öfverenskomma, för de yttre sinnena framställande en i dem inlagd mening – slutligen språket såsom språkljud yttre, hörbart Ord.

Språket är af anlaget beroende, utveckladt anlag. Meddelsamheten social böjelse språkfärdigheten färdighet i dess tillfredsställande. Men sjelfva språkbildningen är hufvudsakligen fantasins verk, hvarföre det mesta språkmaterialet är bildligt,

Det är en hemlighet hvarföre i olika språk orden uttalas med olika ljud. Måste till en del bero af talorganernas organisation – ||dertill af en klang motsvarande betydelsen hård – vek o. s. v.|| kanske också mycket godtyckligt (Doo). Men i ordhärledningen är uppenbart fantasin verksam. Slutligen tanken begreppssammanhanget.

Här icke fråga om språkbildningen i allmänhet. Individens lär sig språket. Förändrar och utvecklar det äfven. Men hvad oss närmast angår är: att Subjektet öfvergår ur den subjektiva föreställningen till medvetande i det objektiva ordet, i dettas objektiva sammanhang. Och att subjektet för föreställningen har ordet i beredskap detta är fantasins verk.

10

Vi kunde säga. Individens lär språket. Men att han begagnar det är hans egen fantasins verk. Ty språk är ett ord för en föreställning – och ett sammanhang i föreställningar motsvarande sammanhanget i ord. Talandet är blott uttrycket härför detta inres yttre – hvarföre praktisk verksamhet handling.

Subjektet som fyllt sitt medvetande med ord, rör sig fritt i dem. Bilden finnes för den allmänna notionen. Men deras förknippning är det oväsentliga, som sådant icke för medvetandet närvarande. I detta ordens sammanhang det väsentliga. Subjektet har i denna inre verld sin frihet är makten öfver orden har dem såsom *sitt* Vetande = *Minne* 3:e Moment i läran om föreställningen 1. Reproducerande 2. Producerande Inbillning,

20

Psykologi 37–38,

Minna Herrar Den afdelning, vi afslutat, läran om föreställningen, är den som framställer det teoretiska själfmedvetandet, Intelligensens, befrielseprocess från det medvetandets omedelbarhet, gifvenhet – både såsom det i åskådningen gifna sinnliga vetandet och såsom den i föreställningen gifna betydelsen – den gifna bildningen.

30

Redan den reproduktiva inbillningens bild af det i åskådningen gifna innehållet är i sig icke något gifvet utan andens egen bild. Bildens sammansättning är icke i åskådningen gifven, ehuru den är ur åskådningen hemtad.

Men den har som sådan ännu icke karakteren af producerad bild. Sjelfmedvetandet sammanfaller här ännu med medvetandet, så att anden är dessa vexlande bilder. N. B. Djurets själfmedvetande.

Vid bildens formerande synes det tillfälligt, hvilka åskådningar i den sammanfattas, hvilka icke. Och då bilden af ett föremål icke kan i sig upptaga åskådningens innehåll som sådant, synes det, som om der skulle finnas i tingen ett något, hvilket aldrig ingår i föreställningen. Detta har utgjort all skepticism yrkande, att menniskan icke förmår veta något om tingen. Kant, som vände sin undersökning mot den Engelska skeptikern Hume, stannade äfven dervid, att vi icke veta tingen, sådana de i sig äro utan endast sådana de synas oss N. B. Ding an sich. Empirin tror sig öfverhufvud blott endels veta tingen, emedan äfven den noggrannaste observation ännu i dem lemna mycket öfrigt för forskningen. Men den tänker aldrig derpå, att, hvad den om tingen vet, är tingens bilder N. B. med betydelse o. s. v. – aldrig hvad den sett och hört som sådant. Seendet och hörandet m. m. kan oändligen fortgå – men hvarje detalj ger blott åter en ny bild, sammanfattad af åskådningar. N. B. Säg, hvad som ses &c.? Exempel. Det der, Detta! d. ä. tvenne göra sig bilder af det sedda – uttala det lika – foga

40

50

subjektiva bilder till orden.

Man kan sålunda oupphörligt kasta utom bilden Ett ännu icke sedt och hört. Detta är icke bild. Det är redan en förståndets-tänkandets bestämning = Negationen af, hvad man vet, af allt bestämdt vetande = Ding an sich. Det är den tomta Möjligheten att ännu något veta, det för tanken Bestämningslösa.

Hvad angår Bildens tillfälliga sammanfattning, måste vi verkligen på den reproduc(erande) Inbillningens ståndpunkt anse den för tillfällig – således hos djuren,

10 Men reproduktion är produktion. Den producerande Inbillningen – bildande fantasin inlägger i bilden en betydelse – och denna bestämmer, begrundar bilden i Föreställningen.

Det är lätt sagdt, att man skall gå till observation utan fördomar, utan förutfattade meningar. Man gör det, eller man tror sig göra det, då man icke på förhand bestämmer, hvad Detta – observationsföremålet – är. Men man går i sjelfva verket dertill med fantasin full af bilder och medvetandet af allmänna notioner (minnet ord). Det sedda det hörda subordinerar man ögonblickligen under en sådan notion – ger det möjligen ett nytt namn såsom en variation, nyans, art af detta

20 allmänna – och uppfattar det i en häremot svarande bild.

Detta är den förutsatta intellekt(uela) bildningen, som bestämmer bildens formation – hvad fantasin i den upptager och sammanfattar = Bildens betydelse, för hvilken det är tillräckligt att den är sådan, att den motsvarar denna.

Här återstår det tredje steget: att betydelsen är Ord. Menniskan kan då sluta ögat till lefva i sitt medvetandes innehåll oberoende af de yttre sinnena. Sjelfva bilden är då det oväsentliga – som följer ordet åt. Vår egen erfarenhet lärar, att då vi föreställa oss i ord, vi icke ens äro särskildt medvetande af de bilder, som beledsaga föreställningen. Fästa

30 vi dock vår uppmärksamhet på det ena eller andra ordets betydelse särskildt – så vill detta säga att vi särskilja mellan betydelse och bild – och vi göra oss ögonblickligen – d. ä. vi hafva, utan att särskildt uppmärksamma det, gjort oss en bild svarande mot denna betydelse.

Subjektet, som sålunda har sitt medvetande i orden, är åter sjelfmedvetande såsom den denna verld fritt beherrskande makten – att för medvetandet framkalla den ena eller andra bestämningen.

Detta sjelfmedvet(ande) Minnet. Föreställn(ingen) såsom bild – all(män) notion och bild bådas förknippning = Medvetande.

40 Sjelfmedvetandet löser sig derifrån såsom producerande, förknippande språkbildande subjekt – och utgör det moverande, momenter nu utvecklande.

Men sjelfmedvetandet är deri bundet – ty betydelsen den allmänna notion är gifven – och det är blott i förknippningen subjektet är fritt,

Såsom Minne deremot tager subjektet sitt medvetande ur sitt eget inre – har det såsom sitt, och är *den* som har detta medvetande = *Jag*.

Reproducer(ande) Inbillningen – bildverld med association, dels vanans, dels likhet och olikhet.

Minnet fritt återkallande af orden. Återkallandet kan föranledas af åskådning, af fantasins bilder. Men dessa behöfvas för detsamma icke.

50 Sjelfmedvet(andet) är dock blott formelt. Orden ega sin association tankens begreppets. Det fria återkallandet sker i detta sammanhang. Subjektet derföre tänkande subjekt – medvetandet tanke begrepp.

N. B. Minnet såsom en förvaringsort. Kan vid sjukdom = vid lesion – i ålderdomen aftaga och försvinna. N. B. = / Notion / Bild /.

Det är sammanhanget, som är förlorat. Minnet kan sägas ligga i ett

ord. Ty ur detta ena kan allt subjekte's vetande utvecklas.
Tänkande Subjektet. Begrepp &c.

Hegels Subjektiva Ande.

A. Anthropologie

a) Natürl(iche) Seele

α) Nat(ürliche) Qualität(en) 1) Planetar(isches) Leben

2) Racer (Naturgeister)

3) Familje och indiv(iduella) anlag.

10

β) Naturl(iga) förändringar

1) Åldrar

2) Kön

3) Sömn o(ch) Vaka.

γ) Empfindung = Sjelfkänsla o(ch) sensation i ett outredd.

b) Treum(ende) Seele

α) Fostrets Empfind(ung)

Anim(alische) Magnet(ismus)

β) Selbstgefühl o(ch) »Gefühle» egentl(igen) sensationer

20

γ) Vanan – förvärf(ad) Individ(ualitet)

c) Verkl(ig) Själ d:o

B. Phenomenologie

a) Medvet(ande)

α) Sinn(ig) – för sinnena

β) Wahrnehmen – jemte det allmänna väsendet

γ) Först(åndigt) tänkande – Lagarne

b) Sjelfmedvet(ande)

1) Begär

2) Kampf d(er) Anerkennung

3) Allgem(eines) Selbstbewusst(s(ein)). Ömsesid(igt) erkännande sås(om) sjelfmedveten o(ch) fri – i en allm(än) substans = familj stat.

30

c) Förnuftet. Absol(ut) Substans – die Wahrheit

i Phenomenologie

Förn(uftet)

A) förn(uftet)

1) förn(uftig) Naturbetr(aktelse)

2) förh(ållande) t(ill) historien

3) På sig hänf(örd) individ(ualitet)

40

B) Anden

1) Sed(kighet) o(ch) Rätt

2) Direktion i bildning, upplysning, frihets sträf(v(ande))

3) Moralitet – Samvete.

C) Religion

Naturlig – Konst – Uppenbarad.

D) Absolut vetande

M(ina) H(errar) Förrän jag går vidare, bör jag i korthet hänvisa på den väsentliga åtskilnaden i denna framställning af psykologin från Hegel's, på hvars spekulation den dock öfverhufvud stöder sig.

50

Tiden har icke medgifvit att i det speciela i läran om Själens (Hegels Antrop(ologi)) till jmförelse framställa Hegel's afvikande uppfattning. Det förnämsta har jag dock påpekat, nemligen att vi utgått från sjelfkänslan, detta själens sjelfmedvetande och antagit, att det utom psykologin, i Naturfilos(ofin) bör ådagaläggas, att det animaliska lifvet

är känsla af sig. Hegel deremot utgår från Anden och Själen såsom *allmän* själ, allmän substans, Immaterialiteten öfverhufvud, ur hvilken den individuella själen framgår. Hegel's lära om själen får derigenom en mera storartad karakter, än den vi kunnat tillvinna denna lära. Min öfvertygelse om denna Hegel's uppfattning är dock den, att en sådan abstrakt utgångspunkt, »den Allmänna själen» – är abstraktion.

Att tillägga den verksamhet – hvarigenom den individualiserar sig är att återgå till Naturen. Den allmänna själen är icke *för sig* är an sich såsom naturmakten, naturkraften,

10 Vi förutsätta vidare redan för människans sjäslif, vården, uppfost-
ran, bildningen såsom gifven. Hegel gör denna förutsättning blott
exempelvis. Vi hafva förutsatt den hufvudsakligen för slägtets partiku-
larisation, i afsceende å anlagen. Min öfvertygelse är också orubbadt
den, att psykologin eljest icke kan statuera någon väsentlig skilnad
mellan sjäslifvet hos djuret och människan.

Det storartade i Hegel's uppfattning är hufvudsakligen detta, att han
låter oss likasom vara närvarande vid den *första* människans andliga
utveckling – andliga; ty fysiskt måste han förutsätta fostringen såsom
naturprocess. Herrarne finna derföre hos honom en bevisning äfven
20 för själens så att säga födelse. Individen löser sig såsom den Allmänna
Själen i Momentet *die passive Totalität der Individualität*. Vi hafva
icke kunnat tränga fram dertill, utan för oss är lifvets tillvaro omedel-
bart själens. Men Hegel fortgår häruti till en uppfattning af bildningen
såsom sjelfbildning – såsom den individuella sjäslens utveckling. Detta
Phenomenologin.

Utvecklingsgången den:

Att Subjektet, som skiljer ifrån sig den yttre världen, uppfattar denna
under olika former Varande. Västende bådast Enhet (lagen) för
ständigt sammanhang,

30 Att medvetande här reflekterar på sig är sjelfmedvetande – i
förhållande till det yttre – ombildande detta – andra sjelfmedvetan-
den – kamp och undergifvenhet. Vet sig som allmänt.

Derföre i Läran om själen ingen fråga om skilnad af sensation och
böjelse – öfverhufvud om något sjelfkänslans innehåll. Här förut-
sättningen af den yttre världen i Medvetande af andra Subjekter
och bildningen i sjelfmedvetande.

Hvad som ännu återstår är i förhållande härtill svårt att fatta.

Phænomenokogin d. ä. läran om skenet. Hvad Hegel framställer är
försök till en medvetandets historia.

40 Anledningen. Locke – (Baco) Hume Kant – Kunskapsförmågan.

I Phænomenokogin Medvetandet samma ordning som i Logiken.
Kategorierna. Varande. Västende. Begrepp. Objektet är kvalitet,
kvantitet ting med Egenskaper o. s. v.

Sken, fenomen kallar Hegel nu dessa förhållanden, emedan uppfatt-
ningen är den att Objektet förändrar sig – att det praktiska förhål-
landet till andra Subjekter blir ett annat – genom bildningen.

Men säger han: Detta är det skenbara. Förändringen är Subjektets
inom sig. Denna i egentliga Psykologin,

50 Hela denna lära om skenet, hvad som synes vara för medvetandet är
i sjelfva verket en medvetandets historia – fattad såsom den kunnat
fattas – emedan den endast i det praktiska framträder som historiskt
faktum. Den är i sig lärorik, men kan icke anses för filosofisk disciplin
utan såsom t. ex. historins filosofi och religionsfilosofi för tillämpad
filosofisk uppfattning af det historiskt gifna.

PsykoKogin) blir innehållslös lära blott om formen för vetandet och viljandet – nödtvunget explicerad af ett innehåll.

Och detta ehuru förnuftet såsom PhenomenoKogin)s redan har allt vetandets och viljandets innehåll som ännu en gång fördelar sig enligt formen,

Vi hafva i formen särskildt innehållet – Åskådning)s – föreställningens – det vidare i Tänkandet.

Sjelfmedvetandet = Jaget den tänkande.

Inhållet Medvetandets tankar begrepp.

Begreppet – begripande af, hvad som bör vara, fordran, lagen.

10

C) Psykologi

a) Teoretisk

α Åskådning)

β föreställning)

γ Tänkande

b) Praktisk

α Praktisk känsla.

β Drift

γ Godtycklighet) och) Lycksalighet.

20

Hufvudsak, – Att utvecklingen dubbel. Egentligen) Psykologin fattig repetition. PhænomenoKogin) beskrifvande utan ord, namn, termer: »Sinnligt) medvetande» »Wahrnehmung» – &c. Först i PsykoKogin) bestämda termer: Åskådning) Föreställning) fantasi – Minne. Men innehållet borttaget, i synnerhet) på praktiska) gebitet. (Se Rosenkrantz). Repetitio). Ty Åskådningen) subjektiv process i sinnliga) medvetandet. Föreställandet egentligen) Reflexionen i Wahrnehmen. Tänkandet uttryckligen. Öfverhufvud) alla subjektiva) former förutsatta i detta bemäktigande af objektiviteten som är Phenomenologin)s innehåll. Ej Originalsucht. Har ej kunnat framställa öfvertygande enligt) Hegel,

30

I Encyklopedin) skär Hegel) kort af fenomenologiska) utvecklingen som förnuft.

Ännu uppmärksamheten derpå, att i Anthropologin b) β & γ – förutsättes förhållande till objektiviteten.

Så här – i sensationen: förhållande) till organismen och den för den yttre världen såsom Yttre.

Derföre öfvergång till Sjelfmedvetandet – såsom) Maktens i Affekten – i sensationen)s upptagande inom förvärfvade individualiteten. Vanan (Hegel).

40

Hegel) hör till historien om detta upptagande = Phenomenologin. Här direkt till subjektiva processen det psykologiska. Medvetande här = förhållande inom Anden – omedelbart det i sensationen gifna.

Bildningen förutsättes här – Ej som bevis. Hegel) uppvisar dess gång,

Psykologi 39–40,

50

Mina) Herrar) Jag sökte senast tydliggöra, hvarföre Herrarne) i Hegel's Psykologi finna Åskådningen uppfattad såsom en rent aktiv process. Då nemligen enligt) Hegel den Subjektiva) Anden genom sin utvecklingshistorie (bildningen) har till sitt innehåll det historiska vetandet, lärer han: att den såsom känsla vet detta innehåll såsom sitt

eget – utan afsceende) på förmedlingsprocessen – men emedan detta innehåll är omedelbart, har denna omedelbara form, förlägger det utom sig i rum och tid och åskådar detsamma som sådant.

Med andra ord: Menniskan upptager under sin utveckling genom sitt förhållande till den yttre världen och till andra människor ett vetandets innehåll, hvilket hon hos sig förefinner. Hon kan icke säga, huru hon kommit dertill. Hon har det omedelbart, känner detta. Men hon igenkänner det i den henne omgivande världen, åskådar det i denna.

10 H(egels) finna i Erdmanns Psychokogische Briefe skilnaden utlagd mellan åskådning och sinnlig varseblifning (Phenomenologin). Han uppfattar (och jag anser det visserligen i öfverensstämmelse med H(egels)) skilnaden hufvudsakligen bestå deri att subjektet i åskådningen inlägger intresse, sitt intresse, sin känsla, med andra ord, icke blott passivt ser eller hör, utan ser och hör hvad det i åskådningen inlägger.

Men jag skulle tro, att häri finnes en förväxling nemligen med inbillningen. Ty det, hvari Subjektet inlägger intresset, känslan, är den bild, det gör sig af det i åskådningen gifna. (N. B. Erdmanns exempel) Madonnan. Inlagd betydelse moderskärleken, renheten – skönheten).

20 I hvarje fall har åskådning så fattad en annan betydelse, än hvad man dermed traditionellt förstått. Detta är, i hvad Hegel kallar sinnlig hvarseblifning upptaget, hvilken innefattar sensation och åskådning.

När nu Hegel öfvergår till föreställning blir denna en Andens reflexion på sig, nemligen på detta dess eget gifna innehåll, ett attenderande till, att det är dess eget, och att dess försättande utom anden i en yttre värld, är dess deras eget verk. H(egels) behöfver icke såsom vi gjort, härvid förutsätta bildningen i betydelsen, den allmänna notionen. Ty den tillhör redan andens genom bildningen förvärfvade innehåll.

30 Äfven här är derföre H(egels) uppfattning mera idealiserad. Såsom han i Antropologin framställer den individuella själens utgående ur den allmänna, så framstår i hans Psykologi, den allmänna notionen och ordet språket såsom subjektets verk. Han förklarar icke blott dess betydelse utan, uppkomst, likasom visar det i en första människas andliga verksamhet. Men han har i sjelfva verket förutsatt bildningen såsom historisk process i Phenomenologin. N. B. Det öfversinnliga.

40 Denna är nu vår ställning till uppfattningen hos Hegel. Vi förutsätta den yttre världen och andens värld bildningen såsom gifven och anse det icke höra psykologin till att utreda någonders väsende. Vi söka endast fatta, huru individen och subjektet förhåller sig till detta gifna, och hvilken betydelse det för den subjektiva anden har. Med afseende på intelligensens förhållande till den yttre världen – vetandets förhållande till denna – är detta i läran om åskådningen och föreställningen utveckladt. I afseende å det subjektiva vetandets förhållande till det allmänna menskliga (bildningen) återstår ännu ett väsentligt moment Tänkandets.

Såsom vetande i ord är intelligensen det vetande Subjektet Minne. Hvad Subjektet i ordet vet, detta är dess medvetande. Subjektets sjelfmedvetande är dess vetande om sig såsom makten att framkalla orden, sitt medvetande att fritt röras i detta sitt innehåll.

Vi kunna i minnet särskilja dessa tre momenter 1:o Ordets återkallande för en gifven bild, för betydelsen i denna, såsom tecken för den allmänna notion, hvilken utgör denna betydelse.

Orden äro så för sig endast tecken – hvarföre Minnet är 2:o Mekaniskt minne endast orduppreparande i invänd ordning.

Men för detta formela upprepande ligger till grund 3:o ordens mening, sammanhanget – och det är i detta ordens eget sammanhang Subjektet har ordet såsom sin egen verld sjelf är denna makt som förbinder dem och det är såsom sådant Minnet för oss har sin egentliga betydelse.

Subjektet såsom denna ordet förbindande makt är tänkande subjekt det rena Jaget såsom den tänkande.

Detta 3:e Momentet i läran om det teoretiska sjelfmedvetandet. Åskådningens Föreställningens Tanken.

10

Subjektet är den Tänkande – de bestämda tankarne sammanbindande och utvecklande – sjelfmedvetandet frihet att abstrahera från detta innehåll. Jagets medvetande om sig såsom, makten att i bestämda tankar utgå. N. B. Det rena Jaget – tvifvel derpå huruvida denna rena subjekt-objektivitet är – kan begripas.

Den kan det icke omedelbart. Den förutsätter alltid det bestämda innehållet tankarne. Men den är sjelfva denna förutsättning –

Dette tänkande subjektet förutsätter derföre sig sjelf i tänkandet som process i den bestämda tanken.

Tänkandet är omedelbart begripande. Vi säga begripande af en sak – derföre att här vetande och sak icke äro skilda. Begripandet är begripande af en gifven tankens bestämning. Exempel,

20

Måna Herrar Begrepp äro enligt den vanliga uppfattningen alla allmänna notioner, färg, form, storhet, antal, väsende, lif, själ, ande, frihet, rätt o. s. v. Hegel fattar icke begreppet i denna mening. Han förstår med begrepp blott de notioner, som innebära ett verkligt begripande, hvilka uttala fordran på, huru en verklighet bör vara beskaffad, dess regel, dess lag – och hvilka derföre äro lefvande verksamma begrepp – verkligheten gestaltande. Sådane äro t. ex. i vår närvarande framställning: Andens begrepp Själens, Individualitetens – Sjelfmedvetandets – Föreställningens (?). Sådane äro: Hegelska Logikens allmänna kategoriers: Varande, Väsende inom det förra Qvantitetens, Qualitetens; Inom det senare: Existensen fenomenets, Verklighetens o. s. v. sjelfva Begreppets (tankens begrepp) Objektivitetens, Mekanismens, Chemismens, Livvets, Vetandets, Viljandets. Inom Naturfilosofin: rum – tid – materie, ljus, ljud, ton – m. m. Vegetabiliskt lif – animaliskt. I Objektiva Andens filosofi: frihet, Rätt, familj, samhälle, stat. Sådant som *namm* på färger, former, egenskaper, äfven materier – enkla sammansatta släkten äfven drifter böjelser, begär, skilda slags aftal, dygder, menskliga verksamheter m. m. kallar han icke begrepp, utan dels abstrakta dels reflexionsbestämningar. I ett så stort verk, som filosofins system – systematiserandet af *omne scibile* måste svårigheten att uttrycka och förtydliga läran medföra inkonsequenser i uttrycket; och det är derföre svårt, att ur Hegels skrifter i allmänhet hemta en fullt noggrann distinktion. N. B. För oss allt *begrepp* må vara.

30

40

Systematiserandet af tankens bestämningar tillhör utan tvifvel metafysiken (Hegels Logik). I Psykologin är denna systematik gifven. Tänkandet måste här fattas såsom subjektets tänkande. Och vi kunna derföre icke fatta det annorlunda än såsom begripande af tankens bestämningars sammanhang.

50

Detta sammanhang kunna vi föreställa oss sådant, att för människan behöfves blott en enda tankens bestämning, och hon kan ur den utveckla hela tankens, vetandets rikedom. Ty ett sådant sammanhän-

gande nät af bestämningar är tänkandet, att den ringaste bestämning lagd till eller tagen ifrån vårt tänkande förändrar hela dess innehåll.

Huru tänkandet blifvit detta sammanhang det är ganska klart. Det är årtusendens arbete deri – och individen är arftagaren häraf,

I begripandet af bestämningarnes sammanhang, utvecklar derföre subjektet ur bestämningen, hvad i den innehålles, dess predikater.

Tänkandet är derföre *Omdöme*, bedömande, utsägandet af denna utveckling, af begripandet. I omdörets kopula är utträder det tänkande subjektet såsom det förenande bandet mellan de i omdömet förbundna Bestämningarne.

10

N. B. I den formela logiken de s. k. begreppen gifna. Men man finner lätt, att subjektet är redan i predikatet förutsatt.

N. B. Formalismen består deri att formen är för innehållet likgiltig. Allt innehåll i alla former. Motsats: att hvarje form af omdöme är form för förbindning af ett visst slags begrepp. Abstraktion Reflexion Förnuftsbegrepp. I förra fallet förknippningens grund af formen oberoende. Ingen menniska kan deraf lära att tänka klokare, än förut. I det senare deremot, inser man, att giltigheten af hvarje form sträcker sig blott inom en bestämd gräns, och att innehållet beror af formen.

20

Men bedömandet är till sin natur subjektivt. Det är subjektets bedömande – ett mer eller mindre utveckladt påstående, att vissa bestämningar höra tillsamman, att det ena eller andra predikatet tillkommer en gifven bestämning.

Såsom tänkande vet sig subjektet vara, den, som förbinder, sammanhåller bestämningarne i sitt medvetande. Men tänkandet innebär i sig fordran på, att sambandet skall vara objektivt, bestämningarnes eget.

Hvar och en menniska är viss om, att hennes tänkande är hennes eget, att det är hon, hvilken såsom den tänkande förbinder tankens bestämningar. Men det faller ingen in, att tro att tänkandet är ett förbindande efter behag och godtycke; Utan i den subjektiva verksamheten innebäres anspråket derpå, att tänkandet skall vara objektivt, i och för sig bindande (för oss Minnet).

30

Det tänkande subjektet objektiverar derföre tanken genom att i stället för den abstrakta kopulan sätta en omdörets subjekt och predikat förbindande bestämning, Medeltermen; hvarigenom tänkandet blir slutande, tanken slutledning.

I slutledningen är förbindelsen mellan förterm och efterterm icke subjektiv såsom i Omdömet utan af medeltermen förmedlad, således beroende af det i denna utsagda objektiva sammanhanget mellan båda.

40

N. B. Slutledningens former,

Slutledning är bevisning. Bevisningen är dock i slutledningen öfverhufvud ännu formel, emedan så väl förtermens som eftertermens i densamma sammanhang med medeltermen ännu är oförmedlad. Men Subjektet såsom tänkande har deri utgått i en objektivt tänkandets process – gjort sitt tänkande öfverensstämmande med tankens objektiva utveckling. Deri innehålles medvetandet om, att tänkandet skall vara objektivt och allmänt gällande – och subjektet, hvilket vet sitt tänkandes process vara den allmänna objektiva, fattar deri sig såsom Ande.

50

Alla föregående stadier i Intelligensens utveckling äro subjektivt vetande. På dem är endast fråga om subjektet och formen för dess vetande, hvilket också derföre är något blott subjektivt – åskådning, subjektiv föreställning. Först tänkandet är objektivt vetande, det menkliga tänkandet öfverhufvud – och äfven den allmänna föreställningen fattar förhållandet sålunda, att inbillningen är blott subjektiv

inbillning – men att tänkandet skall vara det alla människor gemensamma och förnuftiga.

N. B. Om åskådningen plägar man dock göra sig en annan föreställning – nemligen att alla människor i den yttre företeelsen måste se och höra detsamma. Man upphärfver dock detta antagande genom oändliga undantag – för olika synförmåga o. s. v. Vi lägga dock icke vikt på denna tillfällighet i *sensationen*. Åskådningen är och måste vara öfverhufvud lika för alla. Men den är dock genom sin natur subjektiv, emedan dess innehåll är det i oändlighet bestämbara – i rum och tid. Och i medvetandet sammanfattadt är det omedelbart en subjektiv bild.

Först tänkandet är derföre objektivt vetande. Deri vet sig det tänkande subjektet i enhet med andra tänkande subjekter, är Ande,

Häri har det teoretiska sjelfmedvetandet en verklighet som motsvarar dess begrepp. Ty tänkandet är äfven objektivt fattadt andens – och subjektet är ande. Hvad subjektet i tanken vet, är det tänkta – icke det i åskådningen gifna – och sjelfva vetandet är icke gifven betydelse, gifven allmän notion utan andens fria verk – den tänkande andens som subjektet är.

Härmed om det teoretiska Sjelfmedvetandet = Intelligensen afslutadt. Vi öfvergå till betraktande af det praktiska. Öfvergången öfverhufvud den: att i tänkandet,

Psykologi 41–42.

Måna Herrar Öfvergången från det teoretiska Sjelfmedvetandets process till det praktiska Sjelfmedvetandets öfverhufvud är lätt insedd. I tänkandet kommer subjektet till medvetande om en objektiv andens värld – tankens bestämningars objektiva sammanhang, och för sjelfmedvetandets frihet återstår, att subjektet praktiskt gör detta sammanhang till sitt eget vetandes. Det är i sig ett vetande om naturen och andens värld – utgående ur åskådningen och föreställningen, beroende af naturprocessen och bildningen såsom gifna.

Det är det förnuftiga sammanhanget i denna gifna värld, subjektet i sitt tänkande vet. I sitt vetande är Subjektet frigjort från denna gifvenhet; men emot Subjektet såsom vetande står denna förnuftiga värld såsom en gifven bestående Objektivitet, hvilken utan hans tillgörande är till i verkligheten, är en gifven bestående ordning, i hvilken subjektet icke har någon del,

Subjektet fordrar derföre, att denna tillvarande värld skall vara dess värld och är process att förverkliga denna fordran. Subjektet såsom tillvarande individ är omedelbart denna fordran i sig såsom drift och böjelse och dess praktiska sjelfmedvetande är process att befria sig från denna form af omedelbarhet till ett viljande i hvilket det vet sig vara denna objektiva verlds skapare *N. B.* den vara sitt verk.

Häri kan roten till den sjelfmedvetna människans viljande sökas, i hennes sträfvande till en frihet i handlingen, som motsvarar hennes frihet i vetandet. Det är blott den ena sidan af sjelfmedvetandet, att Subjektet vet den gifna världens förnuftighet och har detta vetande såsom sitt verk. Den andra är, att subjektet skall veta den förnuftiga verldsordningen såsom sitt verk och i dennas förverkligande hafva sin frihet.

Men att detta det praktiska sjelfmedvetandets utveckling åter fattas för sig, icke såsom utgående från det tänkande subjektets sjelfmedvetande, utan såsom en utveckling för sig, hvilken utgår ur driftens och

bøjelsens tillfredsställande – detta beror af den förut omnämnda ofullkomligheten i vår metod – ofullkomlighet såvida vi antaga att en samgående, utveckling af det teoretiska och praktiska sjelfmedvetandet vore möjlig. Såsom det följande visar komma vi dock att efter hand åberopa det teor(etiska). Sjelfmedvetandets utveckling såsom känd sak, för att kunna fatta den praktiska. Och det är sjelfklart, att in concreto den ena måste sammanhänga med den andra, likväl så, att den praktiska utvecklingen förutsätter den teoretiska. Detta följer redan deraf, att driften senteras, är af sensation förmedlad och att individen i driftens tillfredsställande förhåller sig till en yttre verld, hvilken alltså redan förutsättes såsom medveten.

Den fordran Sjelfmedvetandets begrepp innebär: att Subjektet skall positivt bestämma driftens och bøjelsens tillfredsställande och derigenom dess innehåll – denna fordran är Viljans begrepp. Vi härledde den ur Själens uppfattning såsom Individualitetens makt, makten att bestämma öfver, hvad som skall tillhöra den förvärfvade individualiteten eller icke. Själens känsla af denna makt i affekten, hvilken innebär fordran på frihet att upptaga eller afvärja sensationen och driften – i dennas tillfredsställande.

Viljan är i sitt begrepp denna fordran. Men viljan gör sig som sådan gällande äfven i Intelligensens det teoretiska sjelfmedvetandets utveckling. Sensationen och med den åskådningen är öfverhufvud gifven; men redan i dem finnes en begränsad frihet att välja och bestämma, så att individen attenderar till vissa sensationer afvärjer andra. Denna valfrihet framträder med afs(ende) å sensationen såsom fordran i affekten. I Inbillningens verksamhet framgår den såsom känslans anspråk i föreställningen. (N. B. i läran om Individualiteten och i reproduc(erande) Inbillningen blott för vår betraktelse). Den fortgår genom tänkandets process såsom vetandets intresse i s(ynner)het i öfvergången från omdömet till slutled(ninge)n från det subjektiva bedömandet till bevisningen – ehuru genom sjelfmedvet(ande)s och medvetandets enhet i tänkandet, icke mera såsom särskildt moment.

Öfverhufvud kunna vi alltså säga att viljandet i vetandet, så vidt det ingår i detta som sådant har känslans (inclusive affektens form). Men detta samma sträfvande, som, är på det praktiska sjelfmedvetandets ståndpunkt håg, begär och prakt(iskt) intresse (ur driften och bøjelsen) – Sorg, glädje, tillfredsst(ällelse), ovilja såsom affekter – känsla för det rätta, fädernesland o. s. v. icke blott de förra yttra sig – de senare bestämma föreställningen utom de verka såsom impuls till handling såsom bøjelse förallmänligadt till intresse.

Omvändt kan såsom redan nämndes Viljan icke särskiljas från Intelligensen, från vetandet, så att detta icke i viljandet skulle vara verksamt. Viljans, det praktiska sjelfmedvetandets momenter, dess utveckling, bero tvärtom af det olika sätt, på hvilket subjektet uppfattar, såsom vetande bestämmer detta sjelfmedvetandes innehåll. Drift, begär, beslut, godtycke det är allt former för viljandet derigenom, att Subjektet i hvar och en af dem vet sitt viljande olika bestämdt – med andra ord att Subjektet bestämmer det olika i sitt medvetande derom,

Skilnaden är den, att Anden i sitt teoretiska förhållande förutsätter naturen och andens verld såsom gifna, sitt medvetande derom såsom gifvet och är process att upphäfva denna medvetandets form af omedelbarhet, gifvenhet – i sitt praktiska förhållande deremot är process, att i den förutsatta yttre verlden förverkliga sitt vetandes bestämningar, ombilda naturen i öfverensstämmelse med dem och

skapa en andens värld, hvilken han derigenom vet vara sitt verk.

Psykologin har att i denna praktiska process uppfatta icke hurudan denna af anden producerade värld är, utan huru anden såsom subjektiv, subjektet, bestämmer sig i dess förverkligande.

Driften, böjelsen, är drift att bestämma omgestalta den gifna yttre världen. Men den är såsom drift en gifven bestämning och i denna form icke öfverensstämmande med den fordran, som, innebäres i sjelfmedvetandets begrepp.

I driften förhåller sig individen till den yttre världen för dess tillfredsställande. I driftens tillfredsställande är kroppen organ, verktyg för de yttre tingens tillgripande – och förändrande. Detta tillhör allt andens praktiska förhållande, är det yttre förloppet deraf. Redan den djuriska sinnliga driften förändrar förstör förtär det yttre tinget,

10

Måna Herrar För att genast försätta oss i ämnet och för att lätta öfversikten, får jag göra följande framställning.

Driften, böjelsen är fordran på den yttre världens gestaltande i öfverensstämmelse med sensationen af det lekamliga behovet naturligt eller af bildning. Detta är driftens tillfredsställande. Det är detta tillfredsställande, affekten förutsätter; ty först deruti kommer det till medvetande, hvad driften och böjelsen egentligen äro. Exempel Behof af föda, af värme, af hvila – i förhållande till det yttre föremålet.

20

Häri, i tillfredsställandet förhåller sig driften till den för individen yttre världen – är praktisk. Genom det yttre tingets tillgripande, omgestaltande har den sin tillfredsställelse. De af bildningen fostrade böjelserna äro af samma art. Exempel / Teknisk Böjelse tillgripande. / Sociabilitet – åtminstone närvaro för de yttre sinnen – Åsyn – Röst – Tal. /

Men driften är i sig individuel, icke blott tillhör en individ, utan är i tillfredsställandet verklig i ett Nu i tiden och Här i rummet. Ty då det först i tillfredsställandet framgår, Hvad driften är? och tillfredsställandet är vid tid och rum (i afseende å det yttre tinget) bundet, blir driften ett oändligen divideradt innehåll.

30

Driften sönderfaller derföre i tillfredsställandet i en oändlig mångfald af drifter – dess bestämda innehåll fördelar sig i oändlighet. D. ä. den kan som sådan icke tillfredsställas.

Subjektet fattar derföre driften såsom ett allmänt begär, d. ä. sammanfattar det i driften oändligen individualiserade innehåll i ett begär, hvilket har många sätt och vis för sitt tillfredsställande. Exempel. N. B. Böjelsen såsom allmän = Intresse.

40

Driften är det förutsatta, gifna sträfvet. Den kommer derföre till medvetande såsom blott förutsatt – för begäret förutsatt, såsom det sträfvet, hvilket varit och först i begäret, såsom sammanfattning af drifter är.

N. B. Parallel mellan åskådning och drift.

N. B. 2 De uppräknade böjelserna allmänna intressen; ty såsom böjelser utsägliga.

50

Här på begärets och Intressets ståndpunkt hafva vi ännu att skilja mellan dessa såsom den form, i hvilken driften böjelsen kommer till medvetande – och medvetandet, om dem såsom allmänna.

Vi skola nu närmare undersöka, hvarföre Driftens natur är den

anförda.

Driften är omedelbart gifvet sträfvande att sätta den yttre världen i öfverensstämmelse med det senterade lekamliga tillståndet. Den är öfverhufvud medvetande derom att anden skall vara verksam för organismens upprätthållande, omedelbar känsla af den förutsättning det animaliska lifvet innebär, förutsättningen nemligen af livvets sjelfkänsla för dess utveckling och underhållande. Hvad i organismen är brist, behof, hämmad, stagnerande utveckling det är i Sjelfkänslan Drift.

10 Likaså är den inplantade böjelsen i sjelfva verket känsla af ett lekamligt behof ett behof af denna lekamliga verksamhet denna omgifning för de yttre sinnena. Vi hafva icke tid att genomgående de uppräknade böjelserna undersöka, huru för hvarje af dem den sinnliga närvaron af böjelsens föremål är första förutsättning. Exempelvis. Vettgirighet – såsom det synes Något rent andligt. Men den är såsom omedelbar böjelse: att gå till föremålet, se, höra taga det i handen, undersöka, lyssna till andras ord. Modersömheten omedelbart, att hafva barnet i närhet: se det, höra dess röst, känna dess livsvärme. Med ett ord: det är kriterium på hvad vi äga rätt att kalla böjelse, att den
20 väsentligen är fästad vid det lekamliga förhållandet till något yttre.

Nu säga vi: *Hvad* dessa drifter och böjelser äro? det vet menniskan först i deras tillfredsställande. Individen har sensation af det lekamliga behofvet, bristen, saknaden, men hvad det är som saknas, det vet subjektet först i tillfredsställandet, d. ä. i medvetandet om att behofvet tillfredsställes, bristen fylles af detta yttre föremåls tillgripande, näm-
nande, åskådande o. s. v.

Det är derföre icke om driften såsom senterad vi här tala, utan om Driftens Tillfredsställande – och detta äf första moment i vår lära om det praktiska sjelfvmedvetandes utveckling. Sensation af behofvet, bristen, är känsla af att den är. Tillfredsställandet är medvetande om,
30 *hvad* den är. (Sensation och Åskådning; Tillfredsställandet = praktiskt görande).

Men nu är tillfredsställandet en process i rum och tid. Driftens *Hvad?* sönderfaller sålunda i oändliga momenter. D. ä. Driften är det oändligen individuella – sensation af det lekamliga behofvet, hänförd till det oändligen individuella yttre, derigenom sjelfva behofvet oändligen individualiseradt.

Derföre sammantränga sig drifterna i hvarje nu till mångfaldigt antal – och deras tillfredsställande får deri icke rum. Det är sålunda driftens eget tvång som förer den öfver till begär. Subjektet tager makt med densamma och sammanfattar i begäret ett mer eller mindre af det i driften gifna innehållet. Subjektet gör det, emedan driften som sådan icke kan tillfredsställas.

Först i begäret kommer driftens innehåll till bestämdt medvetande. Driften är för begäret det förutsatta, det, som varit, som icke kommit till ett *Hvad*, emedan den icke som drift kommit till tillfredsställande.

Man kan nu visserligen säga, att det är likgiltigt, om man t. ex. hos ett
50 djur kallar en minnuts eller en dags hunger för drift, om man anser den sträcka sig till ett höfrö, ett grässtrå eller en hel hages afkastning. Detta är i sjelfva verket likgiltigt, endast man fattar förhållandet mellan driften och dess bestämda innehåll, såsom förhållande mellan ett Detta och ett Detta. Ty sådant är det nödvändigtvis genom sin omedelbarhet. Men så snart man anser driften för en sammanfattning af momenter både i sig, i sensation af det lekamliga behofvet – och i sitt föremål –

talar man icke mera om det omedelbara, utan om det förmedlade – om begäret, som i sig är den förallmänligade driften och har många sätt och vis för sitt tillfredsställande.

Anmärkning). Att den sinnliga driften icke innebär medvetande om den organiska processen, endast olusten vid dennas lidande. Dess bestämda hvad – beror af de yttre föremål, mot hvilka den vänder sig, rättare af dessas förändrande – begagnande.

I Begäret åter hafva vi att särskilja detta, att det är en sammanfattning af driftens innehåll – hänförande sig till flera sätt och vis för tillfredsställandet – och att det af Subjektet fattas såsom allmänt. 10

Begärets tillfredsställande förutsätter hos människan kultur – icke blott såsom intellektuel bildning utan äfven såsom inplantad sed. Genom sina anlag har hon utom de sinnliga drifterna de af kulturen utvecklade böjelserna. Bådas tillfredsställande i begärets och intressets form beror åter af kulturen. Hon är sålunda oändligt rikare än djuret, icke blott genom sina böjelser och intressena utan äfven i afseende på medel för så väl dessa intressens som begärens tillfredsställande. Bildningen lärer henne att fatta dem såsom allmänna, d. ä. hon inlägger i deras tillfredsställande en allmän betydelse – enligt hvilken hon ordnar sitt lefnadssätt. Mängden af bildningens intressen och sätt att tillfredsställa frigör henne från de särskilda begärens och intressenas uteslutande väld. 20

Subjektet som sålunda fattar, har medvetande om begären och intressena såsom allmänna, har sitt sjelfmedvetande i friheten att bestämma öfver det enas eller andras företräde och öfver sättet och viset för deras tillfredsställande. Det förra beror af det senare. Ty ehuru kulturintressenas mängd förer människan att ordna deras tillfredsställande, gör åter lättheten att tillfredsställa dem ordnandet lättare. Härefter det civiliserade, lifvets, det högre välståndets, det mera skyddade och friare samhällslifvets inverkan på begärens beherrskande. 30

Jag har förut fattat förhållandet sålunda, att drift och begär vore de skilda formerna för djuret och människan. Men jag har kommit till den öfvertygelse, att begreppsskilnaden då först är bestämd, när driften fattas som det individuela i sig och rigtad på det individuela – begäret som det allmänna förhållande sig till en derunder subordinerad mångfald af sätt och vis för tillfredsställandet.

Skilnaden mellan begärets tillfredsställande hos djuret och människan vore då den: att detsamma hos djuret är blott sammanfattning af driftens innehåll, men icke medvetet såsom allmänt – emedan hos djuret icke abstraktion icke heller kultur för sjelfva tillfredsställandet. Tillfredsställandet ledes hos djuret af Instinkten – det till vana blifna anlaget. 40

Hos människan höjer sig sjelfmedvetandet såsom frihet att välja och bestämma öfver begären och intressena och deras tillfredsställande. Detta sjelfmedvetande är viljans medvetande om sig såsom Fri Vilja omedelbart fritt val Godtycke,

Psykologi 43 & 44,

Måna) Herrar) Begäret hänför sig icke till det individuela såsom driften, utan till det förestälda föremålet. Så snart det uttalas, hvad en drift är, är den detta allmänna, hunger, törst, trötthet m. m. böjelsen ett allmänt intresse teknisk håg, sociabilitet eller former häraf meddelshet, deltagande, vidare mod kamplust, vettgirighet o. s. v. 50

Begäret är sålunda nödvändigtvis i sig allmänt, sammanfattning af driftens innehåll. Att Subjektet fattar det som sådant, vet det som allmänt, detta har sin grund 1:o i Intelligensens väsende, emedan det förestälda föremålet är allmänt och i föreställningen såsom allmänt fattas, förknippning af den allmänna notionen och bilden; 2:o Utvecklar kulturen hos människan icke blott en mångfald af intressen utan erbjuder äfven en mångfald af medel för tillfredsställandet. Begärens och intressenas strid äfvensom den mångfaldiga möjligheten för deras tillfredsställande gör derföre ett val och beslut nödvändigt; men

10 kulturen ordnar också såsom sed tillfredsställandet enligt en förutsatt bestämmelse, som tillägger begärens i förhållande till hvarandra. De få häri genom sin bestämda betydelse, i förhållande till hvarandra, hvilken Subjektet i dem inlägger, och i enlighet med hvilken det afgör öfver begärens strid. //N. B. Exempel. Att hungern tillfredsställes i bestämd ordning att det dagliga görandet och låtandet genom uppfostran får sin bestämda regel – detta gör subjektet till den ordnande. Det skall kommas i håg följas. Intressena få ett värde i förhållande till hvarandra – Subjektet är den formela processen att ordna.// Subjektets afgörande är härvid blott formelt subjektivt. Begäret och medlen

20 för dess tillfredsställande äro gifna. Men att det ena eller andra begäret och intresset skall tillfredsställas att detta skall ske på det ena eller andra sättet – detta fordrar afgörande, beslut. Det är i detta afgörande viljan reflekteras på sig, kommer till sjelfmedvetande, är den afgörande maktens medvetande om sig. Viljans om sig, sin frihet.

Detta sjelfmedvetande är viljan såsom Godtycke fritt val. Subjektet såsom detta sjelfmedvetande är det rena Jaget, detsamma som det tänkande Jaget, men med betydelsen af frihet att utgå, icke i en bestämd tanke, utan i ett bestämdt begär och bestämdt sätt för dess tillfredsställande, i denna bestämda verksamhet.

30 Godtycket är grundlöst, detta rena sjelfmedvetande – friheten att välja och besluta utan alla grunder, alla skäl,

Men Godtycket är såsom sådant blott abstrakt möjlighet att i verksamhet, i verk och gerning, i verklighet utgå.

Förverkligande sig är åter godtycket blott formelt, ett val mellan gifna begär och intressen, ett val mellan gifna medel för deras tillfredsställande.

40 Detta är enkelt. Det, hvartill människan förbindes af naturtvånget, det inre och yttre, det är ofritt görande. Det, hvartill andra människors åsichter förbinder henne är lika ofritt. Deri finnes intet godtycke. I den godtyckliga friheten kan icke finnas något afseende hvarken på förnuftig ordning i naturen eller i människornas samlif.

Och likväl är godtycket förnuftigt moment. Människan är icke fri, om hon i sitt görande bestämmes af något annat, än detta sitt sjelfmedvetande, fullkomligen fritt.

D. ä. Utan denna formela frihet finnes ingen mensklig verksamhet. Men emedan den är likgiltig för verksamhetens innehåll, blir densamma blott formel, och i verksamhet utgången är den af innehållet bunden,

50 Så snart nemligen, och just derföre, att människan handlar godtyckligt, är hennes frihet i verkligheten hemfallen åt det tillfälliga åt det ena eller andra begäret. Valet är fritt, men hvad helst hon väljer är ett gifvet begär och intresse, hvaröfver hon icke har någon annan makt, än att lemna det, fly det och välja ett annat.

Viljan såsom godtycke är derföre icke verkligen, i verk och gerning

fri vilja. Begärets innehåll bemäktigar sig densamma, och den verkar endast med detta innehålls makt. Denna viljans passivitet är *Passionen*. Det är ett begär, ett intresse, som utgör passionens innehåll; men det är viljans bundenhet i detta innehåll som ger begäret form af passion.

I passionen kommer Subjektet till medvetande om viljans ofrihet i begäret och intresset såsom gifna. Viljans begrepp är det praktiska sjelfmedvetandets begrepp, såsom fordran, att subjektet skall fritt bestämma driftens och böjelsens tillfredsställande. Denna fordran utgör i godtycket subjektets sjelfmedvetande, viljans medvetande af sin frihet såsom fordran på fritt bestämmande. Men i passionen har viljan en verklighet, som icke motsvarar detta sjelfmedvetande.

10

Vi fatta icke passionen såsom något hos den ena eller andra menckliga individen, eller i den ena eller andra tidpunkten af menniskans lif förherrskande begär. Passionen tillhör all mencklig verksamhet i den mening, att det ena eller andra begäret eller intresset i verksamhetens ögonblick skall vara starkt nog att beherrska, att undantränga alla öfriga – emedan endast denna innehålls egen makt ger viljan kraft att handla. Passionens immoralitet är likasom begärets en annan sak. Hvarje passion kan blifva immoralisk, då i den viljans frihet går under, då subjektet icke förmår höja sig öfver den strid mellan viljans sjelfmedvetande och dess verklighet, som passionen innebär.

20

Passionen kan blott finnas i förhållande till medvetandet om viljans frihet; hvarföre djuret har begär och sinnesrörelser, men icke passioner, emedan icke valfrihet och beslut.

I medvetandet om denna stridighet i passionen mellan sitt sjelfmedvetande, sig såsom fordran på frihet, fri bestämning och sin verksamhet, gör subjektet sjelfva denna frihet till verksamhetens innehåll. Detta sker genom en tänkande uppfattning af begärens och intressenas sammanhang – och deras tillfredsställande i öfverensstämmelse med detta. Begäret och intresset skall sålunda tillfredsställas icke för sitt innehåll i och för sig, utan för dettas betydelse i det af tanken uppfattade sammanhanget. Tillfredsställandet blir sålunda ett medel – d. ä. sjelfva begäret och intresset såsom verkligt, af tillfredsställandet bestämdt, blir ett medel för ett ändamål utom detsamma. Detta ändamål är sjelfva viljans frihet, förverkligandet af den fordran, viljans sjelfmedvetande innebär.

30

Men ändamålet är icke för medlet likgiltigt, utan är för hvarje medel, detta medels ändamål. Subjektet inlägger derföre i hvarje begärs och intresses tillfredsställande ett ändamål. Sjelfva uppfattningen af begärets och intressets innehåll såsom medel för ett af subjektet deri inlagdt ändamål och denna uppfattning i begärets tillfredsställande förverkligadt, är ett sträfvande att förverkliga friheten som ändamål; ty derigenom har verksamheten ett innehåll, som är subjektets fria position. Såsom Subjektets ändamål förverkligande är den praktiska praktiska verksamheten – *Handling*.

40

Hvilka ändamålen äro? De kunna vara och äro fullkomligt subjektiva. Exempel stilla hungern, hvila, för att vinna styrka till att arbeta. Formera ett yttre ting, för att begagna det som redskap – bereda en boning. Söka medmenniskor umgänge, för att förvärfva insigt, lefnadsvett, eller blott förströelse. Tillfredsställa modersömheten, för att främja barnets andliga eller lekamliga tillväxt. Följa det ena eller andra begäret för att vinna välstånd, ära, moraliskt erkännande, godt samvete. Det kommer här icke an på ändamålets innehåll. Subjektet gör sin frihet till ändamål endast genom att i handlingen inlägga ett ändamål

50

öfverhufvud, en fri bestämning, för hvilken begärets tillfredsställande blott är ett medel.

Ett sådant fritt bestämmande innebär en länkande uppfattning af begärens och intressenas sammanhang, deras betydelse i förhållande till hvarandra med afseende på ändamålet.

Sjelfva handlingen är ett praktiskt Omdöme, hvars subjekt begäret och intresset är, hvars predikat ändamålet, det allmänna predikatet för flera subjekter. Den fria Viljan är Kopulan.

10 Detta omdömes slutledning är, att Viljan i handlingen utträder i en förhandenvarande, gifven yttre värld, i hvilken dess ändamål, dess frihet kan realiseras eller icke. Men hvars gestalter i och för sig äro sammanhängande och förmedlade, och hvas ordning viljan för att vara fri, måste göra till medelterm för sina begär och sina ändamål,

Måna Herrar Att subjektet i sin verksamhet inlägger ett ändamål, deri, hafva vi sagt, gör det viljans frihet till ändamål – och verksamheten är så handling.

20 Att hvarje ändamål är friheten som ändamål, detta visar sig deri, att ändamålet är en tankens bestämning, som icke innebäres i begäret och intresset såsom gifna, att det således är en subjektets fria position ett handlingens innehåll, som subjektet deri inlägger och i förhållande till hvilket det gifna innehållet i begäret och intresset är blott medel.

Att detta innebär en begripande, en tänkande uppfattning af begärens och intressenas sammanhang, detta finna vi deraf, att hvarje begär och intresse såsom medel för ett ändamål måste underkastas en pröfning, huruvida det motsvarar ändamålet och alltså deras betydelse i förhållande till detta inses och begripes. Men detta är att begripa deras inbördes förhållande.

30 Detta är sakens analys, för dess uppfattning.
Synthesen är denna, d. v. s. vår uppfattning har sin grund i följande;
Emedan Viljan såsom blott Godtycke endast är formel frihet, att låta det ena eller andra begäret och intresset tillfredsställas, att välja och besluta är den makt, som drifver till tillfredsställandet icke viljans utan begärets och intressets egen, det i dem gifna innehållets, Passionens makt.

40 Det är icke nog för friheten, att likasom öppna portarne för de instängda begären och intressena och säga: »det är din tur att utträda!» Det beror på begäret och intresset sjelft, om det detta förmår, och icke tvingas låta ett annat starkare begär taga företrädet. Håri har viljan ingen makt; ty den har icke gifvit begäret och intresset dess innehåll och dess styrka.

Men godtycket är fordran på en sådan makt, på makten att fritt bestämma öfver begärens och intressenas tillfredsställande. Det är viljans medvetande om sig såsom denna fordran. I verkligheten, i subjektets verksamhet realiseras den icke. Ty denna verksamhets innehåll är för godtycket oåtkomligt. Det är begärens och intressenas innehåll, sådane de engång äro – såsom gifna,

50 Viljan, hvilken sålunda har en verklighet, som icke motsvarar dess sjelfmedvetande, är sträfvande att verkliggöra denna fordran på frihet, som i dess sjelfmedvetande innebäres. Viljan gör derföre sig till sin verksamhets ändamål – för hvilket den nedsätter begärets och intressets tillfredsställande till blott medel.

Begäret och intresset såsom medel hänför sig till ändamålet, får sin betydelse i förhållande till detta. Viljan uppfattar derföre såsom tänkande begärens och intressenas innehåll, begriper och bedömer

detta.

Men ändamålet är hvarje medels ändamål. Det specificerar sig derföre i många subjektiva ändamål, hvilka subjektet sträfvar att i begärens och intressenas tillfredsställande realisera. Genom dem kommer icke ett nytt innehåll i subjektets verksamhet, men innehållet får en af subjektets ändamål bestämd form och blir derigenom förändradt, formeradt, bildadt. Denna formation är den tänkande viljans verk, och viljans frihet innehålls fria bestämning utgör sålunda det allmänna ändamålet.

Viljans verksamhet, sålunda fattad, kalla vi handling.

10

Vår indelning för sammanfattandet af det praktiska sjelfmedvetandets process blir alltså följande:

II Det praktiska Sjelfmedvetandet

(Viljan) N. B. Intelligensen

A Driftens tillfredsställande.

B Begäret

C. Den fria Viljan I. Godtycket.

2. Viljans frihet såsom ändamål.

3. – Den fria viljans verklighet.

20

Parallelismen med Intelligensens utveckling ofullständig. Dock öfverhufvud Åskådning = Driftens Tillfredsställande; Begäret = Föreställningen, Den fria viljan = Tänkandet. Förståndet.

Vår betraktelse är nu hunnen till uppfattning af viljans frihet såsom ändamål.

Hvad som återstår att uppfatta är följande.

Såsom intelligensens, det teoretiska sjelfmedvetandets utvecklingsmomenter äro blott moment i en och samma sjelfmedvetandets akt, så äfven Viljans särskilda moment. Driften tillfredsställes först i handlingen. Driften kan icke som sådan tillfredsställas, utan såsom i begäret sammanfattadt, begäret icke utan att viljan som godtycke väljer, och beslutar lemna detsamma rum, och det hör den menliga friheten till att hvarje dess tillfredsställande blir ett medel för Subjektets ändamål.

30

Men i handlingarnes serie är hvarje ändamål åter ett medel, tillfredsstälkande af ett begär och intresse i hvilket Viljan gör sin frihet till ändamål och nedsätter det till ett medel. D. ä. Viljans frihet förverkligas i denna process icke.

Detta det subjektiva ändamålets väsende framträder i den praktiska verksamheten sålunda, att subjektet i handlingen utgår i en yttre verld, för hvilken dess ändamål äro tillfälliga, hvarföre äfven hvarje medel, hvarje handling för deras realiserande är blott ett medel, bland oändliga andra, och som sådant icke nödvändigtvis förer till ändamålets realiserande. Ändamålet blir genom sin subjektivitet N. B. (än det ena, än det andra) både i sig och i sina medel, i handlingen, det tillfälliga för denna verld, i hvilken handlingen utgår.

40

Viljan, hvilken sålunda icke finner sin frihet i handlingen förverkligad, bestämmer, såsom tänkande och medveten om denna objektiva verlds förnuftighet, sina ändamål i öfverensstämmelse med dess förnuftiga ordning och inlägger sålunda i handlingen denna förnuftiga verldsordnings makt – en ordning som i och för sig är verklig och såsom en länk hvare äfven subjektets handling vinner bestånd och verklighet.

50

Detta är den praktiska slutledning hvarom vi senast talade. Ändamålet i handlingen har genom den förlorat sin subjektivitet, blifvit ett

ändamål som väl är subjektets, men som tillika är den objektiva verdensordningens.

Detta är icke något konstigt moment i handlingen, som skulle höra blott filosofin till. Hvarje människa, som handlar förnuftigt afser i sin handling det bestående, beräknar sina medel i förhållande till detta och bestämmer i öfverensstämmelse dermed sina ändamål sådana att de kunna förverkligas. Detta är att draga slutsatser, i hvilka det bestående är medeltermen mellan det omedelbara intresset och det subjektiva ändamålet.

10 Denna form af subjektivitet skall i all handling vara. Derförutan finnes i handlingen ingen frihet – intet fritt bestämmande. Men den skall också i handlingen utgå i öfverensstämmelse med det objektiva och verka med dennas egen makt, eljest realiseras den subjektiva friheten deri icke.

Anden hvilken såsom tänkande vet det förnuftiga sammanhanget i den yttre världen naturens och andens och såsom viljande är process att förverkliga sin frihet i denna förnuftiga värld är Förnuftig Ande,

Psykologi. 45,

20

Repetition Vår Termin 1860.

Mina Herrar Om Herrarne se sig omkring i den filosofiska litteraturen skola Herrarne finna till hundradetal undersökningar angående menskliga andens frihet. Man kan säga, att denna fråga ligger på botten af hvarje filosofiskt försök, såsom den ligger på botten af hvarje enskild människas tänkande, görande och låtande, af samhällsinrättningen och världshistorien. Den är därför väl värd att begrundas och besvaras. I den filosofiska undersökningen antager den hvarjehanda form. Den är ren metafysisk undersökning öfver begreppen frihet och nödvändighet. Och det kan icke hjälpas, att icke på detta abstrakta gebit nödvändigheten blir ordning, lag, system, förnuft, friheten tillfällighet, godtycke, oförnuft. Den håller naturnödvändigheten, naturens tvång mot andens fria rörelser i vetandet och viljandet – och skilnaden blir här, att naturen producerar det enahanda i ständig kretsång, anden fortgår till ständigt nya skapelser. Salomo's beryktade visdomsspråk: »att det icke sker något nytt under solen» har här ingen sanning. Napoleon är lika litet en Alexander, som vårt århundrades kultur och samhällsskick är det 19:es före Kristus födelse.

40

Men det är dock icke nog med att erkänna det, att utveckling finnes i andens värld. Naturens ordning står fast mot människans görande. Hon kan icke fördröja dagen med en minut. Hon födes och dör. Naturen tvingar.

Och individen lider samma tvång i andens värld. Äfven i den finnes plan och ordning. Antingen är historien utan en försyn eller är människan ofri. Guds frihet och människans kunna icke stå tillsammans.

Dessa skilda facer har undersökningen antagit. Man har abstrakt resonnerat öfver dessa förhållanden, och menskliga friheten har alltid kommit till korta, såsom den i en undersökning af detta slag måste komma.

50

Ty man utgår dervid från det antagandet, att menniskoanden skall vara fri såsom plantan vexer – att frihet är ett epitet för den individuella själen, den subjektiva anden, såsom tyngden för materien.

Hegel är i sjelfva verket den första och enda filosof, som fattat

friheten vara icke en sådan inherent kvalitet eller egenskap, utan en form form för vetandet och handlingen, som skall *förvärfvas*, som för individen kan vara eller icke vara enligt dess eget fria val – och han sätter friheten just deri, att den själf är andens fria verk, d. ä. att den är sitt eget verk.

När H(errarne) derföre finna kritiker öfver Hegel – i Svenska litteraturen; i den Tyska äro de antiqverade – i hvilka det bevisas, att enkligt) Hegel's system friheten såsom kvalitet icke kan tillkomma menniskoand, kunna H(errarne) vara öfvertygade, att en sådan kritiker icke vet, hvad Hegel lärer, alltså icke hvad han själf talar om.

10

En annan fråga är, om H(egel)s uppfattning af friheten är den rätta. Deröfver må stridas.

Men om människan i sitt vetande icke söker annat, än att begripa ordningen i naturen och historien – om detta för henne är förnuft, så är hon i vetandet fri.

Om hon i handlingen icke vill uträtta annat, än hvad som enligt naturens ordning kan ske, och hvad som enligt historiens ordning bör ske, så skapar hon denna, historiens ordning, d. ä. hon vet sig skapa den, och hon är då i handlingen fri.

Söker hon ett annat vetande, vill hon en annan handling, är hon ofri.

20

Infall, tycken och meningar kan hon hysa, hurudane hon vill – de hafva betydelse endast såvida de influera på handlingen. Men infall och godtycke i handlingen eger hon ingen makt till, ty handlingen förverkligar då icke hennes ändamål.

Men äfven den galnaste handling hörer historien till, endast att den i densamma är annat, än hvad människan i den velat; d. ä. hon kan i den icke veta sig fri. Galenskapen är hennes ofrihet. Handlingen är såsom historiskt faktum en länk i kedjan af orsaker och verkningar i andens värld.

Alltså. Om en annan frihet begäres, än denna förvärfvade, så finnes den icke enligt Hegel's åsigt, hvilken vi göra till vår.

30

Såsom sagdt har detta, att friheten är, förvärfvad betydelse för sjelfva frihetens bestämmande. Ty en medfödd, naturlig frihet, en frihet som är kvalitet, egenskap, är *derigenom* en gifven, påtvingad, ofri frihet.

Men en förvärfvad frihet är den, som anden ger sig själf.

Detta vill med andra ord säga, att Anden såsom fri ande är sitt eget verk; och Psykologin är vetenskapen om denna process – om formerna för densamma. N. B. Att börja Psykologin med Sjelfmedvetande eller) Frihet.

40

Vi hafva i betraktelsen af Vetandet, Intelligensen, det teoretiska) Sjelfmedvetandet kommit till det resultat, att Subjekte)t i tänkandet, såsom tänkande, har ett vetande, hvilket är dess egen produkt och tillika är objektivt, ett vetande i bestämningarnes eget sammanhang.

Såsom viljande åter:

Är Subjekte)t omedelbart detta sträfvande drift böjelse, såsom gifvet dels naturligt dels af bildningen fostradt.

Men det är blott förutsatt sträfvande, finnes blott som negeradt, kan icke annorlunda) begripas. Denna är dess förnuftiga betydelse.

Det är till positivt i subjekte)ts medvetande och verksamhet såsom begär och intresse – redan i sig en fri sammanfattning af det förutsatta sträfvandet.

50

Subjektet fattar det som sådant, som allmänt, och är process att som sådant förverkliga det, tillfredsställa begäret och intresset.

Subjekte)t är deri Godtycke – vet sig såsom makt att lemna begären

och intressena fritt lopp, efter eget val, utan grund för sitt görande.

Men godtycket har icke makt med begärens och intressenas innehåll sådant det är. Sjelfva makten att tillfredsställa dem, sedan godtycket släppt det ena eller andra lös är icke dess, utan begärets och intressets egen = passionen.

10 I den går frihetens medvetande under. Subjektet gör derföre friheten till ändamål – och är deri sträfvande att bestämma begärets och intressets innehåll. *Hvad* begäret och intresset är, det kan icke sägas, förrän det tillfredsställes. N. B. förut abstrakt då verkligt, När subjektet bestämmer detta innehåll som sitt ändamål, gör det detsamma till hvad det verkligen är. Det är som godtycke makt att göra och låta. Begäret får vara eller icke vara enkligt dess behag. Men det bestämmer såsom tänkande vilja i ett ändamål *hvad* begäret skall vara – dess betydelse, gör dess tillfredsställande till medel för ändamålet. Handlingen systematiseras.

D. ä. viljan är herre öfver begäret både att och hvad.

Men detta är ännu icke frihet.

Ty ännu står *makten* att tillfredsställa – utom subjektets bestämmande.

20 Tillfredsställandet är handling med ändamål. I den går viljan ut i verkligheten, i den objektiva världen. Handlingen står icke mera i dess makt. Ändamålet realiserar eller icke.

Subjektet gör derföre sitt ändamål förnuftigt, sätter det i öfverensstämmelse med den objektiva värld, hvilken handlingen tillhör – ger denna denna verdensprocess makt att realisera sig,

30 Begärets och Intressets makt kvar; men hör Objektiviteten till – derföre den förnuftiga viljans. Hör i sig den objektiva ordningen till. Men blir stäld i förnuftig sammanhang med denna icke mera gifven, utan sjelfvald – bestämd såsom förnuftigt moment – har sjelft *sin* makt genom det förnuftiga sammanhanget.

Fortsättning sid 15,

Driftens Tillfredsställande.

§ 42

40 Subjektet är omedelbart denna fordran i driften och böjelsen. De fordra tillfredsställande, och tillfredsställandet är att den för individen yttre världen sättes i öfverensstämmelse med den gifna driften. Subjektet är omedelbart denna process. Driften är sensation af en brist, ett behof, en hämmad process i organismen. Denna process underhålls genom de för organismen yttre föremålens tillgripande och förändrande i öfverensstämmelse med organismens behof. Böjelsen af bildningen fostrad är omedelbart likaså sensationen af ett sinnligt behof af ett yttes närvaro för de yttre sinnena; dess tillfredsställande består i denna närvaro.

50 Men sensationen är endast sensation att driften är; dess tillfredsställande är bestämmande af, *hvad* driften är. Ty endast då drift tillfredsställes kommer det till medvetande hvad den innebär, hvilket dess bestämda innehåll är. När det alltså säges (§), att Sjelfkänslan i affekten förutsätter medvetande om äfven driftens bestämda innehåll, vill det säga, att den förutsätter driftens tillfredsställande.

Annmärkning. Exempel på böjelser. Drift i stället för Böjelse.

§ 43.

Driften såsom sensation är succession i tiden och i sitt tillfredsställande är den bunden vid den ena eller andra punkten i rummet. Driftens tillfredsställande sönderfaller derföre i oändliga Nu och Här; d. ä. Hvad driften är? måste i oändlighet bestämmas. Driften såsom bestämd sönderfaller sålunda i en oändlighet af drifter och dess tillfredsställande får icke plats i något Nu eller Här. Oändliga drifter tränga sig fram i hvarje Nu och söka sitt tillfredsställande i hvarje Här.

Det är sålunda driftens natur gör dess tillfredsställande omöjligt och den är endast detta allmänna tvång ett subjektet tvingande sträfvande, hvilket som sådant icke kan tillfredsställas. 10

Begäret

§ 44

Denna Viljans omedelbara form drifver sig såsom detta tvång utöfver sig själf, och Subjektet är sträfvande att befria sig ur detsamma genom att sammanfatta drifternas innehåll i ett Begär, böjelsernas i ett Intresse. I denna befrielse är den reproducerande inbillningen verksam såsom sammanfattning af sensationer på ena sidan af det organiska behovet på andra sidan af de yttre föremålen till hvilka det hänför sig. 20

Begäret är såsom sammanfattning af drifternas innehåll i sig ett allmänt emot dessa och hänför sig till det allmänna föremålet, den reproducerande inbillningens föremål, bilden. Det har som sådant många sätt och vis för sitt tillfredsställande. Då driftens Hvad först i begäret kommer till medvetande, så är Driften endast det för begäret förutsatta sträfvandet, hvilket varit under det att begäret är. 30

Anmärkning.

– 2. – Att drift(er) och böjelser kunna utsägas blott såsom allmänna d. ä. som sådana medvetna.

§ 46.

Af anförda förhållande mellan begär och drift finnes att driften är det förutsatta moment hvarifrån Viljandet utgår, och som i begäret får denna betydelse att vara blott förutsatt, lemnadt moment. 40

Begäret åter hvilket såsom allmänt hänför sig till det allmänna föremålet och sålunda har många under detta föremål subsumerade sätt och vis för sitt tillfredsställande, erfordrar för detta ett afgörande, nemligen när hvar och huru tillfredsställandet skall ske. I detta afgörande reflekteras viljan på sig såsom fri vilja, frihet att i afsende på begärens tillfredsställande göra och låta.

Viljan är denna reflexion på sig genom att veta begäret som allmänt. Till detta vetande kommer subjektet genom bildningen, teoretiskt såsom föreställande, praktiskt såsom genom bildningen förd till begärens och intressenas tillfredsställande i en gifven ordning enligt en gifven sed. Ty derigenom att begärets tillfredsställande fått en af detsamma som sådant oberoende sätt och vis, får det för subjektet betydelsen af allmänt begär, hvilket har särskilda sätt att tillfredsställas, hvilket blott i allmänhet skall tillfredsställas medan afgörandet af det bestämda sättet och viset derför ligger utom sjelfva begäret. 50

Bildningen, som hos människan fostrar böjelser, ger henne mångfal-

diga intressen att tillfredsställa utom de naturliga begären. Denna mångfald af sträfvanden minskar hvarje särskildt begärs och intresses makt, på samma gång den påkallar ett ordnande af tillfredsställandet, för att gifva hvarje särskildt begär och intresse i sin ordning rum, Bildningen mångfaldigar vidare sätt och vis, medlen för tillfredsställandet och gör härigenom detta jemförelsevis lätt, så att ett beslut angående detsamma, ehuru valet mellan medel är större, likväl lättare kan fattas, emedan i denna mångfald medlet blir jemförelsevis likgiltigt.

I följd af dessa bildningens mångfaldiga inflytanden höjer sig 10 människan öfver djuren såsom på sig reflekterad vilja, såsom den sjelfmedvetna friheten att afgöra öfver begärens och intressenas tillfredsställande.

Annmärkning. Djuren begäret i sig allmänt men intet medvetande derom. Icke abstrakt. Begäret tillfredsställes på det ena eller andra viset men utan reel frihet endast enkigt det af vanan bestämda anlaget instinkten. Begären så – sätt för tillfredsställande likaså. Om val af föda.

C. Den Fria Viljan

20 1. Godtycket. (liberum arbitrium),

||Pag. 15.||

Tolkägg till § 54.

Det historiska vetandet såsom blott vetande om det förflutna har sin 30 form af hvarje närvarande generations förnuftiga insigt öfverhufvud. Det är i subjektets vetande det förflutna har sammanhang med det närvarande, och det är ur detta vetande den handling utgår, som konstituerar den historiska verkligheten. Denna verklighet, det nya i historien, är derföre icke blott formelt, utan äfven till sitt bestämda innehåll, sitt historiska sammanhang och sin historiska betydelse, subjektets verk.

Men medvetandet, att så är, att subjektets i handlingen inlagda 40 ändamål verkligen är historiens, den objektiva verldsordningens – detta medvetande, ehuru i handlingens ögonblick fast öfvertygelse, kan, emedan det kommande är för subjektet fördoldt, icke vara klar insigt. Subjektet fasthåller derföre denna öfvertygelse såsom tro och förtröstan, höjande sig i *Det religiösa vetandet* öfver den osäkerhet, som vidlåder handlingens verld. Utveckladt är detta vetande förnuftig insigt i verldsordningens allmänna sammanhang, filosofi. Vetandets frihet står sålunda förenande utöfver handlingen,

Sades: att handlingens förnuftiga bestämmande, frigör från begären och intressena såsom tvingande makt.

Nemligen de höra naturen och bildningen, således den förnuftiga 50 verldsordningen till. Den makt, hvarmed de verka är denna ordnings. Men den är dess, först då subjektet sätter handlingen i sammanhang med den – ordningen – förnuftigt bestämmer handlingen. Alltså icke i den omedelbara formen af drift, böjelse. Icke heller i den friare ||N. B. Redan af subjektet bestämd allmänhet, men tillfälligt.|| formen af begär och intresse. Icke heller det af subjektet tillåtna beslutade tillfredsställandet. Icke heller såsom blott medel för det subjektiva, ideala ändamålet. Utan såsom af subjektet ställda i förnuftigt sammanhang med den moraliska verldsordningen – d. ä. derigenom, att subjektet gör sitt ändamål till historiens. D. ä. i denna form blir naturens och

bildningens makt historiens den objektiva ordningens egen – subjektets förnuftiga frihets makt.

Tölkägg Dikteras – förklaras.

Tacksägelse Uppmaning.

92 J. V. SNELLMAN – G. Z. YRJÖ-KOSKINEN 2.III 10
1860
RA, Y. S. Yrjö-Koskinens samling

H:fors den 2:a Mars 1860.

Käre Broder!

Jag tackar förbindligt för Ditt bref och deri yttrade förtroende. Det är dock något svårt, att så der ställas på tinnarne af templet; och beder jag Dig därför vid mitt yttrande icke fästa mera vikt, än vederbör.

Visst anser jag det för osäkert, huruvida under dessa tiders många penninginsamlingar och penningbrist, en så stor summa kunde fås tillhoppa, som den i fråga varande. Men jag tror det vara jemförelsevis lätt, att hitta på t. ex. 50 individer, hvilka för några år kunde förbinda sig till ett 20 rubels årligt bidrag. Så i ena som andra fallet vill dock ingen gerna gifva pengar för något så obestämdt som en tidnings-titel. Det synes också berättigadt, om man vill hafva en redaktion, som ger säkerhet, att bladet kommer att förtjena understöd.

Ditt omdöme om Mehiläinenens plan är äfven mitt. Men jag skulle tro, att äfven annan planlöshet förefunnits, så att det torde vara svårt att säga, hvad bladet egentligen velat uträtta. I dess »ledande artiklar», om sådane der skola sökas, lofvas undersökning och bevisning; men de hafva uteblifvit. Och de ämnen, i hvilka Redaktionen yttrat en på inga, skäl stödd opinion, hafva varit få. Äfven Finskans sak kan icke mera försvaras med några allmänna fraser. Min öfvertygelse var från början den, att Mehiläinen icke skulle hafva framgång, och jag sökte afråda P från företaget. Han skrifver nog bra; men innehåll fattas.

Min tanke är nu, att för Mehiläinen med dess närvarande redaktion ingenting kan göras. Och hvar taga en annan? Med redaktionsbolag bär det sig alltid illa. En måste den ledande tanken vara; och en mans ansvaret. Ett nyhets- och annonsblad kan berga sig med hvarjehanda. En månadsskrift har blott artiklarna att lefva på. En litterär tidskrift bär sig i detta land icke i något språk. En skönlitterär kunde möjligen gå äfven på Finska – om den uppbäres af en eller flera öfverlägsna talanger och producerar originalstycken. Eljest icke. Litteraturbladet skulle aldrig förmått hålla sig uppe – taliter qualiter – om det icke ingått på dagens frågor, äfven de materiela intressenas. Också en Finsk tidskrift skulle jag tro (om ej skönlitterär och öfverlägsen) har ingen annan utväg. Menniskorna måste tagas på den qvist, de sitta. Äfven afsedt derifrån, att de materiela intressena äro lika nationela, som de andliga, och utgöra den fasta grunden för ett folks sjelfbestånd, hafva också de andliga i vårt ringa land ett så inskränkt antal intresserade, att man tvingas söka bringa det hithörande åt ett större antal likasom på köpet.

Kanske kunna andra planer för en tidskrift med framgång uppgöras. En redaktion måste dock finnas, som förmår genomföra dem. Här vid